

Familiestyrelsen

Evaluering af parrådgivning

Midtvejsrapport

April 2008

Familiestyrelsen

Evaluering af parrådgivning

Midtvejsrapport

April 2008

Rambøll Management A/S
Olof Palmes Allé 20
DK-8200 Århus N
Danmark

Telefon 8944 7800
www.ramboll-management.dk

Indholdsfortegnelse

1.	Indledning	1
1.1	Kort om evalueringsdesignet	1
1.2	Læsevejledning	3
2.	Resumé	4
3.	Forsøgsprojektets målsætninger	5
3.1	Baggrunden for forsøget	5
3.2	Målgruppen for forsøgsprojektet	5
3.3	De overordnede mål for forsøgsprojektet	6
4.	De tolv projekter	7
4.1	Projekternes etablering og organisering	7
4.1.1	Projekternes størrelse	11
4.1.2	Projekternes rammer for faglig udvikling	12
4.2	Tilrettelæggelse af rådgivningstilbuddet	12
4.2.1	Projekternes synliggørelse af tilbuddet	13
4.2.2	Tilrettelæggelsen af forløbet	13
4.2.3	Projekternes metodiske tilgang	15
5.	Parrådgivningen som tilbud	18
5.1	Profil på deltagerne i rådgivningen	18
5.1.1	Deltagernes personlige karakteristika	18
5.1.2	Parforholdets status ved opstarten	21
5.1.3	Deltagernes vurdering af parforholdet	26
5.2	Forløbet forud henvendelsen	30
5.2.1	Beslutningen om at søge professionel rådgivning	30
5.2.2	Deltagernes kendskab til parrådgivningen	32
5.2.3	Deltagernes overvejelser om valg af rådgiver	32
5.3	Baggrunden for henvendelsen	34
5.3.1	Deltagernes egen oplevelse af problemerne	34
5.3.2	Formålet med opsøgningen af tilbuddet	36
5.3.3	Deltagernes oplevelse af ventelisten	37
5.4	Deltagernes oplevelse af forløbet	39
5.4.1	Forsamtalen	39
5.4.2	Indholdet i rådgivningen	40
5.4.3	Metoderne i rådgivningen	44
5.4.4	Relationen til rådgiverne	49
5.4.5	Forløbets tilrettelæggelse og varighed	50
5.5	Deltagernes udbytte af parrådgivningen	54
5.6	Rådgivningens effekt i forhold til den indbyrdes relation	59
5.6.1	Udviklingen i deltagerne parforholdsstatus	59
5.6.2	Deltagernes parforholdskvalitet	60
5.6.3	Deltagernes indbyrdes konfliktniveau	63
5.7	Rådgivningens betydning i forhold til børnene	65
5.7.1	Deltagernes varetagelse af forældrerollen	66
5.7.2	Forældrenes vurdering af børnenes trivsel	68

6.	Konklusion	71
7.	Evaluerings metodiske grundlag	75
7.1	Spørgeskemaundersøgelser blandt deltagere	75
7.1.1	Spørgeskemaundersøgelsens gennemførelse	75
7.1.2	Spørgeskemaundersøgelsens fokus	76
7.1.3	Svarprocent og repræsentativitet	77
7.2	Den kvalitative dataindsamling	78
7.2.1	Gennemførelse af kvalitative interviews med deltagerne	79
7.2.2	Kvalitative interview med rådgivere og projektledere	80
7.3	Analyse af datamaterialet	80
7.3.1	Analysetilgang til det kvalitative datamateriale	81
7.3.2	Analysetilgang til det kvantitative datamateriale	81

1. Indledning

Familiestyrelsen har i perioden 2005-2008 igangsat et forsøgsprojekt, hvor tolv projekter har fået støtte til at etablering af forsøg med parrådgivning målrettet forældre med mindst et barn i alderen 0-18 år. I forsøget har forældre med børn i alderen 0-18 år mulighed for at modtage op til ti timers rådgivningssessioner for en egenbetaling på 300 kr., mens den øvrige betaling dækkes af forsøgsmidlerne.

Forsøget bygger på en antagelse om, at en tidlig rådgivning med fokus på at styrke forældrenes indbyrdes relation i forholdet, eller en rådgivning med fokus på at sikre en skånsom skilsmisse kan modvirke, at forældrenes indbyrdes problemer får negative konsekvenser for børnenes trivsel. Derudover er det antagelsen, at en markant reduktion af egenfinansiering af rådgivningen kan få forældre, som ellers ikke ville have opsøgt rådgivning, til at benytte tilbuddet om rådgivning.

For at tilvejebringe et billede af dels de tolv projekters forskellige tilrettelæggelse af rådgivningstilbuddet, dels anvendelsen og virkningen af parrådgivningen, har Familiestyrelsen igangsat en evaluering af parrådgivningen, som gennemføres af Rambøll Management. Ifølge opdraget fra Familiestyrelsen skal evalueringen indeholde følgende perspektiver:

- En kortlægning af projekterne, herunder målgrupper, indsatser og organisering af tilbuddet.
- En valid dokumentation for projekternes umiddelbare resultater og langsigtede virkninger i forhold til forældre og børn.
- En vurdering af styrker og svagheder ved de forskellige former for tilrettelæggelse og organisering af parrådgivningen.

Evalueringen gennemføres i perioden medio 2007 til ultimo 2008, og denne midtvejsrapport bygger på dataindsamling foretaget i perioden oktober 2007 til februar 2008. Midtvejsrapporten belyser de foreløbige tendenser for, hvem der benytter sig af tilbuddet om parrådgivning, og hvad der er de umiddelbare resultater af parrådgivningen, mens de langsigtede effekter af parrådgivningen først belyses i den endelige evalueringsrapport.

1.1 Kort om evalueringsdesignet

Vi vil i dette afsnit give en kort introduktion til evalueringsdesignet, mens en mere fyldestgørende beskrivelse af evalueringens tilrettelæggelse og gennemførelse findes i kapitel 7.

Som grundlag for kortlægningen af projekterne er der i forbindelse med opstarten af evalueringen gennemført workshops med samtlige projekter, hvor der har været fokus på at beskrive de antagelser, som det enkelte projekt har om, hvordan de bidrager til den overordnede målsætning for forsøgsprojektet om at forebygge, at for-

ældrenes indbyrdes problemer får negative konsekvenser for børnene. På workshoppen har der således været fokus på at definere målgruppen for indsatsen, samt hvordan tilrettelæggelsen af rådgivningsforløbet bidrager til de ønskede umiddelbare resultater og langsigtede virkninger.

Virkningsevalueringen sætter fokus på, hvordan resultaterne og virkningerne er opnået, og hvilke processer, der har hhv. fremmet eller hæmmet målopfyldelsen. Virkningsevalueringen er baseret på kvalitative interview med hhv. projektledere, rådgivere og deltagere i rådgivningsforløbene.

For det første er der gennemført kvalitative interview med samtlige projektledere og rådgivere på de 12 projekter. I disse interview har der været fokus på tilrettelæggelsen og organiseringen af tilbuddet, samt rådgivernes erfaringer med de anvendte metoder i forhold til målgruppen.

For det andet er der gennemført kvalitative interview med deltagerne fra i alt 36 forløb, svarende til 72 personer. De kvalitative interview har haft til formål at generere mere indgående viden om dels de overvejelser, som deltagerne har haft i forbindelse med opstarten af rådgivningsforløbet, dels deltagernes oplevelse af virkningen af rådgivningen.

Effektevalueringen er primært baseret på en spørgeskemaundersøgelse bestående af tre spørgeskemaer til hver af deltagerne, hhv. en baselinemåling ved opstart af forløbet, en resultatmåling ved afslutningen af forløbet og en virkningsmåling et halvt år efter forløbets afslutning. De tre spørgeskemaer består af hhv. en specifik del, som tager afsæt i det aktuelle stade i forløbet og en tværgående del, som består af en vurdering af forældrenes indbyrdes relation baseret på Dyadic Adjustment Scale, som giver mulighed for at følge, hvordan gennemførelsen af rådgivningsforløbet påvirker forældrenes vurdering af deres indbyrdes relation over tid. Evalueringen indeholder ikke en særskilt effektmåling i forhold til børnenes trivsel, idet sammenhængen mellem styrket indbyrdes relation mellem forældrene og børnenes trivsel er vel-dokumenteret i psykologisk forskning. Man kan derfor med stor sikkerhed antage, at en positiv effekt blandt forældrene medfører en positiv effekt blandt børnene¹.

Det skal påpeges, at denne rapport har karakter af en midtvejsrapport, som er udarbejdet efter et halvt års dataindsamling. Dette betyder, at der er forholdsvis få deltagere, som inden for perioden har påbegyndt og afsluttet et rådgivningsforløb, og at der derfor er forholdsvis få deltagere, som har besvaret mere end spørgeskemaet til baselinemålingen, og at der endnu ikke er deltagere, der har besvaret opfølgings-spørgeskemaet.

¹ Schaffer, R. (1999): "Beslutninger om børn. Psykologiske spørgsmål og svar".

1.2 Læsevejledning

Midtvejsrapporten er opbygget som følger:

	Indhold	Læs dette, hvis du...
Kapitel 2: Resumé		
	Indeholder et resumé af de væsentligste resultater og konklusioner fra midtvejsevalueringen.	... vil have et hurtigt overblik over forsøgsprojektets resultater
Kapitel 3: Forsøgsprojektets målsætninger		
	Indeholder en beskrivelse af forsøgsprojektets målsætninger og målgruppe, og danner rammen for vurderingen af forsøgsprojektets målopfyldelse	... vil vide mere om baggrunden for og formålet med forsøgsprojektet
Kapitel 4: De tolv projekter		
Afsnit 4.1	Indeholder en analyse af etableringen og organiseringen af de tolv projekter	... vil vide noget om styrker og svagheder ved forskellige organiseringer af tilbuddet
Afsnit 4.2	Indeholder en beskrivelse og tværgående analyse af markedsføring, metoder og praktiske tilrettelæggelse af tilbuddet	... vil vide mere om forskelle og ligheder i selve rådgivningstilbuddet
Kapitel 5: Parrådgivningen som tilbud		
Afsnit 5.1	Indeholder en analyse af en række baggrundsoplysninger på de deltagere, som indgår i rådgivningsforløbene	... vil have et overblik over, hvem der benytter tilbuddet om parrådgivning
Afsnit 5.2	Indeholder en beskrivelse og analyse af en række forhold vedr. deltagernes opsøgning af tilbuddet	... vil vide noget om selve beslutningsprocessen omkring deltagernes opsøgning af tilbuddet
Afsnit 5.3	Indeholder en beskrivelse og analyse af deltagernes formål med opsøgningen af tilbuddet	... vil vide mere om, hvorfor deltagerne opsøger tilbuddet
Afsnit 5.4	Indeholder en beskrivelse og analyse af deltagernes vurdering af forløbets tilrettelæggelse og gennemførelse	... vil vide mere om deltagernes vurdering af styrker og svagheder ved de forskellige tilbud
Afsnit 5.5	Indeholder en beskrivelse og analyse af deltagernes udbytte af og tilfredshed med rådgivningen	... vil vide noget om deltagernes vurdering af tilbuddets relevans og tilstrækkelighed
Afsnit 5.6	Indeholder en analyse af deltagernes oplevede udvikling på de centrale effektmål	... vil have viden om effekten af tilbuddet om parrådgivning for deltagere
Afsnit 5.7	Indeholder en analyse af rådgivningens betydning for deltagernes varetagelse af omsorgen for børnene samt for børnenes udvikling og trivsel	... vil have viden om effekten af tilbuddet om parrådgivning i forhold til børnene
Kapitel 6: Konklusion		
	Indeholder en samlet beskrivelse af evalueringens resultater set i forhold til målsætningerne for forsøgsprojektet	... vil have et overblik over evalueringens resultater og forsøgsprojektets målopfyldelse
kapitel 7: Evalueringens metodiske grundlag		
	Indeholder en beskrivelse af evalueringens gennemførelse og det metodiske grundlag for rapporten	... vil have et overblik over datagrundlaget bag evalueringen

2. Resumé

Det overordnede formål med forsøgsprojektet er at forebygge, at forældres indbyrdes problemer får negative konsekvenser for deres børns trivsel og udvikling. Tanken er, at forældrene gennem et åbent, anonymt rådgivningstilbud kan få hjælp til at håndtere de indbyrdes problemer, som skaber ubalance og mistrivsel for forældrene, således at man undgår, at problemerne udvikles til egentlige konflikter.

Midtvejsevalueringen viser, at tilbuddet om parrådgivning skaber positive resultater både i forhold til deltagerens egne mål for rådgivningen og i forhold til de effektmål, som er opstillet for evalueringen. Således viser midtvejsevalueringen:

- At 28 ud af 31 deltagere har fået indfriet deres forventning om hjælp til at bevare forholdet, mens 6 ud af 7 deltagere har fået indfriet forventningen om at få hjælp til en afklaring af forholdet.
- At 31,1 % af deltagerne vurderer, at tilbuddet har oversteget deres forventninger, mens 51,1 % har fået deres forventninger indfriet.
- At 50 % af deltagerne er meget tilfredse og 37,8 % er tilfredse med det samlede udbytte.
- At 69,9 % af deltagerne er blevet mere opmærksomme på, hvordan de kan håndtere konflikter med deres partner eller ekspartner, og 66,7 % af deltagerne er blevet mere opmærksomme på, hvordan de bliver bedre til hhv. at lytte til og at kommunikere med deres partner eller ekspartner.
- At der både på de anvendte effektmål vedr. kvalitet i parforholdet (DAS) og konfliktniveauet er sket en positiv udvikling for deltagerne fra opstarten til afslutningen af forløbet.

Dog viser midtvejsevalueringen også, at en mindre del af deltagerne vurderer, at tidsrammen for forløbet har været for kort, og at deltagerne derfor fortsat har et behov for rådgivning efter forløbets ophør.

Midtvejsevalueringen viser ligeledes, at projekterne har fastholdt den oprindelige definition af målgruppen, Størstedelen af deltagerne er sammen ved opstarten af forløbet og har børn sammen, mens en mindre del af deltagerne har børn fra tidligere forhold. Samtidig viser baselinemålingen på effektmålene, at der er tale om deltagere, der ud fra en klinisk norm har behov for behandling i relation til parforholdet.

Endelig viser midtvejsevalueringen, at økonomien har betydning for, at flere af deltagerne har valgt dette tilbud, og at de uden medfinansieringen enten ikke ville have benyttet sig af rådgivning eller vil have haft et markant kortere forløb til håndtering af akutte problemer.

3. Forsøgsprojektets målsætninger

3.1 Baggrunden for forsøget

Forsøgsprojektet med parrådgivning tager afsæt i, at børn i familier med et højt konfliktniveau ifølge tidligere forskning har risiko for følgevirkninger bl.a. i form af utryghed, stress, lavt selvværd, indlæringsvanskeligheder og dårlige skolepræstationer². Ligeledes har børn i familier med højt konfliktniveau typisk også selv svært ved at håndtere konflikter, og har svært ved at indgå i sociale relationer³. Tanken bag forsøget er i forlængelse heraf, at en tidlig, forebyggende indsats over for forældre med problemer i parforholdet kan forebygge, at forældrenes indbyrdes problemer udvikler sig i en negativ retning og dermed på længere sigt giver risiko for følgevirkninger hos børnene.

Idet der er tale om en tidlig, forebyggende indsats er det antagelsen, at mange af disse familier falder uden for de eksisterende tilbud, fordi familiernes problemer ikke er så udtalte, at de er kendte af de kommunale myndigheder og derigennem får tilbud om fx familierådgivning og/eller familiebehandling. Problemerne har normalt heller ikke ført til, at forældrene har valgt skilsmisse, og derved fået et konfliktløsningstilbud i statsforvaltningen. Endelig er det antagelsen, at der typisk vil være tale om familier, som ikke selv har råd til eller tradition for at benytte sig af private tilbud om parrådgivning, som de selv skal finansiere. Der er således et behov for en tidlig indsats over for familier med problemer.

3.2 Målgruppen for forsøgsprojektet

Forsøgsprojektet med parrådgivning er overordnet rettet mod familier med børn under 18 år og hvor der internt mellem forældrene er problemer, som de har svært ved at håndtere.

Forsøget med parrådgivning er primært et tilbud til familier, som ikke selv har økonomiske ressourcer til at finansiere parrådgivning eller parterapi i privat regi. Tilbuddet er således ikke møntet på par, som alternativt selv ville have finansieret et rådgivningsforløb, om end disse ikke er udelukket fra at deltage i forsøgsprojektet. Dette betyder dog ikke, at familier, der selv kan finansiere et rådgivningsforløb, er udelukket fra at benytte tilbuddet.

For at være en reelt forebyggende indsats er målgruppen yderligere defineret ved primært at være familier, hvor der endnu ikke er truffet endelig beslutning om skilsmisse. Det primære mål er således at hjælpe parrene til at håndtere deres konflikter inden for samlivet, om end målet i nogle tilfælde også kan være at give parrene rådgivning til at gennemgå en skånsom skilsmisse, som ikke belaster børnene unødigt.

Familiens problemer vil oftest have karakter af psykologiske og relationelle problemer og ikke primært sociale problemer, idet disse familier hjælpes i andre sammen-

² Carr, A. (2006): "Child and Adolescent Clinical Psychology".

³ Schaffer, R. (1999): "Beslutninger om børn. Psykologiske spørgsmål og svar".

hænge som fx familierådgivning og familiebehandling. Tilsvarende omfatter målgruppen som udgangspunkt ikke familier med særlige behov for støtte, fx familier med svære psykiske eller fysiske handicap eller marginaliserede familier med anden etnisk baggrund, idet der her findes forskellige andre tilbud, der i højere grad tager højde for disse familiers særlige behov. Imidlertid vil det her være et individuelt skøn hos den enkelte rådgiver, om forældrene vil profitere af tilbuddet, og om tilbuddet er et tilstrækkeligt tilbud til familien.

Endelig er målgruppen afgrænset ved, at der er tale om forældre, som selv opsøger tilbuddet, idet der netop er tale om et åbent og anonymt tilbud for netop at modvirke, at tilbuddet virker stigmatiserende for de deltagende forældre.

3.3 **De overordnede mål for forsøgsprojektet**

Det overordnede strategiske mål med projekterne er at tilbyde en forebyggende indsats, som kan modvirke, at børn får følgevanskeligheder af forældrenes indbyrdes problemer og konflikter. Dette betyder, at indsatsen er rettet mod at forbedre forældrenes indbyrdes relationer, da der er forskningsmæssigt belæg for, at disse har betydning for børnenes trivsel⁴.

Tilbuddet om parrådgivning har fokus på at hjælpe forældrene til at håndtere de indbyrdes problemer, som skaber ubalance og mistrivsel i parforholdet. Det er antagelsen, at denne hjælp til håndtering af problemerne betyder, at forældrenes indbyrdes emotionelle bånd styrkes, og at der skabes større balance og ligeværdighed i deres indbyrdes relation, samtidig med at forældrene får redskaber til at håndtere evt. konflikter. Samlet set betyder dette, at man modvirker, at problemerne udvikler sig til egentlige konflikter mellem forældrene, eller at eksisterende konflikter mellem forældrene eskaleres.

Det er målet, at en styrkelse af de indbyrdes relationer mellem forældrene dels betyder, at forældrene får frigjort ressourcer, og dermed kan tilsidesætte egne behov og være nærværende omsorgspersoner for deres børn, dels betyder, at forældrene bliver bedre rollemodeller for børnene. Hermed forebygger man, at børnene kommer i loyalitetskonflikter i forhold til forældrene og at børnene derfor ifølge den eksisterende forskning dels undgår at blive stressede, dels bliver bedre til at indgå i sociale relationer og håndtere konflikter⁵. Ligeledes betyder det, at børnene har nærværende omsorgspersoner, så de ved, hvor de kan få hjælp i hverdagen, hvilket styrker børnenes selvværd.

⁴ Ploug, N. (2003): Vidensopsamling om social Arv, Socialministeriet.

⁵ Carr, A. (2006): "Child and Adolescent Clinical Psychology".

4. De tolv projekter

Forsøget med parrådgivning indgår som en del af Finansloven 2005, hvor der afsættes 10 mio. kr. over perioden 2005-2008 til et geografisk udbredt forsøg med forskellige former for parrådgivning. Forsøgsmidlerne er fordelt på 12 projekter, hvoraf syv projekter er beliggende på Sjælland, fire projekter er beliggende i Jylland og ét projekt er beliggende på Fyn. To af de jyske projekter har dog flere adresser, således at det ene projekt tilbyder rådgivning i hhv. Midt- og Nordjylland, og det andet projekt tilbyder rådgivning i Sønderjylland og på Sjælland.

4.1 Projekternes etablering og organisering

I forbindelse med udmeldingen af puljen til parrådgivning var der fokus på at afprøve forskellige organisatoriske modeller for tilbuddet om parrådgivning. Midlerne er efterfølgende blevet tildelt fire kommunale tilbud, et tilbud i statsamtet (nu statsforvaltningen), et tilbud på en fælleskommunal institution, et tilbud på en amtslig (nu kommunal) institution samt fem private tilbud. Den forskellige organisatoriske forankring af projekterne betyder dels, at projekterne har haft forskellige udgangspunkter for etableringen af tilbuddet, dels at projekterne har oplevet forskellige muligheder og udfordringer i organiseringen af tilbuddet.

Ser man først på udgangspunktet for projekternes etablering er det et gennemgående træk, at de offentlige tilbud er etableret som knopskydninger på en eksisterende organisation, som fx børne- og ungerådgivningen, familiebehandlingen eller den børnefamiliesagkyndige rådgivning. De private tilbud er derimod enten etableret som nye organisationer baseret på eksisterende personlige og faglige netværk eller er etableret i regi af eksisterende private organisationer.

I de offentlige tilbud er det typisk eksisterende medarbejderressourcer, der får frigjort op til en tredjedel af arbejdstiden til at indgå i et team, som tilbyder parrådgivning som et supplement til den øvrige forebyggende og intervenserende indsats over for børn og familier. I interviewene med projektledere og rådgivere på de offentlige tilbud fremhæves flere styrker og svagheder ved denne organisering.

For det første er en af styrkerne ved forankringen af tilbuddet i en eksisterende offentlig rådgivningsenhed, at dette ifølge rådgiverne sikrer et forudgående kendskab til målgruppen og problemerne fra familierådgivning, familiebehandling eller skilsmisserådgivning. Samtidig understreger rådgiverne på samtlige de offentlige tilbud, at tilbuddet om parrådgivning giver mulighed for at hjælpe familierne på et tidligere tidspunkt end det var muligt tidligere. Således har de offentlige tilbud tidligere først kunnet tilbyde rådgivning, når forældrenes problemer gav anledning til symptomer på dårlig trivsel hos børnene. Dette skyldtes, at man tidligere kun har haft mulighed for at arbejde med forældrenes indbyrdes problemer i et forældre- eller familieperspektiv, eller som led i en rådgivning i forbindelse med effektivering af en skilsmisse.

For det andet er en af styrkerne ved den offentlige forankring, at denne sikrer et godt kendskab til tilbuddet om parrådgivning blandt samarbejdspartnerne, samtidig med at der blandt rådgiverne er godt kendskab til andre tilbud. Dette betyder, at

samarbejdspartnerne er gode til at oplyse om tilbuddet til relevante forældre, samtidig med at rådgiverne har mulighed for at oplyse om andre muligheder for rådgivning til forældre, som falder uden for målgruppen pga. mere komplekse problemstillinger som fx psykiske problemer, misbrugsproblemer eller lignende.

En tredje styrke ved en offentlig forankring er, at der er en formel organisering, som kan danne ramme om tilbuddet, og som rummer de nødvendige kompetencer og erfaringer i forhold til at drive et tilskudsfinansieret tilbud som parrådgivning. Dette er ikke noget, som rådgiverne i de offentlige tilbud selv påpeger, men er derimod noget, som bliver klart i sammenligningen med de private tilbud, hvor der ikke nødvendigvis er samme forudsætninger for fx økonomistyring og revision.

Etableringen af tilbuddet inden for rammerne af en eksisterende organisation giver dog også i enkelte projekter anledning til udfordringer for projekterne.

For det første giver rådgiverne udtryk for, at der blandt samarbejdspartnerne ikke altid er forståelse for, at det ikke er muligt at henvise forældre til tilbuddet, men at der er tale om et åbent, anonymt tilbud, hvor forældrene selv skal henvende sig og selv skal være motiverede for at indgå i et rådgivningsforløb.

For det andet har de tætte samarbejdsrelationer i enkelte tilfælde givet anledning til drøftelser om, hvorvidt der skulle foregå en registrering af forældrenes deltagelse i parrådgivningen af hensyn til at sikre en samlet belysning af sagen, hvis familien modtager anden støtte, hvor rådgiverne har fået udfordret, men fastholdt princippet om anonymitet i rådgivningen

Ser man dernæst på de private tilbud, er der som nævnt tidligere tale om etablering af nye organisatoriske enheder baseret på eksisterende personlige og faglige netværk eller nye tilbud etableret i regi af eksisterende private organisationer.

En af de centrale styrker ved de private tilbud er, at de ikke er underlagt en geografisk afgrænsning, som det er tilfældet for flere af de offentlige tilbud, som fx er afgrænset til at være et tilbud for kommunens borgere. Således giver rådgiverne på flere af de private projekter udtryk for, at de har deltagere fra andre dele af landet. Denne styrke er yderligere udtalt ved, at flere af de nyetablerede private tilbud er etableret på flere geografier for netop at sikre en bred dækning, ligesom en af eksisterende private organisationer som led i projektet har oprettet nye afdelinger i forskellige dele af landet.

En anden styrke ved de private tilbud er, at rådgiverne på flere af projekterne også arbejder med parrådgivning i deres private praksis, og at der derfor er mulighed for, at deltagerne i særlige tilfælde kan fortsætte forløbet for egen regning hos samme rådgivere efter de 10 timer, som finansieres via forsøgsprojektet. Det skal dog understreges, at dette ikke er en udbredt praksis, men at der derimod er tale om en mulighed som anvendes i særlige tilfælde, hvor der er behov for en længerevarende indsats. Det er da heller ikke noget, som rådgiverne selv fremhæver som en styrke,

men derimod en mulighed som efterlyses blandt nogle af de interviewede par, som har modtaget rådgivning i offentligt regi. Dette uddybes i afsnit 5.4.5.

En af de centrale udfordringer for de *nyetablerede* rådgivningsenheder er at finde en struktur på organisationen med en formel projektleder. I to af de nyetablerede rådgivningsenheder er ansøgningen og etableringen af tilbuddet foregået på initiativ af projektlederen, som har indgået kontrakt med andre rådgivere om samarbejde om tilbuddet, og det har derfor været naturligt, at projektlederen har været overordnet de øvrige rådgivere i kraft af sin kompetence til at ansætte og afskedige rådgiverne. I de to øvrige nyetablerede tilbud har været en fælles beslutning blandt rådgiverne om at ansøge og etablere tilbuddet, og der er derfor også både formelt og reelt en mere flad organisering i tilbuddet, om end der efterfølgende er udpeget en formel projektleder med økonomisk og fagligt ansvar over for Familiestyrelsen.

Det er erfaringen fra projekterne, at begge modeller kan fungere i praksis, om end det er afgørende, at der er en fælles forståelse af præmisserne internt i projektet. I et af projekterne er der således ikke internt en fælles forståelse af projektlederens ansvar, rolle og funktion, og der opstår derfor ifølge både projektleder og rådgivere løbende sammenstød mellem de forskellige opfattelser, mens der i de øvrige projekter er en fælles forståelse af præmisserne og at organiseringen derfor opleves som forholdsvis problemfri.

For det andet er en væsentlig udfordring i de *nyetablerede*, private tilbud, at der i vid udstrækning er tale om et praksisfællesskab uden privat organisation som platform, og at rådgiverne derfor i vid udstrækning har deres private økonomi bundet op på gennemførelsen af det normerede antal forløb. I lyset af, at der har været stor efterspørgsel på tilbuddene har dette ikke givet anledning til væsentlige problemer, om end der dog i enkelte projekter er rådgivere ansat på timebasis, og som derfor i høj grad er økonomisk afhængige af at få tildelt de forventede rådgivningsforløb, og hvor der derfor kan opstå interne uenigheder, hvis der ikke er klart definerede kriterier for tildelingen af rådgivningsforløb.

Og for det tredje påpeger flere af både projektlederne og rådgiverne på de nyetablerede private projekter, at en af de centrale udfordringer har været selve den økonomiske styring af projektet, fordi både ledere og medarbejdere har været ansat på deres faglige kompetencer i forhold til parrådgivningen, mens der ikke har været fokus på kompetencer i forhold til økonomistyring og revision. Her har der derfor været behov for at trække på hjælp blandt familiemedlemmer eller bekendt eller at afsætte midler til ekstern bistand.

De private projekter, som er etableret i regi af *eksisterende private organisationer* kombinerer på mange måder styrkerne fra de offentlige og de private tilbud, fordi de har en organisatorisk historik og praksis, der giver mulighed for at bygge tilbuddet på tidligere erfaringer samt at trække på en eksisterende organisation i forhold til de administrative og ledelsesmæssige opgaver, samtidig med at fleksibiliteten fra de private tilbud fastholdes. Dette betyder også, at de centrale udfordringer for de ny-

etablerede private tilbud kun i begrænset omfang gør sig gældende i forhold til de private tilbud i regi etablerede private organisationer.

Endelig viser evalueringen, at der på tværs af projekterne er væsentlige udfordringer i forhold til administration af og ressourcestyring i tilbuddet.

Selve administrationen af tilbuddet handler om håndteringen af henvendelser og venteliste samt fordelingen af forløb til de enkelte rådgivere. Denne funktion varetages i de fleste af projekterne af projektlederen, mens funktionen i enkelte projekter varetages af rådgiverne selv, som løbende sørger for at indkalde nye deltagere på ventelisten efterhånden som de afslutter forløb. I begge tilfælde er det oplevelsen, at der anvendes flere ressourcer på administration af tilbuddet, end forventet. I et af de offentlige tilbud har man valgt at lade en eksisterende sekretær i organisationen varetage administrationen og koordinationen af tilbuddet, idet denne funktion i de første år krævede forholdsvis mange ressourcer fra projektlederen, som dermed fik vanskeligere ved at fokusere på selve rådgivningen i tilbuddet. Det er her oplevelsen, at omorganiseringen har styrket tilbuddet, og at der dermed er frigivet ressourcer til fokuseringen på rådgivningen.

Hvad angår ressourcestyringen er den centrale udfordring at allokere ressourcer til forberedelse og opfølgning på forløbene. I omtrent halvdelen af projekterne har man valgt at afsætte en time per rådgivningstime til forberedelse og opfølgning, mens man i den anden halvdel af projekterne har lagt disse forhold ind i den samlede normering i tilbuddet. I begge tilfælde er det dog oplevelsen, at der er en tendens til, at disse aktiviteter reelt foregår uden for den fastsatte tidsramme, og at dette lægger et konstant pres på rådgiverne.

Styrkerne og udfordringerne ved de to modeller er gengivet i nedenstående tabel:

Tabel 4-1: Styrker og svagheder ved organisatorisk forankring af tilbuddene

	Offentlige tilbud	Private tilbud
Styrker	<ul style="list-style-type: none"> • Målgruppekendskab • Kendskab til tilbuddet blandt etablerede samarbejdspartnere • Formel organisation med relevante kompetencer 	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen geografisk afgrænsning • Mulighed for at fortsætte forløb for egen regning hos samme rådgiver
Udfordringer	<ul style="list-style-type: none"> • Administration og ressourcestyring • Enkelte projekter oplever, at samarbejdspartnerne mangler forståelse for, at det ikke er muligt at henvise til tilbuddet • Enkelte projekter oplever, at samarbejdspartnerne mangler forståelse 	<ul style="list-style-type: none"> • Administration og ressourcestyring • Ingen eksisterende struktur eller kompetencer til økonomistyring og revision • Større afhængighed af personlige og faglige netværk og større organisatorisk sårbarhed

for, at der er tale om et anonymt tilbud uden registrering

Kilde: Interview med rådgivere og projektledere.

4.1.1 Projekternes størrelse

Evalueringen viser, at der er stor forskel på projekternes størrelse, idet det mindste projekt blot omfatter to rådgivere, mens det største projekt har 16 rådgivere. I nogle projekter har man udelukkende ansat uddannede psykologer, mens der i andre projekter er et tværfagligt rådgivningsteam bestående af psykologer, terapeuter, socialrådgivere og familierådgivere. I enkelte projekter er der desuden involveret sundhedsplejersker, lærere eller præster.

Tabel 4-2: Antal rådgivere per projekt

Antal rådgivere	Antal projekter
2	1
3	2
4	4
6	2
7	1
16	1
Total	12

Kilde: Interview med projektledere og rådgivere.

(*): I ét projekt er der fire terapeuter fast tilknyttet projektet, som løbende suppleres med eksterne undervisere.

Forskellene på projekternes størrelse rent medarbejdermæssigt afspejles ikke nødvendigvis i en tilsvarende størrelsesforskel på antallet af rådgivningsforløb, men er derimod ofte udtryk for projektets normering af rådgivningsforløb per rådgiver.

Det er i vid udstrækning de offentlige tilbud, som har mange rådgivere tilknyttet, og argumentet for at have mange rådgivere tilknyttet, og dermed lavere normering per rådgiver, er her, at dette giver en bredere organisatorisk forankring af projektet og en relativt lavere belastning af rådgiverne set i forhold til øvrige arbejdsopgaver.

Tilsvarende giver en større volumen rent medarbejdermæssigt også bedre mulighed for faglig sparring og udvikling, idet der udvikles et større fagligt miljø omkring rådgivningen. Omvendt bliver det påpeget fra rådgivernes side, at svagheden ved modellen er, at ressourcerne netop bliver fordelt over forholdsvis mange medarbejdere, og at det derfor kan være vanskeligt for den enkelte medarbejder at opnå en fordybelse i arbejdet med parrådgivningen, ligesom det giver mindre fleksibilitet i forhold til deltagerne, fordi de bliver nødt til at tilrettelægge forløbet ud fra de forholdsvis begrænsede tider, som rådgiveren har til rådighed.

I tilbuddene med forholdsvis få rådgivere er det ligeledes oplevelsen, at der hermed skabes en større volumen per medarbejder, således at denne kan anvende en større

andel af tiden på parrådgivning, og at der dermed både bliver bedre grundlag for faglig fordybelse og udvikling og større fleksibilitet i tilrettelæggelsen af det enkelte forløb. Omvendt bliver det her påpeget, at ulempen ved få rådgivere er, at tilbuddet bliver mere sårbart over for opsigelser, langvarig sygdom m.m., hvilket er særligt udtalt i lyset af, at der ofte er tale om private tilbud, som ikke har samme organisatoriske bagland i forhold til at rekruttere nye medarbejdere, som i de offentlige tilbud.

4.1.2 **Projekternes rammer for faglig udvikling**

I forbindelse med ansøgningen om at blive pilotprojekt på forsøget med parrådgivning har projekterne haft mulighed for at søge midler til faglig udvikling, og alle projekter har således også afholdt kurser eller efteruddannelse for medarbejderne, om end midlerne har været anvendt forskelligt på tværs af projekterne. På nogle projekter har man anvendt ressourcerne til egentlige efteruddannelsesforløb for alle rådgivere inden for samme terapeutiske metode, som fx narrativ metode eller systemisk metode, mens man på andre projekter har anvendt ressourcer til en bredere vifte af kurser for medarbejderne inden for særlige temaer eller problematikker, som fx vold i parforholdet, seksualitet eller utroskab. Enkelte projekter har samarbejdet om afholdelse af kurser, og har dermed haft ressourcer til at invitere udenlandske eksperter til at afholde kurser særligt for rådgiverne på de to projekter.

Tilsvarende har der på alle projekter systematisk været anvendt supervision, som enten er foregået i form af kollegial supervision, hvor rådgiverne internt superviserer hinanden eller er foregået som ekstern supervision, hvor man har haft en fast ekstern supervisor til at varetage supervisionen. Som supplement til supervisionen er der to projekter, hvor rådgiverne en gang hver anden uge gennemgår særligt komplicerede forløb i teamet med henblik på at drøfte, hvordan man kan håndtere udfordringerne i forløbet.

Det er generelt oplevelsen, at der har været gode rammer for den faglige udvikling i projektet, fordi der har været allokeret midler til efteruddannelse og kurser. Dog efterlyser rådgiverne på stort set alle projekter en højere grad af erfaringsudveksling internt mellem projekterne, som vil give mulighed for at skabe et indbyrdes kendskab og et fællesskab omkring forsøget med parrådgivning.

4.2 **Tilrettelæggelse af rådgivningstilbuddet**

De overordnede rammer for etableringen af tilbud om parrådgivning er defineret i projekternes kontrakter med Familiestyrelsen, hvoraf det fremgår, at projekterne skal gennemføre rådgivningsforløb bestående af en forsamtale og et rådgivningsforløb bestående af maksimalt 10 rådgivningstimer, men at omfanget og tilrettelæggelsen af det enkelte rådgivningsforløb fastsættes af den projektansvarlige. Af kontrakten fremgår det ligeledes, at det er projekterne selv, der er ansvarlige for en saglig og synlig information om og synliggørelse af tilbuddet i samarbejde med socialforvaltning, læger, skoler og lignende. Dette afsnit belyser, hvordan det enkelte projekt har tilrettelagt tilbuddet om parrådgivning.

4.2.1 Projekternes synliggørelse af tilbuddet

Ser man først på, hvordan projekterne har arbejdet med synliggørelsen af tilbuddet viser interviewene med projekterne, at alle projekter ved opstarten har udarbejdet foldere med information om tilbuddet, som har været distribueret til en række aktører. I stort set alle projekter har folderen været distribueret til læger, sundhedsplejersker og daginstitutioner, mens enkelte projekter derudover har distribueret folderen til biblioteker, socialforvaltningen, krisecentre, mødrehjælpen og statsforvaltning. Derudover har størstedelen af projekterne synliggjort tilbuddet via hjemmeside, ligesom mange projekter har været omtalt i lokale eller landsdækkende medier.

Det er dog også erfaringen på størstedelen af projekterne, at der har været begrænset behov for aktivt at synliggøre tilbuddet, fordi der har været tilstrækkeligt med henvendelser på baggrund af omtalen fra venner, kollegaer og medier, og størstedelen af projekterne har derfor besluttet at have en mere passiv tilgang til synliggørelsen. Dette skyldes ifølge disse projekter, at projektlederen og rådgiverne oplever, at det er problematisk at fortsætte synliggørelsen af et tilbud, mens man samtidig har ventelister på mellem tre måneder og et halvt år, fordi man dermed giver parrene en falsk forhåbning om, at de kan få hjælp. Der er dog også samtidig en erkendelse af, at der dermed er par, som ikke får kendskab til tilbuddet om parrådgivning, og at det reelle behov for parrådgivning derfor sandsynligvis vil være større, end antallet af henvendelser i dag.

4.2.2 Tilrettelæggelsen af forløbet

Ser man dernæst på, hvordan det enkelte rådgivningsforløb eller kursus har været tilrettelagt, viser evalueringen, at der er store indbyrdes forskelle på tilbuddene. Som nævnt tidligere har det eneste formkrav til tilbuddet været, at der skulle være en forsamtale samt et forløb svarende til maksimalt 10 timer per forældrepar. Alligevel har 11 af de 12 projekter valgt at tilrettelægge tilbuddet som individuelle rådgivnings- eller terapiforløb for det enkelte par, mens kun et enkelt projekt har tilrettelagt et gruppebaseret tilbud, som har form af et undervisningsforløb baseret på et koncept, som er anvendt i Norge og USA. Af nedenstående figur fremgår projekternes tilrettelæggelse af tilbuddet.

Tabel 4-3: Oversigt over projekternes tilrettelæggelse af tilbuddet (maks. forbrug)

Projektnummer	Forsamtales varighed	Antal sessioner ekskl. forsamtale	Sessioners varighed
Parrådgivningen, Ribe	1 time	9	1 time
Center for parterapi	1,5 time	6	1,5 time
Parvis	1,5 time	7	1,5 time
Familie terapeutisk Center	1 time	6	1,5 time
Fredegården	1-1,5 time	7-10(*)	1-1,5 time
Familiecentret Vordingborg	30 min	10	1 time
Familiecentret Furesø	1 time	5	1 time

Statsforvaltningen, Århus	1 time	5	1,5 time
Unge- og Familie- rådgivningen, Fre- deriksberg	1 time	5	1 time og 15 min.
Familiehuset Tarup	1 time	4	1, 5 time
Familieplejen Fredensborg	1,5 time	7-10 (*)	1,5 time
PREP	Kursusforløb bestående af 12-15 timer fordelt på en weekend eller fem hverdagsaftener samt opfølgende personlig rådgivning		

Kilde: Interview med rådgivere og projektledere samt projektbeskrivelser.

(*): Antallet af sessioner afhænger af varigheden af hver af sessionerne, således at der blot er fokus på, at det enkelte forløb maksimalt kan have et omfang af ti timer, mens forløbene kan tilrettelægges mere fleksibelt inden for denne ramme.

Det ene projekt, som har tilrettelagt tilbuddet som et gruppebaseret tilbud, tilbyder to forskellige typer af forløb, nemlig hhv. et weekendforløb, som foregår over en weekend eller et aftenforløb, som foregår over fem hverdagsaftener. Begge omfatter 15-17 timer, som består af en kombination af undervisning og øvelser, samt opfølgende samtaler, hvor deltagerne får personlig vejledning i ugerne efter kurset for netop at tage hånd om de personlige problematikker, som ikke berøres på kurset.

De 11 andre projekter, som har tilrettelagt tilbuddet som individuelle rådgivnings- eller terapiforløb, er alle tilrettelagt med en forsamtale efterfulgt af et tidsbegrænset forløb. I alle projekterne foretages forsamlingen af de samme rådgivere, som skal gennemføre forløbet og anvendes typisk til at skabe en fælles forståelse af formålet med rådgivningen og fælles forventninger til forløbet, samt at varetage de administrative opgaver i forbindelse med igangsættelsen af et forløb. I nogle projekter er der blot afsat en halv time til forsamlingen, mens der i andre er afsat 1,5 time. Det er oplevelsen blandt de rådgivere, der kun har en halv time til samtalen, at der er meget at skulle nå inden for en kort tid, og at forsamlingen derfor kan være lidt hektiske, mens det er oplevelsen blandt rådgiverne, der har halvanden time til forsamlingen, at forsamlingen ofte bliver en integreret del af forløbet, fordi man allerede her går i gang med at arbejde med parrets problemer. Flere af rådgiverne fra de offentlige tilbud påpeger her, at parrådgivningen adskiller sig markant fra andre offentlige rådgivningstilbud, hvor man er vant til at have mere indgående kendskab til familier, samtidig med at man har markant længere tid til at iværksætte og gennemføre forløbet, mens man i parrådgivningen er nødt til at igangsætte indsatsen med det samme og opnå indsigten i parrenes problemer parallelt med indsatsen.

Det efterfølgende forløb er i alle projekter lagt ind i en fast ramme med et fast antal sessioner per forløb og en fast længde af hver session. Antallet af sessioner varierer her mellem fem og ni, mens længden af sessionerne varierer fra en til halvanden time, således at det absolut korteste forløb består af fem sessioner af én times varighed, mens det længste forløb består af ni sessioner af én times varighed. Et enkelt projekt har et helt fastlagt forløb med sessioner hver anden uge, mens de øvrige projekter løbende tilrettelægger forløbene i dialog med parrene. Det er her erfarin-

gen, at der er omtrent 14 dage mellem de første tre til fire sessioner afhængigt af, hvad der er praktisk muligt, men at parret senere i forløbet ønsker, at der går længere tid mellem sessionerne.

På tværs af projekterne er der enighed blandt rådgiverne om, at det er vigtigt, at der er tale om et tidsmæssigt afgrænset forløb, fordi det skaber et fokus i forløbet og får parret og rådgiveren til at arbejde målrettet i alle sessioner.

Rådgiverne på de fleste projekter oplever, at der har været tilstrækkelig med tid, fordi man netop har indrettet sig efter tidsrammen. Rådgiverne giver således udtryk for, at de gennem hele forløbet forsøger at afstemme forventninger, så parrene bliver klar over, at de får hjælp til at komme i gang, men at det er dem selv, der skal komme frem til løsningerne, og at det er dem selv, der skal få det til at virke efter afslutning af forløbet. På to af projekterne påpeger rådgiverne eksplicit, at deres forløb har været for kort i forhold til at kunne hjælpe parrene både hvad angår længden af sessionerne og antallet af sessioner. Det er dog også oplevelsen, at der i nogle tilfælde er behov for en mere fleksibel tilrettelæggelse af forløbet, end det er tilfældet i det enkelte tilbud. Stort set alle projekter har tilbudt alle deltagerne den maksimale ramme ud fra den fastsatte struktur på forløbet, og der har derfor kun undtagelsesvist været mulighed for at tilbyde enkelte par mere tid end den fastsatte ramme.

I størstedelen af projekterne oplever rådgiverne, at mange deltagere efterlyser en opfølgende samtale nogle måneder efter afslutningen af forløbet, og flere projekter giver da også mulighed for dette ved at afsætte længere tid mellem næstsidste og sidste samtale, ligesom der i de private tilbud er enkelte deltagere, der har valgt at fortsætte for egen regning. Rådgiverne på et enkelt projekt rejser dog en kritik mod disse opfølgningssamtaler, fordi de vurderer, at det er en falsk tryghed for deltagerne, fordi der er begrænset mulighed for at hjælpe dem, hvis de kommer tilbage med betydelige problemer efter opfølgingsperioden. Rådgiverne vurderer derfor, at timerne er bedre anvendt i forhold til at fastholde sessionen som en integreret del af forløbet, fordi der dermed er bedre tid til at arbejde med parrets problemer og løsningsmodeller og til at arbejde med at skabe forankring af disse.

4.2.3 **Projekternes metodiske tilgang**

Fælles for projekterne er, at de arbejder på at skabe erkendelse af og forståelse for de indbyrdes problemer i forholdet. Fokus er dog forskelligt afhængigt af, om der er tale om kernefamilier, der ønsker hjælp til at blive sammen, sammenbragte familier, der ønsker hjælp til at få den nye familie til at fungere, eller deltagere der vil have hjælp til at gå fra hinanden. Når der er tale om par, som ønsker hjælp til at gå fra hinanden, er der i højere grad tale om at hjælpe deltagerne til at etablere et fælles værdigrundlag og fælles spilleregler for samværet omkring børnene efter en skilsmisse.

Tabel 4-4: Oversigt over projekternes metodiske fundament

Projektnummer	Metode	Form	Antal rådgivere
Parrådgivningen, Ribe	Gestaltterapeutisk tilgang – fokus på sammenbragte familier	Individuel rådgivning	1
Center for parterapi	Systemisk og narrativ referenceramme	Individuel rådgivning	1-2
Parvis	Udgangspunkt i Imago-terapi	Individuel rådgivning	1
Familie terapeutisk Center	Systemisk, strukturel tilgang	Individuel rådgivning	1-2
Fredegården	Systemisk referenceramme	Individuel rådgivning	1-2
Familiecentret Vordingborg	Systemisk grundlag, mediation	Individuel rådgivning	1-2
Familiecentret Furesø	Systemisk og narrativ tilgang	Individuel rådgivning	2
Statsforvaltningen, Århus	Systemisk, narrativ, Imago, konfliktmægling, børnesagkyndig rådgivning – tilpasses enkelte forløb	Individuel rådgivning	1
Unge- og Familie-rådgivningen, Frederiksberg	Systemisk, narrativ og inter-aktionalistisk tilgang	Individuel rådgivning	2
Familiehuset Tarup	Systemisk og narrativ tilgang	Individuel rådgivning	2
Familieplejen Fredensborg	Udgangspunkt i Imago-terapi	Individuel rådgivning	1-2
PREP	Kognitivt, pædagogiske koncept for sundhedsfremme	Gruppebaseret kursusforløb	

Kilde: Projektansøgninger samt workshops og interview med rådgiverne.

Selve tilgangen adskiller sig mest markant mellem det gruppebaserede undervisningsforløb og de individuelle samtaleforløb. I det gruppebaserede undervisningsforløb er der således ikke direkte fokus på det enkelte par, men derimod undervisning i forskellige temaer og metoder, mens det enkelte pars forhold kun berøres i øvelser, hvor parrene skal forholde sig til de temaer, som introduceres i undervisningen. I de individuelle samtaleforløb er det derimod det enkelte pars egne oplevelser og erfaringer, der er i centrum, mens rådgiveren i højere grad indtager en rolle som oversætter eller facilitator end som rådgiver eller ekspert. I omtrent halvdelen af forløbene er der to rådgivere på hvert forløb – og flere steder hhv. en mandlig og en kvindelig rådgiver. I nogle projekter er dette valg et udtryk for, at man ønsker, at rådgivningstemaet skal spejle parret og dermed skabe balance i rådgivningssituationen, mens der i andre projekter arbejdes systematisk med refleksionsseancer i rådgivningssamtalerne, hvor den ene rådgiver er facilitator på samtalen, mens den anden rådgiver efterfølgende reflekterer over de temaer, som parret har bragt frem i samtalen.

I de individuelle forløb er der dog også markant forskel på forløb, hvor parrene ønsker hjælp til at blive sammen og forløb, hvor parrene ønsker hjælp til at gå fra hinanden. Det er her rådgivernes oplevelse, at der i højere grad er tale om en rådgivningsrolle eller ekspertrolle i forløb, hvor parret ønsker hjælp til at gå fra hinanden – eller hvor der undervejs bliver skabt en afklaring om, at parret ønsker at gå fra hinanden. Dette skyldes for det første, at forældrene skal træffe mange beslutninger i forbindelse med en skilsmisse og ofte har mange bekymringer om, hvordan beslutningerne påvirker børnene, og at der derfor ofte er behov for en børnesagkyndig viden, som giver forældrene mulighed for at træffe valg på et informeret grundlag. Dertil kommer, at der ofte er mindre motivation til at indgå i dialog hos deltagerne, når der er truffet beslutning om en skilsmisse, og at der derfor i højere grad er behov for, at rådgiveren indtager en mere styrende rolle i forløbet.

Evalueringen viser også, at omtrent halvdelen af projekterne i varierende omfang anvender forskellige former for øvelser eller hjemmeopgaver i rådgivningen lige fra formulering af egne og fælles værdier over kommunikationsøvelser til aftaler om at reservere tid til parforholdet på faste tidspunkter. Flere af de rådgivere, der anvender disse hjemmeopgaver, giver udtryk for, at hjemmeopgaverne er vigtige forudsætninger for at kunne skabe en udvikling med parrene inden for en forholdsvis kort tidsramme for forløbet.

5. Parrådgivningen som tilbud

5.1 Profil på deltagerne i rådgivningen

I dette afsnit beskrives og analyseres profilen på de deltagere i rådgivningen, som har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen. I afsnittet er dels fokus på en række faktuelle forhold vedr. deltagerne, dels på deltagernes subjektive vurdering af en række forhold vedr. relationen til deres (ex)-partner.

5.1.1 Deltagernes personlige karakteristika

Spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne i parrådgivningen viser, at der er en svag overvægt af kvinder, der har besvaret spørgeskemaet til baselinemålingen, idet 53,9 % af deltagerne er kvinder og 46,1 % er mænd.

Tabel 5-1: Hvilket køn er du?

	Antal	Procent
Mand	225	46,1
Kvinde	263	53,9
Total	488	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Ser man på aldersfordelingen på deltagerne i parrådgivningen, viser spørgeskemaundersøgelsen, at knap en tredjedel af deltagerne (31,6 %) er mellem 35 og 39 år, og at samlet set 73,8 % er mellem 30 og 44 år. Dette skal naturligvis ses i lyset af, at målgruppen for tilbuddet er forældre med børn under 18 år, og tendensen bekræftes også i interviewene med rådgiverne, idet flere her giver udtryk for, at der i høj grad er tale om par med forholdsvis små børn, som har svært ved at etablere en balance mellem familieliv, arbejdsliv og private projekter som fx nybyggeri, ombygninger m.m. Spørgeskemaundersøgelsen viser endvidere, at der blandt deltagerne i parrådgivningen er en relativ overrepræsentation af kvinder, som er under 30, mens der omvendt er relativt flere mænd over 50 år, der deltager i parrådgivningen.

Tabel 5-2: Hvad er din alder?

	Antal	Procent
Under 30 år	38	7,8 %
30-34 år	106	22,1 %
35-39 år	154	31,6 %
40-44 år	98	20,1 %
45-49 år	64	13,1 %
50 år eller ældre	25	5,1 %
Total	487	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne viser også, at det i høj grad er et tilbud, som henvender sig til etniske danskere, idet 91,6 % af deltagerne har dansk oprindelse, mens hhv. 3,9 % er indvandrere og 4,5 % er efterkommere.

Tabel 5-3: Hvad er din oprindelse?

	Antal	Procent
Dansk oprindelse	447	91,6
Indvandrere	19	3,9
Efterkommer ⁶	22	4,5
Total	488	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Sammenholdes tallene med andelen af indvandrere og efterkommere blandt 18-60 årige i befolkningen i øvrigt ses her, at indvandrere er underrepræsenteret i tilbuddet, idet indvandrere udgør ca. 10 % af den tilsvarende aldersgruppe i den samlede befolkning og kun 3,9 % af deltagerne i rådgivningstilbuddet, mens efterkommerne omvendt er overrepræsenteret, idet disse udgør knap 0,8 % af den tilsvarende aldersgruppe i befolkningen, men 4,5 % af deltagerne i tilbuddet⁷. Spørgeskemaundersøgelsen viser i den forbindelse, at kvinderne er relativt overrepræsenterede blandt de deltagere, som er efterkommere, da 17 ud af de 22 efterkommere er kvinder. I de tilfælde, hvor begge deltagere i parrådgivningen har svaret på baselinemålingen, viser undersøgelsen også, at der i overvejende grad er tale om par, hvor begge deltagere enten begge er af dansk oprindelse, eller hvor den ene er af dansk oprindelse, mens den anden deltager enten er efterkommer eller indvandrer. Kun i et tilfælde er begge deltagere efterkommere, og ligeledes er der et par, hvor begge deltagere er indvandrere.

Ser man dernæst på uddannelsesbaggrunden for deltagerne i rådgivningstilbuddet viser spørgeskemaundersøgelsen, at tilbuddet primært tiltrækker personer med videregående uddannelse, idet hhv. 38,5 % af deltagerne har en mellemlang videregående uddannelse og 23,4 % af deltagerne har en lang videregående uddannelse. Spørgeskemaundersøgelsen viser i den forbindelse, at der er en relativ overrepræsentation af mænd blandt deltagerne med en erhvervsuddannelse, da 42 ud af de 57 deltagere, som har denne uddannelse, er mænd. Omvendt er kvinderne relativt overrepræsenterede blandt deltagerne med en mellemlang videregående uddannelse, da 120 ud af de 188 deltagere, som har denne uddannelse, er kvinder.

⁶ Efterkommere er defineret som personer, hvor en eller begge forældre har en anden oprindelse end dansk, jf. Danmarks Statistik.

⁷ Opgørelserne på landsplan er hentet fra Danmarks Statistiks Statistikbank og er udtrykket for den samlede befolkning i alderen 18-60 år.

Tabel 5-4: Hvad er din senest afsluttede uddannelse?

	Antal	Procent
9./10. klasse	11	2,3
Erhvervsuddannelse	59	12,1
Gymnasial ungdomsuddannelse	29	5,9
Kort videregående uddannelse	66	13,5
Mellemlang videregående uddannelse	188	38,5
Lang videregående uddannelse 5-6 år	114	23,4
Andet	21	4,3
Total	488	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Den forholdsvis høje andel af personer med mellemlang eller lang videregående uddannelse⁸ kan være et udtryk for, at der blandt personer med videregående uddannelse er større åbenhed over for at opsøge psykologrådgivning, men kan også ses som udtryk for, at tilbuddet i vid udstrækning videreformidles i eksisterende sociale og faglige netværk, og at der derfor vil være en tendens til, at deltagerne har samme uddannelsesniveau. Rådgiverne på flere projekter giver således udtryk for, at de oplever, at der tales om tilbuddet i frokostpauserne på forskellige arbejdspladser som fx skoler, kommuner, sygehuse m.m., og at der derfor er stor søgning til tilbuddet blandt personer med en baggrund som folkeskolelærer, sygeplejerske og lignende.

Den samme tendens genfindes i deltagerne beskæftigelsessituation, hvor omtrent halvdelen af deltagerne (51 %) er funktionær eller tjenestemand, mens 12,8 % af deltagerne er faglært arbejder. I forhold til deltagerne beskæftigelsessituation viser spørgeskemaundersøgelsen i den forbindelse, at kvinderne er relativt overrepræsenterede, når det kommer til deltagere på barselsorlov, hvor alle 27 deltagere er kvinder, og deltagere som er studerende, hvor 20 ud af 29 deltagere er kvinder. Omvendt er mændene i forhold til beskæftigelsessituation relativt overrepræsenteret, når det kommer til deltagere som er ufaglærte arbejdere, da 18 ud af de 25 deltagere her er mænd.

⁸ Det er ikke umiddelbart muligt at indhente opgørelser fra Statistikbanken, som muliggør en direkte sammenligning af deltagerne uddannelsesniveau med uddannelsesniveaet i den samlede befolkning. Dette skyldes, at en sammenligning forudsætter, at udtrækket fra Statistikbanken skal vægtes på forskellige aldersgrupper, så det modsvarer aldersfordelingen blandt deltagerne, idet man må formode, at der sker ændringer i uddannelsesniveaet over tid, og dette kræver egentlige særkørsler fra Danmarks Statistik. Det samme gør sig gældende i forhold til en sammenligning af årsindkomst og beskæftigelsessituation.

Tabel 5-5: Hvad er din beskæftigelsessituation?

	Antal	Procent
Selvstændig eller medhjælpende ægtefælle	35	7,2
Funktionær eller tjenestemand	248	51,0
Faglært arbejder	62	12,8
Ufaglært arbejder	25	5,1
Studerende	29	6,0
Barselsorlov	27	5,6
Arbejdsløs, pensionist e. lign	26	5,3
Andet	34	7,0
Total	486	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Endelig viser spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne, at størstedelen af deltagerne har en personlig årsindkomst på mellem 200.000 og 400.000, idet samlet set 53,1 % af deltagerne har en årsindkomst inden for dette interval. Samtidig viser spørgeskemaundersøgelsen, at 15 % af deltagerne har en personlig årsindkomst på under 200.000. Spørgeskemaundersøgelsen viser i den forbindelse, at mændene er relativt overrepræsenteret blandt deltagere med indkomster over 400.000, da 101 ud af de 140 deltagere her er mænd. Omvendt er kvinderne overrepræsenteret blandt de lavere indkomstgrupper, da 217 ud af 332 her er kvinder.

Tabel 5-6: Hvad er din årsindkomst før skat

	Antal	Procent
Under 99.999 kr.	21	4,3
100.000 – 199.999 kr.	52	10,7
200.000 – 299.999 kr.	123	25,2
300.000 – 399.999 kr.	136	27,9
400.000 – 499.999 kr.	67	13,7
500.000 – 599.999 kr.	39	8,0
600.000 – 699.999 kr.	20	4,1
700.000 – 799.999 kr.	7	1,4
800.000 – 899.999 kr.	5	1,0
900.000 – 999.999 kr.	5	1,0
1.000.000 og derover	4	0,8
Uoplyst	9	1,8
Total	488	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

5.1.2 Parforholdets status ved opstarten

I dette afsnit belyses en række forhold vedr. deltagernes parforhold ved opstarten af forløbet, herunder parforholdets status og varighed, børn i parforholdet, deltagernes oplevede tilfredshed i parforholdet samt konfliktniveauet i parforholdet.

Spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne viser, at størstedelen af parrene opsøger parrådgivningen, mens de fortsat er sammen, idet 86,5 % af deltagerne er gift eller kærester, mens 13,5 % er gået fra hinanden eller er skilt. Tilbuddet er da også rettet mod forældre, som enten skal have hjælp til at blive sammen eller hjælp til at gå fra hinanden, og flere af projekterne har da også et krav om, at det maksimalt må være op til fire måneder siden, at deltagerne er gået fra hinanden.

Tabel 5-7: Hvad er din relation til personen, som du deltager i parrådgivningen med?

	Antal	Procent
Vi er gift/kærester	422	86,5
Vi er gået fra hinanden/separeret/skilt	66	13,5
Total	488	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Det skal dog her understreges, at der er tale om status på parforholdet ved opstarten af forløbet, og at der kan være deltagere, som undervejs i forløbet bliver afklaret om, at de ønsker at gå fra hinanden, således at andelen ændres fra baselinemålingen til anden måling. Dette belyses i afsnit 5.6.

Ser man derpå på, hvor længe deltagerne har været i det pågældende parforhold, inden de opsøger rådgivningen, viser spørgeskemaundersøgelsen, at størstedelen af parrene (31,7 %) har været sammen i mellem 7 og 10 år, eller mellem 11 og 20 år (29,9 %), mens blot 10,2 % har været sammen i mindre end 2 år.

Tabel 5-8: Hvor mange år har du været gift/kærester med personen, som du deltager i parrådgivningen med?

	Antal	Procent
Under 1 år	8	1,6 %
1-2 år	42	8,6 %
3-5 år	106	21,7 %
6-10 år	155	31,7 %
11-20 år	146	29,9 %
Over 20 år	31	6,4%
Total	488	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Tilbuddet om parrådgivning er rettet mod par, som har børn under 18 år, og spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne viser da også, at 92 % af parrene har fælles børn, og at over halvdelen af parrene (59,8 %) har mere end ét barn sammen⁹. At der er 8 % af parrene, der angiver ikke at have fælles børn skal ses i sammenhæng

⁹ Da begge deltagere blandt de respektive deltagere i parrådgivningen er blevet bedt om at svare på spørgeskemaet, er der her tale om, at en lang række respondenter angiver forhold vedrørende de "samme" fælles børn. Konkret er der således blandt respondenter i baselinemålingen 182 "deltagerpar" svarende til 364 deltagere, og 125 deltagere, hvor personen, som vedkommende deltog i parrådgivningen med, ikke har svaret på spørgeskemaet.

med, at tilbuddet også er rettet mod sammenbragte familier, og at der derfor kan være deltagere, som ikke har fælles børn, men udelukkende børn fra tidligere forhold.

Tabel 5-9: Hvor mange børn har du sammen med den person, som du deltager i parrådgivningen med?

	Antal	Procent
1	157	32,2
2	233	47,7
3	47	9,6
4	12	2,5
Ingen	39	8,0
Total	488	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

At rådgivningstilbuddene også tiltrækker sammenbragte familier, fremgår ligeledes af spørgeskemaundersøgelsen, idet 19,6 % af deltagerne angiver at have børn fra tidligere forhold. En nærmere analyse viser her, at der er stor forskel på andelen af deltagere med børn fra tidligere forhold på tværs af projekterne, hvilket svarer overens med, at projekterne også har forskellige målgrupper. På projektet med fokus på sammenbragte familier (i Ribe og Bagsværd) har 61 % af deltagerne således børn fra tidligere forhold, og et andet projekt (Familiehuset i Tarup) har ligeledes en forholdsvis høj andel af deltagere med børn fra tidligere forhold, idet der her er 31,2 % af deltagerne, der har børn fra tidligere forhold, mens den tilsvarende andel på de øvrige projekter ligger mellem 10 % og 20 %. Et enkelt projekt (Center for Parterapi) har endnu ikke haft deltagere, som har haft børn fra tidligere forhold.

Tabel 5-10: Hvor mange børn har du fra andre forhold?

	Antal	Procent
1	48	9,8
2	30	6,1
3	16	3,3
4	2	0,4
Ingen	392	80,2
Total	488	100,0 %

Kilde: Spørgeskema fra baselinemålingen.

Ser man dernæst på, hvorvidt deltagerne er samboende med den person, som de deltagere i rådgivningen med, viser spørgeskemaundersøgelsen, at 96,9 % af de deltagere, som fortsat er sammen med deres partner ved opstarten af forløbet, er samboende.

Tabel 5-11: Boligforhold, hvis deltagerne er gift/kærester

	Antal	Procent
Jeg bor sammen med personen, som jeg deltager i parrådgivningen	409	96,9
Jeg bor alene	12	2,8
Andet	1	0,2
Total	422	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Samtidig viser spørgeskemaundersøgelsen, at 66,7 % de deltagere, som er gået fra deres partner, bor alene, mens ingen af deltagerne bor sammen med en ny partner, hvilket skal ses i lyset af projekternes krav om, at bruddet mellem deltagerne skal være foretaget inden for en tidsperiode på maksimalt fire måneder. Dette kommer ligeledes til udtryk blandt de 33,3 %, som har oplyst andet som boligforhold, idet der her typisk er tale om deltagere, som har truffet beslutning om at gå fra hinanden, men fortsat bor sammen, mens de afventer salg af bolig eller fremskaffelse af ny bolig. Tilsvarende er der en mindre del, der bor midlertidigt hos venner eller familier, mens de venter på at finde ny bolig.

Tabel 5-12: Boligforhold, hvis deltagerne er gået fra hinanden/skilt

	Antal	Procent
Jeg bor alene	44	66,7
Jeg bor sammen med en anden partner		
Andet	22	33,3
Total	66	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til baselinemåling.

Spørgeskemaundersøgelsen belyser også, hvor hhv. de fælles børn og børn fra tidligere forhold bor, idet dette må formodes at have betydning for, dels deltagernes samarbejde om børnene, dels børnenes påvirkning af deltagernes indbyrdes problemer. Undersøgelsen viser her, at størstedelen (84,6 %) af de fælles børn bor sammen med begge forældrene, hvilket skal ses i sammenhæng med, at størstedelen af forældrene fortsat er samboende. Ligeledes viser undersøgelsen, at omtrent halvdelen af de fælles børn i de forhold, hvor deltagerne er gået fra hinanden, bor mest hos moderen, mens stort set ingen af de fælles børn bor mest hos deres far, efter at deltagerne er gået fra hinanden.

Tabel 5-13: Hvor bor de børn, som du har sammen med personen, som du deltager i parrådgivningen med?

	Antal	Procent
De bor sammen med os begge	687	84,6 %
Bor mest hos deres far	1	0,1 %
Bor mest hos deres mor	58	7,1 %
Bor lige meget hvert sted	27	3,3 %
Andet	39	4,8 %
Total	812¹⁰	100,0 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse fra baselinemåling.

Undersøgelsen viser også, at aftalerne om samværet om de fælles børn for størstedelen af børnene er sket i dialog mellem forældrene enten i form af en fast aftale, hvilket er tilfældet for 36 % af børnene eller i form af løbende aftaler, hvilket er tilfældet for 28,8 % af børnene. Den forholdsvis høje andel af børn, hvor der er andre former for samvær end de nævnte, kan ses som udtryk for, at en stor del af de deltagere, der er gået fra hinanden, fortsat bor sammen.

Tabel 1-14 Hvordan er I nået frem til praksis omkring samværet med jeres fælles børn?

	Antal	Procent
Vi aftaler løbende rammerne for samvær	36	28,8 %
Vi har indgået en fast aftale om samvær	45	36,0 %
Statsamtet/statsforvaltningen har fastsat rammerne for samværet	4	3,2 %
Andet	40	32,0 %
Total	125	100,0 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse fra baselinemåling.

Hvad angår børn fra tidligere forhold viser undersøgelsen, at der her er en mere udtalt tendens til, at børnene bor hos moderen, idet 60,8 % af de fælles børn bor hos deres mor, mens 9,5 % bor lige meget hos begge forældre. Dette kan ses som et udtryk for, at aftalerne om bopæl og samvær for børnene fra tidligere forhold ligger fast, mens aftalerne om bopæl og samvær for de fælles børn endnu ikke er endeligt fastlagt blandt de deltagere, som er gået fra hinanden.

¹⁰ Da der blandt de 488 respondenter i baselinemålingen er 364 respondenter, hvor begge deltagere i den respektive parrådgivning har svaret på spørgeskemaet, dækker det angivne tal ikke over det faktiske antal fælles børn, som deltagerne har med personen, som de deltager i parrådgivningen med, men det antal børn som alle deltagerne samlet set har angivet oplysninger om. Det faktiske antal børn er således 509 børn, men for at belyse hvert enkelt deltagers vurdering af forhold vedrørende deres fælles børn er der i midtvejsrapporten valgt at inddrage hvert enkelt deltagers besvarelse.

Tabel 5-14: Hvor bor de børn, som du har fra andre forhold?

	Antal	Procent
Bor mest hos deres far	11	6,9 %
Bor mest hos deres mor	96	60,8 %
Bor lige meget hvert sted	15	9,5 %
Andet	36	22,8 %
Total	158	100,0 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse fra baselinemåling.

Tilsvarende er tendenser til fastsættelsen af samværet med børnene fra tidligere forhold også mere fastlagte, end det er tilfældet blandt de fælles børn. Således har deltagerne selv indgået faste aftaler om samværet med børnene i forhold til 44,9 % af børnene, mens statsforvaltningen har fastsat rammerne i forhold til 12,0 % af børnene.

Tabel 5-15: Hvordan er praksis omkring samværet med de børn, som du har fra andre forhold

	Antal	Procent
Vi aftaler løbende rammerne for samvær	25	15,8 %
Vi har indgået en fast aftale om samvær	71	44,9 %
Statsamtet/statsforvaltningen har fastsat rammerne for samværet	19	12,0 %
Andet	43	27,2 %
Total	158	100,0 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse fra baselinemåling.

5.1.3 Deltagernes vurdering af parforholdet

I dette afsnit belyses deltagerne egen vurdering af centrale forhold vedr. deres indbyrdes relation forud for opstarten af forløbet. Deltagerne indbyrdes relation er et gennemgående effektmål for evalueringen, og da typen af relation mellem deltagerne vil afhænge af, om de er gift/kærester eller gået fra hinanden/separeret/skilt, er der anvendt en række forskellige effektmål til at belyse forholdet i evalueringen:

- Dyadic Adjustment Scale (deltagere som er gift/kærester)
- Indeks for samarbejde om samvær med fælles børn (deltagere som er gået fra hinanden/separeret/skilt)
- Indeks for konfliktniveau (alle deltagere).

I forhold til de deltagere, som er gift/kærester ved opstarten af forløbet er der altså anvendt den såkaldte Dyadic Adjustment Scale udviklet i 1976 af psykologen G.B. Spanier¹¹ fra Pennsylvania State University. Skalaen består af fire dimensioner, som tilsammen udgør grundlaget for parforholdskvaliteten: Konsensus, tilfredshed og følelsesmæssigt udtryk og sammenhold.

¹¹ Spanier, G. B. (1976): Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads, *Journal of Marriage and the Family*, 38(1), pp. 15-28.

Konsensusdimensionen udtrykker, i hvilken grad partnere er enige om vigtige forhold vedrørende parforholdet, som fx normer, livsholdning, fordeling af arbejdsopgaver i hjemmet samt prioritering af tid sammen.

Tilfredshedsdimensionen måler graden af konflikt i forholdet, samt i hvilken grad den enkelte partner har overvejet at afslutte parforholdet.

Dimensionen vedrørende *følelsesmæssigt udtryk* måler den enkelte partners tilfredshed med den følelsesmæssige tilstand i parforholdet samt sex.

Endelig er *sammenholdsdimensionen* et udtryk for, i hvor høj grad parret deler fælles interesser og indgår i fælles aktiviteter.

Der er flere årsager til at DAS anvendes som et mål for deltagernes indbyrdes relation. *For det første* giver DAS som nævnt dels et samlet mål for parforholdskvaliteten, dels et mål for deltagernes score på de fire underdimensioner. *For det andet* er DAS en anerkendt og valideret metode inden for psykologien, og samtidig en af de mest anvendte tilgange til måling af parforholdskvalitet¹². *For det tredje* kan deltagernes DAS-score vurderes i forhold til grænsen for en klinisk population. Det vil sige, at skalaens resultater kan vise, om deltagerne befinder sig i kategorien, hvor et parforhold er sundt, eller i kategorien hvor parforholdet ikke kan karakteriseres som sundt¹³. Endelig gælder det *for det fjerde*, at brugen af DAS sikrer, at evalueringens resultater vil være sammenlignelige med en række andre undersøgelser på området¹⁴.

I forhold til de deltagere, som *ikke indgår i et parforhold* med vedkommende, som de deltager i parrådgivningen med, er der benyttet et effektmål for deltagernes samarbejde om samværet med deres børn¹⁵. Dette forhold belyses imidlertid ikke yderligere i nærværende midtvejsrapport, da der på tidspunktet for midtvejsrapporten ikke er et tilstrækkeligt antal deltagere med denne parforholdsstatus, som har svaret på både baseline- og resultatmålingen. Dette kan tilskrives en kombination af, at gruppen af deltagere, som er gået fra hinanden/separeret/skilt er væsentlig mindre end gruppen af deltagere, som er gift/kærester, samt den begrænsede tidsramme for den hidtidige dataindsamling. I forbindelse med den afsluttede evaluering vil det i kraft af den længere dataindsamlingsperiode derfor omvendt være muligt at belyse udviklingen i forhold til deltagernes samarbejde om samværet med deres børn.

¹² Busby, D. M., Christensen, C., Crane, D. R., & Larson, J. H. (1995): A revision of the dyadic adjustment scale for use with distressed and nondistressed couples: construct hierarchy and multidimensional scales, *Journal of Marital and Family Therapy*, 21(3), pp. 289-308.

¹³ Crane, D. R., Allgood, S. M., Larson, J. H., & Griffin, W. (1990): Assessing Marital Quality with Distressed and Nondistressed Couples: A comparison and Equivalency Table for Three Frequently Used Measures, *Journal of Marriage and the Family*, 52, vol. 1, pp. 87-93.

¹⁴ DAS er i Danmark blandt andet anvendt i undersøgelsen Trillingsgaard, T., Edelslund, S., & Agerkvist, H. (2006): *Parrådgivning i Vejle Amt. Erfaringer og resultater*, Vejle Amt

¹⁵ I afsnit 7.3.2 findes en nærmere præsentation af de analytiske muligheder indekstruktioner tilvejebringer, samt den konkrete konstruktion af de benyttede indekser i midtvejsevalueringen.

Endelig er der for begge grupper af deltagere også anvendt et effektmål, som angiver konfliktniveauet mellem deltagerne. Konkret udtrykker effektmålet hyppigheden og omfanget af konflikter mellem parterne.

I det følgende gennemgås deltageres score på disse effektmål i forbindelse med deres opstart i parrådgivningen.

I nedenstående tabel er deltageres gennemsnitlige score på DAS angivet. Tabellen er opdelt på de 12 projekter, og heraf fremgår det, at deltageres score på størstedelen af projekterne ligger lige under eller omkring 90¹⁶, mens deltagere fra hhv. parrådgivningen i Ribe og Bagsværd og PREP ligger markant højere på DAS-scoren end de øvrige projekter, og deltagere fra Familiecentret i Vordingborg ligger markant lavere end de øvrige projekter. Det er i litteraturen blevet fastslået, at grænsescoren for den kliniske population er 107. Grænsescoren er opstillet med henblik på at afgøre, om en deltager tilhører gruppen af kriseramte med behandlingsbehov. Scores på under 107 indikerer dette¹⁷. At alle projekters deltagere med undtagelse af ét (rådgivningsprojektet i Ribe og Bagsværd) ligger signifikant under denne grænse, giver en meget klar indikation på, at gruppen samlet set ved opstarten i rådgivningsforløbet tilhørte gruppen af kriseramte med behandlingsbehov.

At det netop er deltagerne på parrådgivningen i Ribe og Bagsværd, der scorer højt på skalaen skal ses i sammenhæng med, at problemerne for de sammenbragte familier sjældnere handler om de indbyrdes relationer mellem forældrene, men derimod ofte om håndteringen af konflikter i relation til det at være sammenbragt familie. Tilsvarende skal den relativt høje score blandt deltagerne på PREP ses i lyset af, at der her er tale om et mindre intervenerende kursustilbud, og at man derfor kan forvente, at deltagerne i højere grad benytter tilbuddet forebyggende, end deltagerne på egentlige terapiforløb.

¹⁶ Da der er tale om et forholdsvis begrænset antal respondenter per projekt, skal forskellene mellem projekterne tolkes med forsigtighed, når der er tale om få procentpoint.

¹⁷ Crane, D. R., Allgood, S. M., Larson, J. H. & Griffin, W. (1990): Assessing Marital Quality with Distressed and Nondistressed Couples: A comparison and Equivalency Table for Three Frequently Used Measures, *Journal of Marriage and the Family*, 52, vol. 1, 91p.

Table 5-16: Deltagernes score på Dyadic Adjustment Scale i forbindelse med førmålingen

	Samlet DAS- score	Score for konsensus	Score for tilfredshed	Score for sammen- hold	Score for følelses- mæssigt udtryk	Antal
Familiehuset Farum	91,5*	45,4	27,1	12,8	6,3	17
Familiehuset Tarup	87,0*	43,8	26,0	10,3	6,9	11
Familieplejen Fredens- borg	85,8*	41,6	26,5	12,0	5,7	41
Familie terapeutisk cen- ter	90,5*	45,1	27,7	12,2	5,8	61
Fredegården	90,4*	44,5	28,0	11,5	6,5	20
Center for parterapi	86,1*	43,7	24,9	11,3	6,2	17
Familie- og ungeråd- givning	84,0*	41,6	25,6	11,5	5,3	15
PREP	95,0*	46,2	28,9	13,1	6,8	116
Parvis	86,2*	42,5	26,3	12,3	5,1	30
Parrådgivning Ribe	106,4	50,2	31,6	16,0	8,5	35
Statsforvaltningen Midtjylland	88,5/*	44,1	26,3	12,0	6,2	39
Familiecentret Vording- borg	78,7*	38,8	23,7	11,0	5,2	12
Samlet	91,3*	44,8	27,7	12,6	6,3	414

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse fra baselinemåling.

* DAS-scoren er signifikant lavere end grænsescoren for den kliniske population.

Ser man dernæst på deltagernes oplevelse af deres indbyrdes konfliktniveau, er billedet lidt anderledes end på DAS-skalaen. Igen ligger størstedelen af projekterne i samme interval omkring 55 på en skala fra 0-100, hvor 0 svarer til, at deltagerne aldrig har konflikter, og 100 svarer til, at de altid har konflikter, mens fire projekter adskiller sig markant herfra. Blandt deltagerne fra hhv. Familiecentret Vordingborg, Familieplejen i Fredensborg og Unge- og Familierådgivningen på Frederiksberg er scoren for konfliktniveauet relativt højere end for de øvrige projekter, idet konfliktniveauet her ligger på et gennemsnit på hhv. 63,7, 62,1 og 62,0, mens deltagerne i Parrådgivningen i Ribe og Bagsværd gennemsnitligt set har et signifikant lavere konfliktniveau end i disse tre projekter, samt en række af de øvrige.

Tabel 5-17: Deltagernes gennemsnitlige konfliktniveau på en skala fra 0-100, hvor 0 svarer til, at deltagerne aldrig har konflikter med hinanden og 100 svarer til, at de altid har konflikter med hinanden (førmåling)

	Konfliktniveau ved førmåling	Antal
Familiehuset Farum	57,4	19
Familiehuset Tarup	56,3	15
Familieplejen Fredensborg	62,0	47
Familieterapeutisk center	53,0	69
Fredegården	55,0	25
Center for parterapi	58,1	24
Familie- og ungerådgivning	62,1	26
PREP	52,0	116
Parvis	55,6	33
Parrådgivning Ribe	40,7	36
Statsforvaltningen Midtjylland	54,7	51
Familiecentret Vordingborg	63,7	15
Samlet	54,5	476

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse fra baselinemåling.

5.2 Forløbet forud henvendelsen

Tilbuddet om parrådgivning er et åbent, anonymt tilbud uden forudgående henvisning eller visitation. Dette betyder, at det er deltagerne selv, der skal opsøge tilbuddet. En væsentlig forudsætning for forsøgsprojektets målopfyldelse er således, at deltagerne får kendskab til tilbuddet og selv opsøger tilbuddet. I forlængelse heraf har dette afsnit fokus på processen omkring opsøgning af tilbuddet.

5.2.1 Beslutningen om at søge professionel rådgivning

Ser man først på, hvordan beslutningen om at opsøge professionel rådgivning er blevet truffet, viser spørgeskemaundersøgelsen, at det i langt de fleste tilfælde er kvinderne, der har taget initiativet. I spørgeskemaet er begge deltagere i forløbet blevet bedt om at besvare, hvem der tog initiativ, og der er ikke fuld overensstemmelse mellem de to perspektiver, om end tendensen er den samme på tværs af besvarelserne fra hhv. mænd og kvinder. Således angiver 60,3 % af kvinderne, at de selv tog initiativ til at opsøge rådgivningen, mens den tilsvarende andel blandt mændene er 39,7 %. Og omvendt angiver 12,2 % af kvinderne, at deres partner tog initiativet, mens den tilsvarende andel blandt mændene er 46,4 %. Uoverensstemmelsen er således ikke så meget rettet mod, hvorvidt manden selv tog initiativet, men handler derimod snarere om, hvorvidt det var kvindens beslutning eller en fælles beslutning.

Tabel 5-18: Hvem har taget initiativ til at benytte parrådgivningen? Fordelt på køn

Køn		Personen som jeg deltager i parrådgivningen med			Total	Antal
		Mig	Os begge to			
Køn	Kvinde	60,3 %	27,4 %	12,2 %	100,0 %	262
	Mand	15,3 %	38,3 %	46,4 %	100,0 %	222
	Total	39,7 %	32,4 %	27,9 %	100,0 %	484

Kilde: Spørgeskema blandt deltagere, baselinemåling.

Det samme billede genfindes i de kvalitative interviews, hvor størstedelen af deltagerne giver udtryk for, at det var kvinden i forholdet, der tog initiativ til at opsøge professionel rådgivning. Interviewene viser dog også nuancer i beslutningsprocessen, idet flere af deltagerne giver udtryk for, at der var enighed om, at der skulle ske noget i forhold til at håndtere de indbyrdes problemer, men at det oftest var kvinden, der tog det første konkrete initiativ.

I interviewene fremgår det også, at begge parter fra starten har været forholdsvis positivt indstillet over for tilbuddet, og at dette i mange tilfælde skyldes, at rådgivningen ikke koster så meget som et traditionelt rådgivningstilbud, hvorfor der ikke har været så meget at tabe på at indgå i rådgivningsforløbet.

"Det er gratis, så kan man prøve det og se hvad resultatet er. Og ansvarsfølelsen er ikke mindre, end hvis man betalte." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Argumenterne for at indgå i et forløb har bl.a. været børnenes trivsel både i forbindelse med skilsmisser eller brud, men også at deltageren har anerkendt, at der har været et højt konfliktniveau i hjemmet. Ligeledes har mange udtrykt forventninger om at få en større indsigt i sig selv og den anden, og samtidig at få værktøjer til bedre kommunikation.

"Vi ville gerne blive bedre til at undgå diskussioner – det er livet for kort til. Vi ville finde nogle guidelines til at kommunikere bedre". (Kvindelig deltager, februar, 2008.)

Der er dog blandt nogle – særligt mandlige deltagere – en skepsis i forhold til at få psykologbistand til at håndtere problemerne. Dette skyldes ifølge disse deltagere enten, at de har haft fordomme om parterapi eller en holdning om, at deltagerne selv burde kunne håndtere deres egne problemer. Nogle af disse perspektiver kommer til udtryk i følgende citat:

"Jeg havde en masse forforståelse fra filmen "En kort en lang" – med at vi skulle folde lagner osv. Det var det, jeg troede, det var de fordomme. Jeg ville føle, at jeg slet ikke var på bølgelængde med sådan noget..." (Mandlig deltager, februar 2008.)

5.2.2 Deltagernes kendskab til parrådgivningen

På tværs af de kvalitative interview ses en tendens til, at det er kvinderne, der har haft det indledende kendskab til tilbuddet om rådgivning, idet det i 34 af de 54 interviews fremgår, at det er kvinden i forholdet, der har fået kendskab til tilbuddet, mens det indledende kendskab kun i syv interview stammer fra manden.

Mens denne tendens synes at være gennemgående, ses der ikke et entydigt billede af, hvor kendskabet til tilbuddet stammer fra. Mange deltagere angiver at have set et opslag på internettet enten ved en tilfældighed eller ved at have søgt bevidst efter et rådgivningstilbud på diverse søgemaskiner. Andre har hørt om tilbuddet via dagspressen, herunder aviser og tv, mens andre er blevet anbefalet et sted eller en rådgiver fra venner, familie eller kolleger. Der er også en stor gruppe af deltagere, der har fået kendskab til tilbuddet gennem professionelle såsom læger, sundhedsplejersker eller andre terapeuter. Det er dog også karakteristisk, at mange af deltagerne har flere kilder til kendskabet, end blot én. Således er følgende citat en illustration af en bredere tendens i interviewene:

"Jeg havde snakket med venner og veninder, som anbefalede parterapeuter, men som var meget dyre. Så jeg hørte om projektet fra venner. Derefter kiggede jeg på Familiestyrelsens hjemmeside, og så på, hvor de forskellige tilbud lå henne." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Interviewene viser ligeledes en tendens til, at mange af de deltagere, der får rådgivning i forbindelse med en skilsmisse, har fået kendskab til tilbuddet via internettet eller fra professionelle i forbindelse med ansøgning om eller råd om skilsmisse. Dette skyldes bl.a., at nogle statsforvaltninger på deres hjemmesider har annonceret om tilbuddet og ligeledes har oplyst om tilbuddet til par, der henvender sig på statsforvaltningen i forbindelse med en forestående skilsmisse.

5.2.3 Deltagernes overvejelser om valg af rådgiver

Ud fra de kvalitative data kan der tegnes et billede af de faktorer, der har betydning for valget af rådgiver og rådgivningstilbud.

For størstedelen af deltagere er valget af rådgiver et aktivt og bevidst valg, hvor deltagerne forud for henvendelsen orienterer sig i de forskellige muligheder for rådgivning, og hvor det efterfølgende valg foretages ud fra nogle klare forventninger eller ønsker til rådgivningen. Blandt de deltagere, som ikke har foretaget et aktivt valg, er forklaringen typisk, at henvendelsen er sket på partnerens initiativ, og at det derfor er denne, der har varetaget søgningen efter tilbuddet, eller at valget af tilbud er foretaget på anbefaling af andre, uden at andre tilbud har været undersøgt.

Deltagerne, som har foretaget et aktivt valg mellem flere rådgivningstilbud, oplyser forskellige kriterier for valget af rådgiver. For størstedelen af deltagerne sker valget ud fra praktiske forhold som fx ventelistens længde eller tilbuddets geografiske beliggenhed. Ligeledes udgør økonomien en væsentlig faktor for valget, således at deltagerne primært har søgt mellem tilbuddene under forsøgsprojektet. Mange fastslår, at de til vanlig pris nok fortsat ville have valgt at indgå i et forløb, men at de sand-

synligvis så ikke ville have fået et tilsvarende antal sessioner. I forlængelse heraf giver flere deltagere også udtryk for, at rådgivningen sandsynligvis ikke ville have haft den samme effekt som et fuldt forløb med tilskud har haft.

"Det spillede en rolle at der var tilskud, så det ikke var så dyrt. Det giver en vis sikkerhed, så man ikke fristes til at stoppe forløbet i utide, fordi man føler at behovet er mindsket og man derved kan spare penge. Med andre ord gjorde tilskuddet, at rådgivningen ikke kun fungerer som akut hjælp, men som en tilbundsående oprydning i vores kommunikationsproblemer." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Det antydes her, at rådgivningen på denne måde ville have haft karakter af "akut" hjælp eller symptombehandling, hvis deltagerne selv skulle have betalt forløbet.

I øvrigt er det karakteristisk, at det især er mænd der i interviewene har lagt vægt på økonomien som en afgørende faktor for overhovedet at have valgt tilbuddet:

"Det var dejligt ikke at skulle bruge 20.000 kroner på det. Jeg ville nok være mere uvillig til at bruge de penge, et privatforløb koster, når jeg ikke kan vide, om rådgivningen vil hjælpe. Bagefter ved jeg, at det ville have været pengene værd. Hvad koster det at redde et ægteskab? Kan man sætte en pris på det?" (Mandlig deltager, februar 2008.)

Betydningen af prisen på rådgivningstilbuddet fremgår ligeledes af spørgeskemaundersøgelsen, hvoraf det fremgår at 48,1 % af deltagerne i meget høj grad eller høj grad angiver, at prisen har haft betydning for deres valg af rådgivningstilbuddet, jf. nedenstående tabel. Det fremgår dog også, at 15,9 % af deltagerne angiver, at prisen slet ikke har haft betydning for deres valg af tilbuddet.

Figur 5-1: I hvilken grad har prisen haft betydning for, at I har valgt at benytte tilbuddet?

	Procent	Antal
I meget høj grad	22,5 %	109
I høj grad	25,6 %	124
I nogen grad	24,6 %	119
I mindre grad	11,4 %	55
Slet ikke	15,9 %	77
Ved ikke	0,0 %	0
Total	100,0%	484

Rådgiverens baggrund, kompetencer og personlige faktorer har ligeledes spillet en rolle for nogle deltageres valg af tilbud. Især synes det vigtigt for deltagerne, at rådgiveren virker kompetent i form af erfaring, og om vedkommende kan relatere til parret og deres problemstillinger.

"Hun (rådgiveren) er meget god og vi vidste allerede fra den første gang, at vi ville forsætte. Hun er meget kompetent og ved meget. Og så er hun god til at være nærværende og upartisk. Hun får skabt et neutralt rum, hvor der er plads til os begge." (Mandlig deltager, februar 2008.)

5.3 **Baggrunden for henvendelsen**

I dette afsnit analyseres deltageres beskrivelser af baggrunden for henvendelsen, herunder hvilke problemer deltagerne har i deres parforhold, og hvad der er årsagen til, at de opsøger rådgivningstilbud. Ligeledes beskrives det, hvorfor deltagerne har valgt at opsøge tilbuddet.

5.3.1 **Deltageres egen oplevelse af problemerne**

Ser man først på deltageres beskrivelse af de problemer i forholdet, der ligger til grund for at opsøge professionel rådgivning, viser spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne, at vanskeligheder ved at kommunikere er det hyppigst forekommende problem blandt deltagerne. Således ligger deltageres gennemsnitlige score for, at kommunikationsvanskeligheder er årsagen til henvendelse på 3,9, hvor 3 er i nogen grad og 4 er i høj grad. Tilsvarende er der en betydelig andel af deltagere som angiver, at hyppige skænderier (gennemsnitlig score 3,1) eller manglende følelsesmæssig tilknytning i forholdet (gennemsnitlig score 2,7) er årsagerne til henvendelser.

Tabel 5-19: Hvad vurderer du er årsagen til, at I har henvendt jer til rådgivningstilbuddet:

	Deltagernes gennemsnitlige vurdering af, i hvilken grad følgende forhold er årsagen til at de har meldt sig til parrådgivningen*	Antal**
Vi er uenige om rollefordeling og arbejdsfordeling i hjemmet	2,6	482
Vi er uenige om opdragelse af børnene	2,3	483
Vi er uenige om balancen mellem arbejde og familie	2,3	481
Vi har vanskeligheder ved at kommunikere	3,9	485
Vi har et problem med at håndtere relationen til hinandens børn og partnere fra tidligere forhold	1,7	470
Vi har et problem med at håndtere relationen til hinandens familier	1,9	482
Vi er bekymrede for vores børns trivsel	2,5	485
Vi er uenige om økonomiske spørgsmål i familien	2,0	482
Vi har seksuelle problemer	2,7	480
Utroskab	1,6	477
Pornografi	1,2	477
Vi mangler følelsesmæssig tilknytning i forholdet	2,7	479
Jalousi	1,7	480
Vi skændes ofte	3,1	485
Vold/trusler	1,2	482
En af os har været syg eller haft psykiske problemer	2,0	479
Andre årsager	1,8	391

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt deltagere, baselinemåling.

* Gennemsnittet angives på en skala fra 1 til 5, hvor 1 er slet ikke, 2 er i mindre grad, 3 er i nogen grad, 4 er i høj grad og 5 er i meget høj grad.

** Antalsangivelserne varierer på tværs af de enkelte forhold, da alle "ved ikke"-besvarelser udelukkes fra tabellen.

Det samme billede genfindes i de kvalitative interview. Her er der ligeledes mange deltagere, der beskriver, at de oplever kommunikationsproblemer og hyppige skæn-

derier, og at de opsøger tilbuddet, fordi disse problemer er tiltagende og har en meget destruktiv effekt på forholdet. I det kvalitative datamateriale er det således det stigende konfliktniveau, der opleves som den væsentligste årsag, idet 30 af 54 interviewede deltagere nævner dette som årsagen til opsøgningen af tilbuddet.

"Vi har gået i et stykke tid og snakket om, at vi havde flere konflikter end nødvendigt og vi ville have gavn af rådgivning. Konfliktniveauet var på et tidspunkt så højt, at vi overvejede at stoppe forholdet." (Mandlig deltager, februar, 2008.)

Flere af deltagere giver udtryk for, at de forud for rådgivningsforløbet ikke var bevidste om årsagerne til de indbyrdes kommunikationsproblemer, men blot kunne konstatere, at de ikke forstod hinanden. Efter rådgivningsforløbet har flere af deltagerne fået en forståelse for problemerne og kan se, at deres problemer bl.a. handlede om, at de ikke lyttede til, hvad den anden sagde, men handlede ud fra, hvad de troede, den anden mente. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende citat:

"En stor del af vores problemer var, at vi ikke lyttede til hinanden. Vi var for forudindtaget om hvad den anden mente." (Mandlig deltager, februar, 2008.)

Spørgeskemaundersøgelsen viser også, at der samlet set er relativt få deltagere, som henvender sig pga. vold og trusler, pornografi og utroskab, hvor hhv. deltagerne gennemsnitligt angiver 1,2, 1,2 og 1,6, hvor 1 er slet ikke årsagen og 2 er i mindre grad årsagen. Tilsvarende er der relativt få deltagere, der henvender sig pga. problemer med at håndtere relationen til hinandens børn og partnere fra tidligere forhold, idet deltagernes samlede gennemsnit her er 1,7. De kvalitative data viser dog også, at disse problemstillinger stadig er aktuelle, men for mere afgrænsede målgrupper. Således fortæller mange af deltagerne fra sammenbragte familier, at baggrunden for henvendelsen er, at deltagerne har haft problemer med et stigende konfliktniveau, hvor konflikterne ofte handler om børneopdragelse og holdningen til partnerens børn. Således fortæller en mandlig deltager:

"Den primære årsag var, at det ikke fungerede så godt med min kæreste, når mine børn var der, blandt andet fordi den ældste datter var meget dominerende og kæresten derfor følte sig meget irriteret. Jeg havde ikke set, at det var et større problem, for hun havde ikke bragt det på banen før." (Mandlig deltager, februar, 2008.)

Og tilsvarende er der flere deltagere, som fortæller om generelle problemer i forholdet, som udmøntes i en aktuel krise i form af fx utroskab, som fører til henvendelsen til rådgivningen.

5.3.2 **Formålet med opsøgningen af tilbuddet**

Ifølge baselinemålingen har formålet for størstedelen af deltagerne været at bevare parforholdet, idet dette er tilfældet for 69,3 % af deltagerne. Desuden ses, at den næststørste andel af deltagerne håber på, at tilbuddet kan bidrage til en afklaring med hensyn til parforholdets status, hvilket er tilfældet for 27,8 % af deltagerne.

Tabel 5-19: Hvilke af følgende målsætninger stemmer bedst overens med din målsætning ved at deltage i parrådgivningen?

	Antal	Procent
Jeg ønsker at bevare vores parforhold	339	69,3
Jeg ønsker afklaring om vi skal blive sammen eller gå fra hinanden	136	27,8
Jeg ønsker at sikre en skånsom skilsmisse/ophør af samlivet	42	8,6
Jeg ønsker at sikre samarbejdet om samværet med vores fælles barn/børn	84	17,2
Jeg deltager for min partners skyld	17	3,5
Andet	18	3,7

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse, baselinemåling.

Note: Det har været muligt at angive flere svar på spørgsmålet, hvorfor tabellen summerer over 100.

De samme tendenser genfindes i de kvalitative interview, hvor 27 af deltagerne ligeledes opfatter rådgivningen som en hjælp til at blive sammen. Størstedelen af deltagerne kommer således med et klart ønske om at blive sammen, hvilket bl.a. kommer til udtryk i følgende citat:

"Jeg håbede, at vi kunne få et godt parforhold igen, det er jo også derfor, vi gjorde det. Det var for at få gang i parforholdet igen." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Flere af deltagerne giver dog også udtryk for, at de opfatter tilbuddet om rådgivning som en sidste chance for forholdet, og at de derfor ikke fra starten har været overbeviste om, at rådgivningen kunne hjælpe deltagerne til at blive sammen. Derimod har de opsøgt tilbuddet, fordi de håbede på, at rådgivningen kunne hjælpe til en afklaring om, hvorvidt de kunne få forholdet til at fungere, og at tilbuddet ellers ville kunne bruges til at få effektueret et brud på en ordentlig måde. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende citat:

"Vi vidste ikke, om vi ville blive sammen. Vi var næsten ved at gå fra hinanden, så det var vores eneste chance. Og vi ville gerne blive sammen, hvis det kan komme til at fungere, og hvis det ikke kunne ske, så ville vi gerne kunne gå fra hinanden på en god måde." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

5.3.3 Deltagernes oplevelse af ventelisten

Som nævnt oplever projekterne en stor efterspørgsel, og der er derfor venteliste på mange af projekterne. Spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne viser da også, at 42,2 % af deltagerne har stået på venteliste. Blandt disse deltagere har 94,8 % stået på venteliste i mere end en måned, idet en tredjedel har haft en ventetid på hhv. 1-2 måneder, 2-4 måneder og mere end fire måneder.

Tabel 5-20: Hvis ja, hvor længe stod I på venteliste?

	Antal	Procent
Mindre end 1 uge	0	0
1-2 uger	1	5,3
2-4 uger	0	0
1-2 måneder	6	31,6
2-4 måneder	6	31,6
Mere end 4 måneder	6	31,6
Total	19	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagerne, resultatmålingen¹⁸.

I de kvalitative interviews giver størstedelen af deltagerne udtryk for, at ventelisten har konsekvenser for udbyttet af rådgivningen, fordi deltagernes problemer er blevet større i ventetiden, og at der derfor har været mere at håndtere i forbindelse med opstarten af forløbet. Nogle af disse deltagere giver således udtryk for, at de forudser, at forholdet ville have haft større gavn af forløbet, hvis de var kommet til noget tidligere:

"Hvis vi var kommet til noget tidligere, var det gået bedre. Så var der ikke en masse, der skulle reddes først." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Andre deltagere har givet udtryk for, at venteperioden ikke var afgørende for deres forhold, idet man nu vidste at der skulle gøres en indsats, og problemet trods alt ville blive adresseret på et tidspunkt. Denne viden har med andre ord gjort ventetiden udholdelig:

"Ventelisten til dette tilbud var først lukket, men så blev vi ringet op ca. et halvt år senere. Det gjorde ikke noget at vente i et halvt år, for man havde ro på i denne periode, fordi der nu trods alt var gjort noget." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

De fleste deltagere har beskrevet, at den lange venteliste betød, at de undersøgte forskellige andre muligheder, og enkelte har da også valgt det aktuelle tilbud efter først at have henvendt sig til et andet rådgivningstilbud med længere venteliste, mens andre har erfaret, at andre tilbud havde lige så lange ventelister:

¹⁸ Resultatmålingen har form af en spørgeskemaundersøgelse blandt de par, som har påbegyndt parrådgivning fra oktober 2007. En række af disse deltagere har i løbet af den forgangne periode afsluttet deres rådgivningsforløb og har i den forbindelse svaret på resultatmålingen. Omfangsmæssigt er der tale om 154 deltagere, som har afsluttet forløbet og har fået tilsendt resultatspørgeskemaet, og af disse har 46 svaret på spørgeskemaet. Dette giver en svarprocent på 29,9%. Den relativt lille gruppe respondenter og den lave svarprocent betyder, at resultaterne fra undersøgelsen skal tages med forbehold.

"Det var lidt et put-off med 3 måneders ventetid. Vi havde brug for akut hjælp. Vi overvejede anden hjælp, men alle de private havde lige så lang ventetid, så det gjorde ingen forskel. Der kunne jeg mærke, at hvis vi ikke havde været gode til at holde hinanden ud, så var det hele gået i stykker, før vi kom til." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

5.4 Deltagernes oplevelse af forløbet

I dette afsnit beskrives og analyseres deltagerne oplevelse og vurdering af selve rådgivningsforløbet, herunder opstarten, forløbets indhold og gennemførelse, forløbets tilrettelæggelse og forløbets varighed. Afsnittet er baseret på kvalitative interview med deltagerne samt på spørgeskemaundersøgelsens resultatmåling.

5.4.1 Forsamtalen

Alle projekter afholder forsamtaler, som har til formål dels at vurdere, hvorvidt par-rådgivningen var det rette tilbud for deltagerne, dels at skabe en fælles forståelse og fælles forventninger til det forestående forløb.

De kvalitative interview med udvalgte deltagere viser, at deltagerne generelt har haft en positiv oplevelse af forsamtalen til trods for, at flere af deltagerne udviste en vis skepsis over for rådgivningen forud for forsamtalen. Mens det i flere forhold således har været kvinden, der har taget initiativ til at opsøge tilbuddet, er det oplevelsen blandt både mænd og kvinder, at forsamtalen efterlader en positiv indstilling til det videre forløb. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende citater:

"Jeg var mere positivt indstillet. Jeg synes, de gjorde det godt. Jeg havde allerede nogle ahaoplevelser i første samtale. Det er godt, at man allerede første gang får nogle ting op på tavlen." (Mandlig deltager, februar 2008.)

"Det var meget positivt. Det støttede forhåbningerne om, at vi kunne bruge det." (Mandlig deltager, februar 2008.)

At dette synes at være den generelle tendens blandt de interviewede deltagere, skal dog tages med det forbehold, at der kun er gennemført interview med deltagere, som har gennemført forløbet, og at disse derfor sandsynligvis vil have en mere positiv oplevelse af opstarten af forløbet, end deltagere, som forholdsvis tidligt i forløbet – eller umiddelbart efter forsamtalen – har valgt at afbryde forløbet.

Et af fokusområderne for forsamtalen er at introducere til forløbet og få skabt en indbyrdes afstemning af forventningerne til forløbet. Her er det ligeledes generelt oplevelsen, at rådgiverne har været gode til at introducere til forløbet på en velforberedt og letforståelig måde, hvor deltagerne kunne få indblik i, hvordan de vil kunne bruge forløbet. Nogle deltagere fortæller, at deres rådgivere havde en fast model for opstarten af forløbet, og at denne model gav en god grundforståelse for, hvordan forløbet vil være tilrettelagt.

Mange af de interviewede deltagere påpeger, at et vigtigt element ved forsamtalen var, at rådgiverne formåede at få skabt en indbyrdes tillid, og en respekt for egne

kompetencer i forhold til at kunne hjælpe deltagerne. Flere deltagere påpeger, at denne tillid opstår ved, at rådgiverne er lydhøre over for begge parter i samtalen og dermed skabe en balance i rådgivningssituationen. Dette kommer blandt andet til udtryk i følgende citat:

"Jeg var meget positiv, efter vi havde været der første gang. Jeg synes, han var meget ordentlig, han var god til at bakke både mig og min mand op. Det var professionelt, for som terapeut ved jeg godt, hvor svært det er ikke at komme til at holde med den ene part." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Tilsvarende bliver det fremhævet, at en vigtig forudsætning for at skabe tillid og respekt i forsamlingen er, at rådgiverne umiddelbart viser, dels at vedkommende forstår deltagerens situation, dels at vedkommende formår at tage afsæt i deltagerens ønsker til forløbet.

"Og hun var god til at skitsere nogle strategier. Og det har vi nok brug for – noget skematisk, noget struktur, et system. Vi er nok sådan nogle typer, der har brug for noget vi kan klynge os til, så det ikke bare bliver psykologsnak – og føle-føle. Vi vil gerne have metoder og teknikker – det troede vi i hvert fald. Det var det, der var nemmest for os at forholde os til. Og hun vidste også, at det var det, hun skulle fokusere på for at få vores tillid. Så hun var god til at regne os ud. Hun havde stor menneskekundskab, tror jeg. Så kunne vi senere gå ind i det dybe, når hun havde vundet vores tillid. For vi er ikke helt unge længere, så det er vigtigt, at hun har en menneskekundskab." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Interviewene med deltagerne viser også, at forsamlingen i sig selv er en hjælp til deltagerne. Dette skyldes i vid udstrækning, at deltagerne får skabt tillid til, at rådgiverne kan hjælpe dem med at håndtere deres situation, og at der således bliver skabt en lettelse hos den enkelte deltager, fordi de ved, at de nu er i gang, upåagtet, at de ikke ved, hvor de ender. En kvindelig deltager beskriver lettelsen som følger:

"Det var en lettelse at komme i gang, og samtidig var det meget grænseoverskridende, fordi ingen af os havde været i terapi før. Hun gjorde det helt fantastisk. Hun er meget diskret. Har god indføling og har ikke presset os til noget, vi ikke selv var med i." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

5.4.2 Indholdet i rådgivningen

I interviewene med rådgiverne lægger disse vægt på, at det er deltagerne selv, der sætter dagsordenen for de problemstillinger, som tages op i rådgivningsforløbet, om end det også er oplevelsen blandt rådgiverne, at deltagerens forståelse af problemernes karakter ændrer sig undervejs i forløbet. I dette afsnit belyses deltagerens vurdering af indholdet i rådgivningen, herunder fokusområder, metoder og relation til rådgiverne.

Nedenstående tabel belyser deltagerens gennemsnitlige score på dels, hvilke temaer deltagerne har arbejdet med i parrådgivningen, dels hvor vigtigt deltagerne gennem-

snitligt set vurderer, det har været at sætte fokus på disse temaer. Ser man først på deltagerne oplevelse af, hvilke temaer der har været mest med i forløbet, er den indbyrdes kommunikation klart det mest fremtrædende tema, idet det samlede gennemsnit for deltagerne besvarelse her er 4,3. Dette svarer til, at deltagerne gennemsnitligt set oplever, at de har arbejdet med dette tema i parrådgivningen mellem meget høj og høj grad. Herudover har der også været et relativt stort fokus på den følelsesmæssige tilknytning i forholdet (gennemsnitligt score 3,5), deltagerne skænderier (gennemsnitligt 3,4), deltagerne børns trivsel (3,1) samt deltagerne balance mellem arbejde og familie (3,1).

Blandt de temaer, som der sjældnest har været arbejdet med, er deltagerne relationer til hinandens familier, hvor deltagerne samlede gennemsnit er 1,3, hvilket svarer til, at deltagerne gennemsnitligt angiver, at de har arbejdet med dette forhold i mindre grad eller slet ikke. Ligeledes er der ikke blevet arbejdet meget med pornografi (1,3), vold og trusler (1,4), jalousi (1,6) samt utroskab (1,6). Der kan således ses en klar sammenhæng mellem de problemer, som ligger til grund for henvendelsen, jf. afsnit 4.3.1 og de temaer, som der har været fokus på i rådgivningen.

Ser man derefter på, hvor vigtigt det har været for deltagerne at have fokus på disse temaer, viser tabellen, at den indbyrdes kommunikation også her ligger højest, idet deltagerne gennemsnitlige besvarelse ligger på 4,8, hvor 5 er meget vigtigt og 4 er vigtigt. Herefter er de vigtigste temaer i lighed med det konkrete fokus i parrådgivningen den følelsesmæssige tilknytning i forholdet (gennemsnitligt score 3,8), deltagerne skænderier (gennemsnitligt 3,6), deltagerne børns trivsel (3,6) samt deltagerne balance mellem arbejde og familie (3,4).

I og med at evalueringen har afdækket både deltagerne vurdering af vægten af de forskellige temaer i parrådgivningen samt deltagerne angivelse af, hvor vigtigt det har været for deltagerne at sætte fokus på disse temaer, er det muligt at gennemføre en såkaldt gap-analyse, som netop undersøger, hvorvidt der er overensstemmelse mellem de to forhold. Af nedenstående tabel fremgår den gennemsnitlige forskel mellem på den ene side deltagerne angivelse af vægten af temaerne i rådgivningen, og på den anden side deltagerne vurdering af, hvor vigtige disse temaer er for deltagerne. Analysen viser, at der i forhold til en række af de undersøgte temaer er signifikante forskelle mellem de faktiske temaer i parrådgivningen og deltagerne prioritering af disse temaer.

For det første ønsker deltagerne således gennemsnitligt set et signifikant større fokus på temaer vedrørende opdragelsen af barnet/børnene, deltagerne børns trivsel, deltagerne kommunikation, deltagerne balance mellem arbejde og familieliv og seksualitet. Gap-analysen viser altså med andre ord, at deltagerne gennemsnitligt set havde kunnet ønske sig endnu mere fokus på disse temaer i parrådgivningen, til trods for, at de nævnte temaer er blandt de temaer, som der rent faktisk har været mest fokus på i parrådgivningen. For det andet viser analysen, at deltagerne gennemsnitligt set ønsker et signifikant mindre fokus på sygdom og psykiske problemer end det har været tilfældet i rådgivningen.

Tabel 5-21: I hvilken grad har I arbejdet med følgende forhold i rådgivningen?

	Deltagernes gennemsnitlige angivelse af i hvilken grad de har arbejdet med følgende forhold i parrådgivningen***	Deltagernes gennemsnitlige angivelse af hvor vigtigt det har været for deltagerne at sætte fokus på disse områder****	Forskel mellem fokus og vurderet vigtighed	Antal
Rollefordeling og arbejdsfordeling i hjemmet	2,8	2,7	0,1	44
Rollefordeling og arbejdsfordeling i forhold til børnene	2,6	2,7	-0,1	44
Opdragelse af barnet/børnene	2,4	3,0	-0,6*	44
Vores kommunikation	4,3	4,8	-0,5*	44
Balancen mellem arbejde og familie	3,1	3,4	-0,3*	44
Relationer til hinandens børn og partnere fra tidligere forhold	1,3	1,4	-0,1	44
Relationer til hinandens familier	2,2	2,1	0,1	44
Økonomiske spørgsmål i familien	2,3	2,5	-0,2	44
Vores børns trivsel	3,1	3,6	-0,5*	44
Seksualitet	2,8	3,1	-0,3**	44
Utroskab	1,6	1,7	-0,1	44
Pornografi	1,3	1,3	0,0	44
Jalousi	1,6	1,7	-0,1	44
Den følelsesmæssige tilknytning i forholdet	3,5	3,8	-0,3	44
Vores skænderier	3,4	3,6	-0,2	44
Vold og trusler	1,4	1,2	0,2	44
Sygdom og psykiske problemer	2,1	1,9	0,2**	44
Andre forhold	1,9	1,6	0,3*	44

Kilde: Spørgeskema til deltagerne, resultatmåling.

* Forskellen er signifikant ved et alpha-niveau på 0,05 ved en T-test.

** Forskellen er signifikant ved et alpha-niveau på 0,1 ved en T-test.

*** Gennemsnittet angives på en skala fra 1 til 5, hvor 1 er slet ikke, 2 er i mindre grad, 3 er i nogen grad, 4 er i høj grad og 5 er i meget høj grad.

**** Gennemsnittet angives på en skala fra 1 til 5, hvor 1 er slet ikke vigtigt, 2 er mindre vigtigt, 3 er i nogen grad vigtigt, 4 er vigtigt og 5 er meget vigtigt.

Interviewene med deltagerne viser, at størstedelen af deltagerne oplever, at rådgiverne har været gode til at tage udgangspunkt i deltageres egne beskrivelser og

oplevelser af egne problemer, og at de derfor i vid udstrækning selv har været med til at sætte dagsordenen for indholdet i samtalerne, og at rådgiverne derfor i høj grad har fungeret som facilitatorer og guider i samtaler. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende citat:

"Det var en god tilrettelæggelse. Vi kunne ikke selv tage styringen fuldstændig, men hun guidede os på vej. Men vi havde også en del indflydelse på processen og de emner, som vi tog op." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Enkelte deltagere giver dog også udtryk for, at de oplever, at rådgiverne på forhånd har haft en klar opfattelse af, hvad der var problemer og derfor har haft deres egen dagsorden for rådgivningen, hvor der har været mindre plads til deltagerens egen oplevelse af problemet. Således fortæller en kvindelig deltager, at:

"Det var som om, de på forhånd havde bestemt sig for, at det var de sammenbragte børn, der var problemet." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Der er således generelt stor tilfredshed med deltagerne egen indflydelse på, hvilke emner, der skulle drøftes i rådgivningen, om end der dog også er flere, der har været overrasket over, hvor meget indflydelse de selv har haft på forløbet, idet de havde forestillet sig, at der i højere grad ville være tale om et styret terapiforløb. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende citat:

"Det vi lagde mærke til var, at vi skulle selv komme med emner, og nu skulle vi huske at tænke over, hvad vi skulle snakke om. Vi var lidt, øv måske, at det ikke var et 'behandlingsforløb', at det ikke var mere struktureret." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Tilsvarende er der flere deltagere, der påpeger, at de på forhånd havde haft en forventning om, at rådgiverne i højere grad vil fungere som egentlige rådgivere og hjælpe deltagerne med en afklaring om, hvad der ville være det rigtige at gøre, eller hvem i forholdet, der var årsagen til problemet.

Ulempen ved den høje grad af indflydelse er ifølge nogle af deltagerne, at der i hver samtale bliver brugt tid på at finde ud af, hvad man skal tale om, og at dette virker som en uhensigtsmæssig anvendelse af tiden. Disse deltagere retter en del af kritikken mod rådgiverne, som de opfordrer til at tage større ansvar for etableringen af rammerne ved enten at lægge en overordnet plan for, hvilke temaer og problemstillinger deltagerne skal gennem i løbet af forløbet eller ved at have spørgsmål klar, hvis deltagerne ikke selv har overvejet centrale temaer. Deltagerne retter dog også en kritik mod egen forberedelse og vurderer således, at dette er den primære grund til, at der i hver samtale har været brugt tid på at finde ud af, hvilke problemstillinger eller temaer der var behov for at sætte fokus på.

Imidlertid er det også erfaringen blandt deltagerne, at de efterfølgende er overbevidste om, at det har været rigtigt at lade dem selv have indflydelse på temaerne i rådgivningen, frem for at rådgiverne har haft alle svarene på forhånd.

"Vi valgte selv de punkter, vi skulle snakke om. Det er irriterende, at man selv skal finde ud af det, men det er jo godt i længden. Man ville gerne bare have en facitliste. Det er godt, at det har været så åbent, og vi har kunnet komme med det, vi gerne ville." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Enkelte deltagere reflekterer ligeledes over, hvorvidt den store indflydelse betyder, at deltagerne kan undgå at komme ind på emner, som de ikke ønsker at tage op i rådgivningen, selv om de måske kunne være centrale for forståelse af problemerne. Det er dog også oplevelsen blandt disse deltagere, at rådgiverne har formået at stille de rette spørgsmål, således at flere af temaerne er blevet behandlet, selv om deltagerne ikke selv har bragt dem på banen. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende to citater, hvor to kvinder beskriver, hvordan fokus flytter sig fra det oprindelige tema ud i en bredere forståelse af problemerne:

"Det var overraskende. Jeg havde måske planlagt, hvad vi skulle tale om, og så var det noget helt andet, der kom frem. Vi kom igennem noget helt andet. Jeg kom fx igennem en episode fra da jeg var 3-4 år. Han fik så en forståelse for, hvorfor jeg reagerer, som jeg gør. Jeg blev næsten hypnotiseret i vågen tilstand. Jeg kunne koble nogle ting sammen, så det pludselig gav mening." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

"Man bliver nødt til selv at tage de ting op, man vil have problematiseret. At man skulle være aktiv. Det er meget lagt op til, at vi selv skulle pege på de ting vi ville snakke om. Det føltes som et kort forløb, og der er ting vi ikke har taget op. Der var da også nogle ting, hvor vi undgik et spor, for at de ikke skulle tage det op. Men deres spørgsmål var som ringe i vandet, og der kom mange flere ting med end man selv lige havde overvejet. Det viser sig hele tiden, at der er en sammenhæng." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Enkelte deltagere påpeger dog også, at de oplever, at rådgiveren ikke hjalp deltagerne til at komme til bunds i problemerne, fordi det ikke måtte blive for beskidt, og at de derfor har savnet muligheden for at få brugt parrådgivningen til at få talt om de virkeligt svære ting i forholdet.

5.4.3 **Metoderne i rådgivningen**

Som nævnt tidligere er det relativt få deltagere, der forud for opstarten af forløbet har gjort sig overvejelser om det metodiske fundament for rådgivningsforløbet, og dette har således også kun i enkelte tilfælde haft betydning for valget af rådgiver.

Stort set alle deltagere fremhæver selve samtalen med deres partner som det væsentligste element i rådgivningsforløbet, og at styrken ved rådgivningsforløbet er, at rådgiverne får skabt nogle rammer for dialogen, hvor begge parter får mulighed for at udtrykke egne følelser, og hvor der er fokus på at sikre, at den anden deltager hører og forstår, hvad der bliver sagt. Her bliver det påpeget, at rådgiverne er gode til at fungere som facilitatorer for dialogen, fordi de med forskellige metoder er med til at nedbryde de fortolkningsfiltre, som normalt hæmmer den indbyrdes forståelse mellem deltagerne. I de følgende citater beskriver to deltagere fra to forskellige pro-

jekter, hvordan rådgiveren anvendte forskellige metoder til at understøtte dialogen mellem deltagerne:

"De dialoger han lærte os var gode. Det var øvelser, hvor han var på sidelinjen, og hvor man skulle igennem et forløb, hvor den ene ikke siger noget, og den anden skal spejle bevægelser og spejle hvad den anden siger. Det gav tid og ro til at fortælle. Han sad på sidelinjen og hjalp lidt til, men kun med formuleringer. Det gjorde vi 4-5 gange." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

"En af de metoder der blev brugt var mikrofonmetoden, hvor vi skiftedes til at fortælle hinanden, hvad vi mente om tingene. Det virkede godt. Vi var dog ikke så gode til at gå hjem og øve os. Man kunne godt til tider tænke, at det var for lidt. Men det passede også meget godt andre gange. Det har aldrig på noget tidspunkt været noget, der bare skulle overstås." (Mandlig deltager, februar 2008.)

I flere projekter er der to rådgivere på hvert forløb, og et væsentligt element i tilgangen til rådgivningen er her, at rådgiverne indbyrdes reflekterer over deltagerens beskrivelser af forholdet og problemstillingerne. De deltagere, som har deltaget i forløb med denne metode, har alle oplevet metoden som meget grænseoverskridende, men også som meget virkningsfuld, fordi deltagerne får mulighed for at se sig selv og deres indbyrdes forhold udefra eller fra et tredje perspektiv. To deltagere fra to forskellige projekter beskriver oplevelsen af den reflekterende tilgang som følger:

"Vi havde en prøvegang – det var virkelig grænseoverskridende. Vi havde ikke prøvet det før, og vi skulle fortælle om os selv. Nu var der to mennesker der skulle lytte til os. Det var grænseoverskridende, især at de derefter evaluerer! Det var hårdt. Men fantastisk. Og væmmeligt. De genfortalte det, vi lige havde sagt. Vi kan jo ellers snakke så meget – men uden at sige noget! Nu var der pludselig nogen, der vendte det om og faktisk lyttede." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

"Det var da surrealistisk at få sit forhold diskuteret igennem af nogle andre. Jeg prøvede at suge til mig og tænke over det, der blev sagt. Vi har snakket om det lige siden, at de ramte rigtigt. Vi har kunnet nikke genkendende til deres beskrivelse af at vi egentlig bare kørte vores liv parallelt med hinanden i stedet for at inddrage hinanden." (Mandlig deltager, februar 2008)

Blandt de deltagere, hvor forløbet har haft form af et kursusforløb, er det oplevelsen, at det er vigtigt, at underviserne er i stand til at komme med konkrete eksempler, således at teorierne omsættes til praksis. Her er det oplevelsen blandt de interviewede deltagere, at der er stor forskel på undervisernes erfaringsgrundlag og dermed deres evne til at oversætte teorierne til deltagerens hverdag. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende citat:

"Der er nogle undervisere, som ikke var så gode – de havde ikke nok erfaring og kendskab til stoffet, hvilket betød, at de ikke kunne komme med så mange

eksempler som de andre undervisere. Det betyder meget med eksemplerne, da det bliver mere nærværende for os og ikke så teoretisk." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Flere af de interviewede deltagere påpeger dog, at der blandt de bærende kræfter på kursusforløbene var stor faglig indsigt og et godt erfaringsgrundlag.

Desuden er det oplevelsen, at det var grænseoverskridende at møde de andre deltagere første gang, men at rådgiverne var gode til at skabe en indbyrdes fortrolighed mellem kursUSDeltagerne, så det ikke virkede så mærkeligt at være sammen med de andre deltagere. Det er således oplevelsen, at der gennem forløbet blev skabt en fortrolighed, som gjorde at deltagere åbnede sig for hinanden, og at det var konstruktivt at høre, at andre havde lignende problemstillinger, og hvordan de prøvede at håndtere disse. Flere deltagere påpeger dog også, at selv om de synes, at det var konstruktivt at høre andre fortælle om egne erfaringer, var det vanskeligt for dem selv at udvise samme åbenhed, men at der var god forståelse for, at deltagere havde forskellige tærskler for åbenheden.

Foruden selve samtalerne med rådgiverne benytter flere af projekterne sig af forskellige former for hjemmeopgaver eller redskaber, som deltagere skal arbejde med mellem sessionerne, idet flere af projekterne lægger vægt på, at forandringen og forankringen skabes gennem deltagernes arbejde og refleksioner mellem samtalerne. Spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagere viser, at størstedelen af deltagere i løbet af forløbet har haft hjemmeopgaver mellem samtalerne, idet 75,6 % svarer bekræftende på dette spørgsmål.

Tabel 5-22: Har I fået hjemmeopgaver/redskaber i rådgivningsforløbet, som I skulle arbejde med mellem sessionerne?

	Antal	Procent
Ja	34	75,6
Nej	11	24,4
Total	45	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

I interviewet giver nogle enkelte af de deltagere, der ikke har haft hjemmeopgaver udtryk for, at de har savnet at have nogle konkrete øvelser eller redskaber at anvende i perioden mellem samtalerne. Andre synes ikke, at de har haft behov for hjemmeopgaver eller konkrete redskaber, men giver derimod udtryk for, at de oplever, at samtalerne i sig selv har skabt en større forståelse for eller afklaring om forholdet og dermed grundlag for arbejdet mellem samtalerne. Nogle af de deltagere, som ikke har haft hjemmeopgaver, er deltagere, som har fået hjælp til at gå fra hinanden. Blandt disse deltagere er det oplevelsen, at der i højere grad har været tale om hjælp til at finde praktiske løsninger, som oftest er deltagernes egne løsninger, som de blot skal have hjælp til at formulere. Dette beskrives af en kvinde, som har fået hjælp til skilsmisse, som følger:

"Vi fik ikke nogen redskaber. Det var med på individplan selv at finde en løsning. Så kunne jeg godt se, hvilken vej jeg skulle gå. Det har styrket os, også bagefter. De redskaber vi skulle have, havde vi selv. Rådgiverne har blot hjulpet os med at finde redskaberne. De har tændt lyset." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

I de forløb, som har involveret hjemmeopgaver, er deltagerne i spørgeskemaet blevet spurgt om deres vurdering af udbyttet af hjemmeopgaverne. Her tegner sig en vis polarisering blandt deltagerne, idet hhv. 47,1 % af deltagerne i meget høj grad og 14,7 % i høj grad oplever, at hjemmeopgaverne er nyttige, mens 32,4 oplever, at dette i mindre grad er tilfældet.

Tabel 5-23: Hvis ja, I hvilken grad vurderer du, at disse hjemmeopgaver/redskaber har været nyttige?

	Antal	Procent
I meget høj grad	5	47,1
I høj grad	16	14,7
I nogen grad	11	5,9
I mindre grad	2	32,4
Slet ikke	0	0
Total	34	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagerne, resultatmåling.

I de kvalitative interview med deltagerne giver disse udtryk for, at hjemmeopgaverne har en nyttig virkning på flere planer.

For det første er hjemmeopgaverne med til at skabe en forståelse for, at samtalerne ikke alene kan skabe varige ændringer i deltagernes indbyrdes forhold, men at dette kræver en aktiv indsats fra den enkelte deltager. Erkendelsen af at de varige ændringer skabes gennem en aktiv indsats i hjemmet, er ifølge nogle af deltagerne en af de væsentligste erkendelser i forløbet. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende citat:

"Det er ikke nok at sidde der, vi skal selv gøre noget for det. Dét sagde de til os hele tiden. Læren om, at man rent faktisk skal gøre det selv. Det er den lære jeg for alvor har fået ud af det." (Mandlig deltager, februar 2008.)

For det andet er hjemmeopgaverne med til at fastholde fokus i forløbet mellem sessionerne således, at forløbet kommer til at bestå af mere end blot samtalerne med rådgiverne. Således giver hjemmeopgaverne mulighed for at arbejde videre med de problemstillinger, som er blevet bragt frem i samtalerne. En deltager beskriver dette som følger:

"Vi fik konkrete øvelser med hjem. Det var godt. Vi fik noget med, hvor man skulle gøre to ting for hinanden inden næste møde. Og det, at man har fået lek-

tier for, gør det mere nærværende. Jeg kan godt lide, at der er en proces i det, at det ikke bare er et møde, og så går man hjem. Og at man taler om de ting, som man har bestemt sig for – det er det svære at gøre i et parforhold.” (Mandlig deltager, februar 2008.)

Og for det tredje giver hjemmeopgaverne deltagerne en fortrolighed med nye redskaber og teknikker, som deltagerne kan bruge fremadrettet i forhold til at sikre en indbyrdes forståelse i forholdet. Her fremhæves især forskellige kommunikationsredskaber, som dels sætter fokus på, hvordan deltagerne taler sammen indbyrdes, dels understøtter en ændring i den måde, hvor deltagerne taler med hinanden. Dette kommer til udtryk blandt følgende to deltagere:

”Jeg tror at det er tale/lytte-teknikken – det er i hvert fald den øvelse, vi har brugt mest. Men alle øvelserne var gode. Hjemmeopgaverne betød at vi fik tid og rum til at få snakket sammen.” (Mandlig deltager, februar 2008.)

”Det der hed frustrationsdialogen var rigtig godt. Det er den, hun [rådgiverne] hele tiden har brugt, men vi har lært selv at bruge den. Hun guidede os de første gange, men vi kan selv bruge den. Vi kunne godt bruge ekstra tid til at øve og implementere det helt. Det er svært at håndtere det, når det er de svære ting.” (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Interviewene med deltagerne viser dog også, at det har været svært for flere af deltagerne at få brugt øvelserne i hverdagen. For nogle er dette udtryk for, at de oplevede, at øvelserne var for kunstige, og at det derfor var vanskeligt at få dem anvendt. Og for andre var det primært et spørgsmål om, at der ikke altid var tilstrækkeligt med tid mellem samtalerne til at få implementeret øvelserne derhjemme, men de oplevede, at øvelserne var gode, og at de kunne se formålet med øvelserne. En af deltagerne fra kursusforløbet fremhæver således, at den værktøjsorienterede tilgang forudsætter, at der afsættes god tid mellem kursus-sessionerne, således at deltagerne får tid til at arbejde med øvelserne i hjemmet, idet det netop er i øvelserne, at undervisningen relateres til deltagernes egen situation og problemer.

Blandt flere af deltagerne er det også oplevelsen, at det i ligeså høj grad er introduktionen til og samtalen om øvelserne, der sætter en udvikling i gang, som det er selve udførelsen af dem. I nedenstående citat fortæller en deltager om, hvordan introduktionen af et redskab har givet en ny forståelse for parrets håndtering af indbyrdes behov, krav og forventninger:

”Og vi fik redskaber til at se på hinandens behov. Og han viste os en pyramide med to øer og et vandspejl. Og over vandspejlet dér kunne man se forventninger – de var på toppen og kan ikke mødes. Behov var i bunden, hvor øerne hang sammen. Og i midten ligger krav. Man stiller nogle krav til hinanden, som kan mødes, men det kan forventninger aldrig, for de er personlige. Forventninger er svære at nå. Hvis jeg forventer, at der er lavet mad, men der er to syge børn, så bliver jeg skuffet over, at der ikke er mad.” (Mandlig deltager, februar 2008.)

5.4.4 Relationen til rådgiverne

Et væsentligt element i rådgivningsforløbet er, at der bliver skabt en tillid og fortrolighed indbyrdes mellem deltagerne og rådgiverne, og både rådgivere og deltagere lægger vægt på, at begge deltagere føler, at deres perspektiv bliver hørt.

Ser man på, hvordan deltagerne oplever rådgivernes indsats i forløbet, viser spørgeskemaundersøgelsen, at der generelt er stort tilfredshed med rådgivernes indsats, hvad angår evnen til at få deltagerne til at føle sig velkomne, at behandle deltagerne med respekt og at skabe tryghed ved forløbet, idet der omtrent 75 % af deltagerne, der i meget høj grad vurderer, at dette er tilfældet. Der er dog også en lidt mindre andel af deltagerne, der oplever, at rådgiverne sørger for, at deltagerens egne synspunkter kom til udtryk i forløbet, idet der er 66,7 %, der oplever, at dette i høj grad er tilfældet. Forskellene skal dog tages med det forbehold, at der er tale om et begrænset antal respondenter i resultatmålingen, og at enkelte besvarelser derfor påvirker andelen forholdsvis meget.

Tabel 5-24: Hvordan vurderer du rådgiverens/rådgivernes indsats under parrådgivningen?

	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke	Antal
Parrådgiveren/parrådgiverne behandlede mig respektfuldt	75,6 %	24,4 %	0	0	0	0	45
Parrådgiveren/parrådgiverne fik mig til at føle mig velkommen i parrådgivningen	77,8 %	22,2 %	0	0	0	0	45
Parrådgiveren/parrådgiverne fik mig til at føle mig tryk i parrådgivningen	75,6 %	15,6 %	8,9 %	0	0	0	45
Parrådgiveren/parrådgiverne var neutrale i forhold til deres behandling af mig og personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	75,6 %	20,0 %	4,4 %	0	0	0	45
Parrådgiveren/parrådgiverne sørgede for at mine synspunkter blev hørt i parrådgivningen	66,7 %	28,9 %	2,2 %	2,2 %	0	0	45

Kilde: Spørgeskema til deltagerne, resultatmåling.

De samme tendenser genfindes i de kvalitative interview, hvor deltagerne generelt fremhæver rådgivernes evne til at skabe tryghed i en situation, der for de fleste deltageres vedkommende var grænseoverskridende. For nogle af deltagerne handler det i høj grad om rådgivernes personlige egenskaber og evne til at udvise den rette mængde empati, hvilket bl.a. kommer til udtryk i følgende citat:

“Det første var rystende, men de var så sympatiske. Og jeg følte mig 100 % tryk. De var ikke kolde eller alt for meget, de var engagerede i dem, der sad over for dem. De ville hjælpe os og hjælpe os med at træffe en beslutning selv.”
(Kvindelig deltager, februar 2008.)

Og for andre skabes trygheden ved deltagerens viden om, at rådgiverne har de fornødne faglige kvalifikationer og det fornødne metodiske fundament til at gennemføre rådgivningsforløb, hvilket bl.a. kommer til udtryk i følgende citat:

"Det var et udmærket samspil. De var respektfulde, ordentlige og dygtige, man følte sig tryk og behandlet pænt. Det betød noget, at de var psykologer, fordi jeg dermed kunne stå inde for deres metoder, forholde mig til metoderne og kendte til det i forvejen." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Størstedelen af deltagerne giver i interviewene udtryk for, at rådgiverne har været gode til at få begge deltagere i tale i samtalerne, og at de har været gode til ikke at tage stilling for eller imod den ene af deltagerne. Denne tendens gør sig gældende på tværs af projekterne, upåagtet om rådgivningen varetages af en eller to personer, og om rådgiveren er mand eller kvinde. Der er dog også flere deltagere, som påpeger, at de har oplevet det som en styrke ved rådgivningen, at denne er gennemført af et rådgivningsteam bestående af en mandlig og en kvindelig rådgiver, fordi der hermed skabes en naturlig balance i rådgivningssituationen. Således fortæller en mandlig deltager, at:

"De var fantastiske. De stiller meget simple spørgsmål. Vi forsøger at sætte ord på vores følelser, og de sætter det i perspektiv for en. Det at de var to gør, at man har intimsfære med den man samtaler med (mand-mand, kvinde-kvinde). Fantastisk koncept. Det giver meget med sådan et køns setup. Det er det stærkeste, meget vigtigt for at parterapien fungerede, selvfølgelig ud over at man selv skal deltage." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Enkelte deltagere giver dog også udtryk for at have oplevet, at enkelte rådgivere ikke har formået at udvise denne balance i samtalerne, og at den ene part derfor har følt sig overhørt eller overset i samtalerne. I disse tilfælde har deltagerne dog også gjort opmærksom på det, således at problemet er håndteret, enten ved at rådgiveren har skærpet opmærksomheden, eller ved at deltagerne får tildelt en ny rådgiver. I følgende citat er et eksempel på en deltager, som har skiftet rådgiver som følge af en oplevet ubalance i de første samtaler.

"[Rådgiveren] lyttede mest til, hvad min kone havde at sige. Det var en skævvridning. Jeg fornemmede, at jeg ikke blev hørt. Det er jeg meget sart overfor. Blev derfor meget vred på den ene parterapeut. Både [en anden rådgiver] og damen var meget kompetente." (Mandlig deltager, februar 2008.)

5.4.5 **Forløbets tilrettelæggelse og varighed**

Tilbuddet om parrådgivning er et tidsafgrænset forløb, og et af de centrale spørgsmål er derfor, hvorvidt denne tidsramme er tilstrækkelig til at kunne hjælpe deltagerne med at håndtere deres problemer.

Spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne viser her et meget blandet billede, hvor en tredjedel (32,6 %) vurderer, at forløbets varighed i meget høj grad eller i

høj grad var passende, mens knap en fjerdedel (23,9%) vurderer, at dette i mindre grad eller slet ikke er tilfældet.

Tabel 5-25: I hvilken grad fandt du antallet af afsatte timer i jeres rådgivningsforløb passende?

	Antal	Procent
I meget høj grad	4	8,7
I høj grad	11	23,9
I nogen grad	20	43,5
I mindre grad	8	17,4
Slet ikke	3	6,5
Total	46	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

De kvalitative interview med deltagerne viser den samme tendens, om end billedet dog også viser sig at være mere nuanceret. Størstedelen af deltagerne giver udtryk for, at de ved opstarten af forløbet havde svært ved at forestille sig, at det begrænsede antal timer ville være tilstrækkeligt, mens deltagerne efterfølgende oplevelse af forløbet er mere blandet. Omtrent halvdelen af deltagerne giver udtryk for, at de ved forløbets afslutning oplevede, at forløbet var for kort, og at der enten var for få sessioner eller for lidt tid per session til at både at få talt om problemerne og få implementeret nye løsningsmodeller. Således beskriver en mandlig deltager forløbets varighed som følger:

"Der var for få gange. Det var fem gange af en times varighed, men hver gang var det af mindst halvanden times varighed. En time er for lidt og fem gange er for lidt. Man når kun lige at få prikket hul på bylden. Og tre til fem uger mellem hver gang. Det var for lang tid, fordi man har mindre og mindre fokus på det, jo længere tid der går, da der ingen hjemmeopgaver var." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Blandt de deltagere, der oplever, at forløbet var for kort, er der da også flere, der giver udtryk for, at forløbet har været en hjælp til at sætte en proces i gang, og at bekymringen derfor i højere grad er, om der har været tilstrækkeligt med tid til at få skabt en forankring, således at nye handle-mønstre bliver implementeret i hverdagen. Dette betyder, at disse deltagere gerne havde set, at der havde været mulighed for et længere forløb, hvor der var mulighed for en løbende støtte til implementeringen af ændringerne, om end der dog også er en erkendelse af, at deltagerne på et tidspunkt bliver nødt til at stå på egne ben. En kvindelig deltager udtrykker disse overvejelser som følger:

"Jeg ville ønske, at der havde været bedre tid til at implementere det. Der er tilbagefald, og man kan godt tvivle på, om vi selv kan løfte det. Det er ligesom alle andre vaner, de er virkelig svære at ændre. Det ville måske være lettere, hvis det var blevet mere kontinuert. Det ville jeg gerne. Men jeg tror også, at når først det sunde spor er lagt, så tror jeg også det er nemmere at blive ved. Vi

skal ikke holdes i hånden hele livet, men det er vigtigt med støtte." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

I nogle forløb har deltagerne forsøgt at håndtere bekymringen for at stå på egne ben ved at udskyde den sidste samtale, således der går nogle måneder mellem næstsidsste og sidste samtale. Der er forskellige overvejelser bag udskydelsen af den sidste samtale hos de forskellige deltagere, om end den mest hyppige er, at deltagerne vælger at udskyde samtalen for at have tid til at arbejde med de indbyrdes relationer selv i en periode for at indhente erfaringer med det nye liv. Her skal samtalen derfor primært understøtte, at deltagerne holder sig på rette spor i det videre arbejde og give mulighed for at rette op på evt. problemer i implementeringen af nye handle-mønstre.

"Anden sidste gang foreslår vi, at vi rykker den sidste rådgivning længere hen, så vi kunne arbejde med det selv i en periode, så vi havde en sikkerhedssamtale, hvis det hele skulle skride. Vi turde begynde det nye liv, fordi vi vidste, de var der om 3 måneder." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Enkelte deltagere giver dog også udtryk for, at der kan være behov for en opfølgningssamtale efter nogle måneder, fordi der i processen opstår nye følelser og erkendelser, som der kan være behov for at få sat ord på. Dette gør sig særligt gældende i forhold til deltagere, som har fået rådgivning i forbindelse med en skilsmisse, hvor det er oplevelsen, at deltagerne primært har anvendt rådgivningen til at få skabt en ramme om det indbyrdes samarbejde om børnene efter en skilsmisse, mens der kan være behov for rådgivning i forhold til at håndtere de følelser og bekymringer, som kan opstå senere i skilsmisseprocessen. Dette perspektiv kommer til udtryk i følgende citat:

"Man kunne godt lægge samtaler meget mere fleksibelt, så man kunne få rådgivning henover hele forløbet. Man kunne godt have en opsamlingsamtale efter et par måneder. Til dels også fordi man jo får en relativt forsinket følelsesproces – de kommer først efter en vis tid. De praktiske ting tager man først. Derfor kunne det godt have været en lidt mere fleksibel ramme." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

Et ting er behovet for en støttende, opfølgningssamtale til at håndtere bekymringerne om, hvorvidt deltagerne kan fastholde ændringerne i hverdagen, som i en række projekter har været håndteret gennem muligheden for at udskyde den sidste samtale. En anden ting handler om de forløb, hvor deltagerne ved afslutningen af forløbet oplever, at der ikke har været tilstrækkelig med tid til at håndtere problemerne, og at der derfor fortsat er et behov for rådgivning. Her viser spørgeskemaundersøgelsen, at 28,9 % deltagere i meget høj grad eller i høj grad oplever at have et fortsat behov for rådgivning, mens 42,3 % i mindre grad eller slet ikke oplever, at dette er tilfældet.

Tabel 5-26: I hvilken grad vurderer du, at I efter afslutningen på rådgivningsforløbet har et fortsat behov for professionel parrådgivning?

	Antal	Procent
I meget høj grad	7	15,6
I høj grad	6	13,3
I nogen grad	13	28,9
I mindre grad	16	35,6
Slet ikke	3	6,7
Total	45	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagerne, resultatmåling.

At der er færre deltagere, der oplever at have et fortsat behov for rådgivning, end der er deltagere, der oplever, at der var afsat passende med tid til rådgivningen, kan ses som udtryk for, at deltagerne netop har en oplevelse af, at det eksisterende rådgivningsforløb har hjulpet deltagerne langt, og at behovet for videre rådgivning ikke er presserende, men snarere udtryk for et ønske om hjælp til at fastholde fokus på implementeringen af erfaringerne i hverdagen. Der er dog også flere deltagere, der i de kvalitative interview giver udtryk for, at de fortsat mangler at håndtere væsentlige problemstillinger, og at de derfor har behov for mere rådgivning, end de har haft mulighed for at få inden for rammerne af projektet. Således fortæller en mandlig deltager, at:

“Vi er kommet tættere på hinanden. Det har været et meget positivt forløb, og vi overvejer at fortsætte med noget mere rådgivning, da vi begge godt ved, at vi kan komme længere. Vi mangler fortsat at arbejde med noget, og det har ikke rigtig lagt sig hos os. Vi kan godt bruge at fastholde fokus noget mere.”
(Mandlig deltager, februar 2008.)

For at belyse hvorvidt behovet for rådgivning faktisk giver sig udslag i, at deltagerne efterfølgende fortsætter med rådgivning, er deltagerne i spørgeskemaundersøgelsen blevet spurgt om, hvorvidt de har valgt at fortsætte med rådgivning for egne midler. Spørgeskemaundersøgelsen viser her, at 17,8 % af deltagerne har valgt at fortsætte parrådgivningen for egne midler.

Tabel 5-27: Har du sammen med personen, som du deltog i parrådgivningen med, valgt at fortsætte i professionel parrådgivning for egne midler?

	Antal	Procent
Ja	8	17,8
Nej	37	82,2
Total	45	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

De kvalitative interview viser her, at nogle deltagere har oplevet rådgivningen som starten på et forløb, som de nu viderefører for egne midler. For de flestes vedkommende er der tale om, at rådgivningen hos den hidtidige rådgiver fortsætter for egen

regning efter afslutningen af rådgivningstilbuddet, om end dette kun gør sig gældende for deltagere i private tilbud.

"Efter to tredjedele rykkede det rigtig meget. Og så synes jeg, at det er faldet lidt tilbage igen en uge eller fjorten dage inden vi afsluttede. Det hang sammen med, at min mand begyndte at åbne sig om nogle problemstillinger, som så har forstyrret det. Der skal vi så fortsætte forløbet ude hos hende, her efterfølgende. Jeg håber, det skal handle om de ting." (Kvindelig deltager, februar 2008.)

For nogle få er der dog tale om overvejelser om, at fortsætte rådgivningen i et andet, privat regi, fordi det netop ikke er muligt at fortsætte i de offentlige tilbud.

"Det er langsigtet, men der er et perspektiv på det, og det skal nok komme. Vi skal have mere rådgivning. Først skal vi på PREP og så videre ud og have noget mere rådgivning. Vi kiggede på PREP på Bornholm, men det var helt overtegnet." (Mandlig deltager, februar 2008.)

Der er dog også en række deltagere i de offentlige tilbud, som påpeger, at det er et problem, at det ikke er muligt at fortsætte forløbet hos den samme rådgiver for egen regning, fordi der er tale om et offentligt tilbud, og at dette er den væsentligste barriere i forhold til at fortsætte rådgivningen. Det virker her mere uoverskueligt at skulle opsøge et nyt rådgivningsforløb, fordi der dermed ville være behov for at bruge tid på at skabe forståelse af deltagernes situation og forudgående forløb, mens fortsættelsen af forløbet hos samme rådgiver ville have kunnet fungere som en afrunding på det eksisterende forløb frem for en opstart af et nyt forløb. Dette perspektiv kommer bl.a. til udtryk i følgende citat:

"Det ville være fedt, hvis man kunne fortsætte hos de samme terapeuter i privat sammenhæng eller individuelt. Der vil være mange, der ikke vil være afklarede, og for dem ville det være helt uoverkommeligt at starte igen med nye rådgivere. Det er en fordel ved det private, at man ville kunne fortsætte. Det kunne have været fedt. Der havde vi købt ekstra tid. Det bør man overveje. At kunne lave en udslusning." (Mandlig deltager, februar 2008.)

5.5 Deltagernes udbytte af parrådgivningen

Forudsætningerne for, at rådgivningen kan bidrage til at indfri målet om at styrke de indbyrdes relationer mellem deltagerne, er, (i) at der har været fokus på disse forhold i parrådgivningen, (ii) at deltagerne har fundet fokuset relevant og tilstrækkeligt, samt (iii) at parrådgivningen har resulteret i et konkret udnytte for deltageren. Førstnævnte forhold er belyst i foregående afsnit, mens de to sidstnævnte forhold belyses i nærværende afsnit.

Overordnet set viser resultaterne fra resultatmålingen blandt de deltagere, som har afsluttet deres rådgivningsforløb, at 66,7 % af disse deltagere i meget høj grad eller i høj grad samlet set vurderer, at parrådgivningen har givet dem den hjælp, som de følte de havde behov for. Blandt de afsluttede deltagere, som har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, er der altså blandt omkring to tredjedele en klar opfattelse af,

at parrådgivningen har været både relevant og tilstrækkelig. Omvendt er det kun 4,4 % af deltagerne (svarende til to deltagere), som angiver, at dette slet ikke eller kun i mindre grad var tilfældet.

Tabel 5-28: I hvilken grad vurderer du samlet set, at parrådgivningen har givet jer den hjælp, som du følte I havde behov for?

	Antal	Procent
I meget høj grad	13	28,9
I høj grad	17	37,8
I nogen grad	13	28,9
I mindre grad	1	2,2
Slet ikke	1	2,2
Total	45	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

Dette mønster i forhold til rådgivningens indhold og relevans går igen i resultaterne fra resultatmålingen, når der ses på, hvorvidt deltagerne oplever, at parrådgivningen har levet op til deres forventninger. Her angiver 51,1 % af deltagerne, at indholdet i parrådgivningen i høj grad har levet op til deres forventninger, mens 31,1 % angiver, at indholdet i parrådgivningen har oversteget deres forventninger. Kun en enkelt deltager (2,2 %) angiver, at indholdet i parrådgivningen slet ikke har levet op til deltagerens forventninger.

Tabel 5-29: Har indholdet i parrådgivningen levet op til dine forventninger?

	Antal	Procent
Har oversteget mine forventninger	14	31,1
Har i høj grad levet op til mine forventninger	23	51,1
Har i nogen grad levet op til mine forventninger	7	15,6
Har i lav grad levet op til mine forventninger	0	0
Har slet ikke levet op til mine forventninger	1	2,2
Total	45	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

Ovenstående vurderinger af tilstrækkeligheden og relevansen af rådgivningstilbuddet afspejler sig også i deltagerens tilfredshed med deres faktiske udbytte af parrådgivningen. Således angiver 55,6 % af deltagerne, at de er meget tilfredse, mens 37,8 % angiver, at de er tilfredse. En enkelt deltager (2,2 %) angiver, at vedkommende er utilfreds med sit udbytte af parrådgivningen.

Tabel 5-30: Hvor tilfreds er du med dit udbytte af parrådgivningen?

	Antal	Procent
Meget tilfreds	25	55,6
Tilfreds	17	37,8
Hverken/eller	2	4,4
Utilfreds	1	2,2
Meget utilfreds	0	0
Total	45	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

Den høje vurdering af relevansen, tilstrækkeligheden og tilfredsheden med parrådgivningen går også generelt igen i resultaterne fra den kvalitative dataindsamling, men her er det imidlertid også muligt at pege på en række kritikpunkter af forløbene, som går igen hos en række af de interviewede deltagere. Disse kritikpunkter handler i høj grad om strukturelle og indholdsmæssige forhold, og er behandlet i de foregående afsnit om deltagernes vurdering af forløbet.

Deltagernes umiddelbare udbytte af parrådgivningen er blevet afdækket i forbindelse med resultatmålingen. Af resultatmålingen fremgår det i den forbindelse, at deltagernes umiddelbare udbytte primært relaterer sig til en større opmærksom på forhold vedrørende øgede handlemuligheder i forhold til konflikthåndtering samt større opmærksomhed på, hvordan deltageren bliver bedre til hhv. kommunikation og til at lytte til den person, som deltageren deltog i parrådgivningen med. Således angiver 68,9 % af deltagerne, at de i meget høj eller i høj grad er blevet opmærksomme på, hvordan de bliver bedre til håndtere konflikter med personen, som de deltog i parrådgivningen med. Herudover angiver 66,7 % af deltagerne, at de i meget høj eller i høj grad, er blevet opmærksomme på, hvordan de bliver bedre til hhv. at lytte til, samt er blevet bedre til at kommunikere med personen, som de deltog i parrådgivningen med.

Tabel 5-31: Hvad vurderer du er dit umiddelbare udbytte af parrådgivningen?

	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Antal
Jeg er blevet opmærksom på, hvordan jeg bliver bedre til at lytte til personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	17,8 %	48,9 %	24,4 %	4,4 %	4,4 %	45
Jeg er blevet opmærksom på, hvordan jeg bliver bedre til at kommunikere med personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	20,0 %	46,7 %	26,7 %	4,4 %	2,2 %	45
Jeg er blevet opmærksom på, hvordan jeg bliver bedre til at respektere synspunkter hos personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	13,3 %	42,2 %	31,1 %	6,7 %	6,7 %	45
Jeg er blevet opmærksom på, hvordan jeg bliver bedre til at udvise tillid over for personen, som jeg deltog i parrådgivningen med.	4,4 %	35,6 %	37,8 %	20,0 %	2,2 %	45
Jeg er blevet opmærksom på, hvordan jeg bliver bedre til at engagere mig i forholdet til personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	6,7 %	35,6 %	37,8 %	15,6 %	4,4 %	45
Jeg er blevet opmærksom på, hvordan jeg bliver bedre til at håndtere konflikter med personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	26,7 %	42,2 %	26,7 %	2,2 %	2,2 %	45
Jeg er blevet opmærksom på, hvordan jeg bliver bedre til at forebygge, at uenigheder med personen, som jeg deltog i parrådgivningen med, udvikler sig til konflikter	24,4 %	31,1 %	31,1 %	8,9 %	4,4 %	45
Andet udbytte	8,9 %	20,0 %	33,3 %	17,8 %	20,0 %	45

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

Disse resultater er i god overensstemmelse med den kvalitative dataindsamling, hvor den overvejende del af de interviewede deltagere angiver, at de har fået flere handlemuligheder i forhold til at kommunikere og håndtere uenigheder med vedkommende, som de deltog i parrådgivningen med. Hovedparten af de interviewede angiver herudover, at deres deltagelse i parrådgivningen har givet dem en generel indsigt i, hvordan de selv reagerer og handler samt redskaber, som kan bruges, når denne adfærd ikke er hensigtsmæssig.

Parrådgivningen har ifølge deltagerne ikke i lige så høj grad haft et udbytte, hvad angår opmærksomhed på at blive bedre til at udvise tillid og engagere sig i forholdet til den person, som man deltager i parrådgivningen. Kun hhv. 40 % og 42,3 % af

deltagerne har således svaret, at de i meget høj eller I høj grad har fået dette udbytte. I forhold til vurderingen af det umiddelbare udbytte ved disse forhold er der imidlertid markante forskelle, når der ses på tværs af den type af relation, som deltagerne i parrådgivningen indgår i med hinanden. Således betoner deltagerne, som stadigvæk er i sammen i et parforhold, i markant højere grad end de deltagerne, som er gået fra hinanden, at de har fået udbytte i forhold til opmærksomhed på at forbedre sig i forhold til at udvise tillid og engagement i forhold til vedkommende, som de deltager i parrådgivningen med.

Disse resultater går igen i den kvalitative dataindsamling, som viser, at en lang række af de deltagerne, som er gift/kæresten, også har fået en større tilfredshed med deres parforhold efter deres deltagelse i parrådgivningen. Omvendt påpeger flere af deltagerne, som er gået fra hinanden/separeret/skilt, at parrådgivningen i højere grad har omhandlet at få bearbejdet bruddet, få truffet aftaler omkring samarbejdet omkring samværet med børnene.

Ud over det umiddelbare udbytte af deres deltagelse i parrådgivningen er deltagerne i forbindelse med resultatmålingen også blevet adspurgt om, hvad de vurderer som deres primære udbytte af deres deltagelse i parrådgivningen. At Tabel 5-32 fremgår det, at 57,8 % af deltagerne angiver, at de har forbedret deres parforhold, mens 17,8 % af deltagerne angiver, at de har fået afklaret, om de skal gå fra hinanden eller blive sammen. For 11,1 % af deltagerne er det primære udbytte, at de har fået skabt grundlag for en skånsom skilsmisse/ophør af samliv. Endelig angiver en enkelt deltager (2,2 %), at det primære udbytte af parrådgivningen har været en sikring af samarbejdet omkring samværet med deres børn.

Spørgeskemaundersøgelsen viser også, at 8,9 % af deltagerne har angivet et andet udbytte end de ovenfor nævnte. Dette andet udbytte dækker gennemgående over, at deltagerne endnu ikke har opnået en fælles afklaring af, om de skal blive sammen eller gå fra hinanden, men at deltagerne er blevet bevidstgjorte om, at denne afklaring er nødvendig for at komme videre i deres indbyrdes relation.

Tabel 5-32: Hvad vurderer du har været det primære udbytte af jeres deltagelse i parrådgivningen?

	Antal	Procent
Vi har forbedret vores parforhold	26	57,8
Vi er blevet afklaret, om vi skal gå fra hinanden eller blive sammen	8	17,8
Vi har skabt grundlag for en skånsom skilsmisse/ophør af samliv	5	11,1
Vi har sikret samarbejdet om samværet med vores børn	1	2,2
Intet udbytte	1	2,2
Andet	4	8,9
Total	45	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

5.6 Rådgivningens effekt i forhold til den indbyrdes relation

Evalueringen undersøger som tidligere nævnt effekten af parrådgivningen i forhold til den indbyrdes relation mellem deltagerne i parrådgivningen. Denne relation undersøges dels via en afdækning af udviklingen i deltageres parforholdsstatus, dvs. om de er et par eller er gået fra hinanden, dels via en række effektmål som belyser karakteren af den indbyrdes relation – afhængigt af relationens karakter.

Af nedenstående tabel fremgår den samlede fordeling mellem hhv. deltagere, som er gift/kæreste og deltagere, som er gået fra hinanden/separeret/skilt ved henholdsvis baseline- og resultatmålingen. Heraf fremgår det, at respondenterne i hhv. baselinemålingen og resultatmålingen i overvejende grad er gift/kærester med personen, som de deltog i parrådgivningen med.

Tabel 5-33: Hvad er din relation til personen, som du deltog i parrådgivningen med?

	Baselinemålingen	Resultatmålingen
Deltagere som er gift/kærester	86,5 %	80,4 %
Deltagere som er gået fra hinanden/separeret/skilt	13,5 %	19,5 %
Antal	488	46

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

I de følgende afsnit analyseres deltageres udvikling på de forskellige effektmål, som anvendes i spørgeskemaundersøgelserne, herunder Dyadic Adjustment Scale (alle deltagere som er gift/kærester), indeks for samarbejde om samvær med børn (alle deltagere som er gået fra hinanden/separeret/skilt)¹⁹ samt indeks for konfliktniveau (alle deltagere).

5.6.1 Udviklingen i deltageres parforholdsstatus

Evalueringen har undersøgt, hvorledes deltageres parforholdsstatus udvikler sig i forbindelse med deres deltagelse i parrådgivningen. Her fremgår det, at 37 af deltagerne (80,4 %) i forbindelse med resultatmålingen angiver, at de stadig er gift/kærester med vedkommende, som de deltog i parrådgivningen med, mens 6 deltagere (13,0 %) angiver, at de i løbet af eller siden parrådgivningen er gået fra/blevet separeret/skilt fra hinanden. Endelig er 3 deltagere (6,5 %) ligesom før parrådgivningen ikke gift/kærester med personen, som de deltog i parrådgivningen med.²⁰

¹⁹ Dette forhold belyses som tidligere nævnt først i forbindelse med den afsluttende besvarelse.

²⁰ Besvarelserne er ikke opgjort pr. "deltagerpar", da det kun er i seks tilfælde, at begge af deltagerne har svaret på spørgeskemaet.

Tabel 5-34: Hvad er din relation til personen, som du deltog i parrådgivningen med?

	Antal	Procent
Jeg er stadig gift/kærester med personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	37	80,4
Jeg har fundet tilbage sammen med personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	0	0
Jeg er i løbet af/siden parrådgivningen gået fra/blevet separeret/skilt fra personen, som jeg deltog i parrådgivningen	6	13,0
Jeg er ligesom før parrådgivningen ikke gift/kærester med personen, som jeg deltog i parrådgivningen med	3	6,5
Total	46	100,0 %

Kilde: Spørgeskema til deltagere, resultatmåling.

En sammenligning af deltagernes parforholdsstatus ved tidspunktet for resultatmålingen med deres de angivne målsætninger med at deltage i parrådgivningen ved tidspunktet for baselinemålingen viser, at 28 ud af de 31 deltagere, som ønskede at bevare deres parforhold ved opstarten i rådgivningsforløbet, også er lykkedes med dette ved tidspunktet for resultatmålingen. Sammenligningen viser endvidere, at ud af de 7 deltagere, som ønskede en afklaring på om de skulle blive sammen eller gå fra deres partner, er 6 deltagere stadigvæk gift/kærester ved tidspunktet for resultatmålingen.

5.6.2 Deltagernes parforholdskvalitet

Med henblik på at undersøge om deltagerne har oplevet en udvikling i deres DAS-score undervejs i forløbet, er deltagernes parforholdskvalitet også målt i forbindelse med resultatmålingen²¹. Hermed kan denne score sammenlignes med deltagernes score ved baselinemålingen.

For både at sikre et overordnet billede af udviklingen samt et mere præcist sammenligningsgrundlag er denne sammenligning både foretaget i forhold til alle deltagere, som har svaret på baseline, samt udelukkende den gruppe, som både har svaret på baseline- og resultatmålingen. Sammenligningen fremgår af Tabel 5-35.

²¹ DAS-scoren måles også ved virkningsmålingen, som foretages et halvt år efter deltagernes afslutning i parrådgivningsforløbet. På grund af den begrænsede periode, som dataindsamlingen hidtil har forløbet i, er der dog endnu ikke foretaget nogen virkningsmåling.

Tabel 5-35: Deltagernes score på Dyadic Adjustment Scale i forbindelse med førmålingen

	Baselinemåling – alle deltagere	Baselinemåling – deltagere som har svaret på begge målinger	Resultatmåling – deltagere som har svaret på begge målinger
Samlet DAS-score	91,3	92,1	96,6*
Sammenholdsdimension	12,6	12,2	13,5*
Tilfredshedsdimension	27,7	28,7	30,7**
Konsensusdimension	44,8	44,6	45,5
Dimension for følelses- mæssigt udtryk	6,3	6,5	6,8
Respondenter	414	31	31

* Forskellen er signifikant ved et alpha-niveau på 0,1 ved en T-test.

** Forskellen er signifikant ved et alpha-niveau på 0,05 ved en T-test.

Tabellen viser udviklingen i parrenes oplevelse af deres parforholdskvalitet fra baselinemålingen til resultatmålingen. Deltagernes udvikling er både i forhold til den samlede DAS-score samt i forhold til de fire underdimensioner samlet set positiv. Konkret viser tabellen således, at deltagerne gennemsnitligt har forbedret deres DAS score med 4,5 skalapoint fra tidspunktet til deres begyndelse i rådgivningsforløbet til tidspunktet for dets afslutning. Udviklingen er endvidere signifikant, hvad angår den samlede DAS score, sammenholdsdimensionen samt tilfredshedsdimensionen.²² Disse resultater viser således, at rådgivningsindsatsen for de 31 deltagere samlet set har resulteret i en signifikant højere parforholdskvalitet, som især kan tilskrives en større tilfredshed med parforholdet samt et større sammenhold i parforholdet.

At der ikke kan observeres en signifikant forskel på deltagernes oplevelse af konsensusdimensionen ved baseline- og resultatmålingen, kan givetvis tilskrives, at en rådgivningsindsats initialt fører til en større opmærksomhed på konflikterne i parforholdet og dermed en relativt lavere score på dimensionen. Således kan man forvente, at indsatsen først på længere sigt giver deltagerne bedre kompetencer til at håndtere disse uenigheder, og dermed resulterer i en højere score på dimensionen. Denne tendens er observeret i tidligere studier, og det vil i forbindelse med den afsluttende evaluering, hvor resultaterne fra virkningsmålingen vil være tilgængelige, være muligt at undersøge, om dette også er tilfældet i forbindelse med de undersøgte rådgivningsindsatser²³.

I forhold til resultaternes repræsentativitet er det i forhold til ovenstående resultater nødvendigt at påpege, at det antal deltagere, som det har været muligt at sammenligne på tværs af de to målinger, er relativt begrænset, da det på grund af dataindsamlingens hidtidige begrænsede periode udelukkende er 31 deltagere, som har svaret på begge målinger. På grund af det lave antal respondenter er der heller ikke foretaget en sammenligning af udviklingen på tværs af projekter. De 31 deltagere ligner dog i store træk den samlede gruppe af respondenter, hvad angår deres gen-

²² For en nærmere beskrivelse af betydningen af signifikantest, jf. afsnit 7.3.2

²³ Ibid. s. 20.

nemsnitlige DAS-score ved baselinemålingen, når der ses bort fra deres score på tilfredsdimensionen, som ligger markant over den samlede gruppe.

Den endelige vurdering af forsøgsprojektets målopfyldelse i forhold til deltagernes udvikling vil i sagens natur først blive foretaget i forbindelse med den afsluttende evaluering. I nærværende rapport er det dog muligt at sammenligne de opnåede resultater i forhold til deltagernes parforholdskvalitet med en række andre undersøgelser, som ligeledes har undersøgt udviklingen på DAS scoren i forbindelse med rådgivningsindsatser. Konkret er det således muligt at sammenligne de opnåede effekter med en dansk undersøgelse af et tidligere forsøg med parrådgivning samt en svensk undersøgelse af effekten af et svensk kommunalt rådgivningstilbud.

Der er som nævnt tidligere gennemført et dansk forsøg med parrådgivning i Vejle Amt i 2005. Projektet forløb over en 2-årig forsøgsperiode, og projektet havde i lighed med det nærværende nationale forsøgsprojekt til formål at tilbyde parrådgivning som led i at forebygge børns mistrivsel som følge af forældrekonflikter og/eller samlivsbrud²⁴. Forsøget blev evalueret, og deltagerne udfyldte i forbindelse med evalueringen både et spørgeskema baseret på DAS før og efter deres deltagelse i rådgivningstilbuddet.²⁵ Af de 29 par, som deltog i undersøgelsen og samtidig gennemførte parrådgivningen viste det sig, at deres udvikling på DAS-scoren gennemsnitligt var 2,8 skalapoint højere ved afslutningen af rådgivningsforløbet end før deres deltagelse. Dette betyder, at udviklingen gennemsnitligt er højere i nærværende forsøgsprojekt, hvor den gennemsnitlige udvikling er på 4,5 skalapoint sammenholdt med en gennemsnitlig udvikling på 2,8 skalapoint i forsøget i Vejle Amt²⁶.

Udover det danske studie er det som nævnt muligt at sammenligne resultaterne fra nærværende evaluering med en svensk undersøgelse af effekten af parrådgivning²⁷. I Sverige blev der i perioden 1998-2000 gennemført en undersøgelse blandt svenske par, som boede sammen, og som henvendte sig til den kommunale familierådgivning med henblik på parrådgivning²⁸. I modsætning til det nærværende danske forsøg med parrådgivning er tilbuddet i den svenske undersøgelse permanent karakter, ligesom parrådgivningen udelukkende blev tilbudt af den kommunale familierådgivning. Tilbuddet havde dog også en række lighedstegn med det danske forsøg med parrådgivning, nemlig (i) at den økonomiske omkostning for deltagerne var begrænset, (ii) at parrene havde mulighed for at henvende sig direkte til parrådgivning,

²⁴ Trillingsgaard, T., Edelslund, S. & Agerkvist, H. (2006): *Parrådgivning i Vejle Amt. Erfaringer og resultater*, Vejle Amt, s. 20ff.

²⁵ For at måle effekten i forhold til deltagernes parforholdskvalitet udfyldte deltagerne både et spørgeskema vedrørende DAS-skalaen i forlængelse af visitationssamtalen til parrådgivning samt umiddelbart efter det sidste parrådgivningsforløb. De par som deltog i denne undersøgelse gennemførte gennemsnitligt omkring 5 rådgivningssessioner af 1½ times varighed.

²⁶ Trillingsgaard, T., Edelslund, S. & Agerkvist, H. (2006): *Parrådgivning i Vejle Amt. Erfaringer og resultater*, Vejle Amt, s. 20ff.

²⁷ Lundblad, A. & Hansson K. (2006): Couples Therapy: effectiveness of treatment and long term follow up, *Journal of Family Therapy*, 28, pp. 136-152.

²⁸ Undersøgelsen undersøgte blandt andet deltagernes DAS-score i forbindelse med opstarten i forløbet, i forbindelse med afslutningen af forløbet samt to år efter afslutningen af forløbet.

samt (iii) at der var tale på korttidsforløb af typisk ikke mere end 10 rådgivningssessioner af en times varighed. Blandt de deltagere som gennemførte deres rådgivningsforløb, viser undersøgelsen, at der var en signifikant positiv udvikling på deltagerens DAS-score²⁹, således at kvinderne DAS score gennemsnitligt var 15,3 skalapoint højere ved afslutningen af rådgivningsforløbet end ved begyndelsen, mens der for mændene var en tilsvarende stigning på 12,8 skalapoint³⁰. Sammenlignet med resultaterne i midtvejsrapporten er effekten af det svenske forsøg således markant højere. Det er imidlertid ikke på baggrund af det foreliggende materiale muligt nærmere at bestemme i hvilken disse forskelle skal tilskrives tilbuddets udformning, organisering eller andre kontekstuelle forhold.

5.6.3 **Deltagerens indbyrdes konfliktniveau**

Et centralt og gennemgående effektmål for deltagerens indbyrdes relation omhandler det konfliktniveau, som deltagerne har i forhold til hinanden. Målet er gennemgående, i og med at både deltagere, som er gift/kærester og deltagere, som er gået fra hinanden/separeret/skilt i forbindelse med baseline-, resultat- og virkningsmålingen, spørges om karakteren og hyppigheden af konflikter med den person, som de deltog i parrådgivningen med.

Med udgangspunkt i indekset for deltagerens konfliktniveau er det muligt at afdække om deltagerne har oplevet en udvikling i konfliktniveauet fra opstarten til afslutningen af rådgivningsforløbet. I nedenstående tabel er den gennemsnitlige udvikling i deltagerens konfliktniveau fra førmålingen til resultatmålingen angivet. I tabellen er der både angivet gennemsnittet for alle deltagere, som har svaret på baseline, samt udelukkende gennemsnittet for den gruppe af deltagere, som både har svaret på baseline- og resultatmålingen. Da der er tale om varierende grader af intensitet og omfang af konfliktniveauer i de stillede spørgsmål, er deltagerens gennemsnitlige scores på de enkelte spørgsmål også angivet i forbindelse med tabellen.

²⁹ 105 kvinder svarede både på før- og eftermålingen, mens det tilsvarende tal for mændene var 102

³⁰ Ibid.

Tabel 5-36: Deltagernes gennemsnitlige konfliktniveau

	Baselinemåling – alle deltagere	Baselinemåling – deltagere som har svaret på begge målinger	Resultatmåling – deltagere som har svaret på begge målinger
Indeks for konfliktniveau	54,5	51,8	43,8****
Vi diskuterer os frem til en løsning, når vi er uenige**	3,0	2,9	2,7
Vi misforstår hinanden, når vi er uenige***	3,7	3,7	3,3****
Vi giver hinanden skylden, når vi er uenige	3,5	3,4	3,1****
Vi opgiver at tale sammen, når vi er uenige	3,4	3,2	2,8****
Vi kommer med trusler (om fx skilsmisse), når vi er uenige	2,3	2,2	1,9*****
Antal	476	39	39

* Indekset går på en skala fra 0-100, hvor 0 svarer til at deltagerne altid har konflikter med hinanden og 100 svarer til, at de aldrig har konflikter med hinanden.

** Spørgsmålsscoren går på en skala fra 1-5, hvor 1 er altid og 5 er aldrig.

*** Spørgsmålsscoren går på en skala fra 1-5, hvor 1 er aldrig og 5 er altid.

**** Forskellen er signifikant ved et alpha-niveau på 0,05 ved en T-test.

***** Forskellen er signifikant ved et alpha-niveau på 0,1 ved en T-test.

Tabellen viser deltagerne oplevede udvikling i indbyrdes konfliktniveau fra opstarten til afslutningen af forløbet på et indeks for konfliktniveau, hvor 100 angiver at forskellige typer af konflikter altid finder sted, mens 0 angiver, at de aldrig finder sted. Som det fremgår af tabellen, er der gennemsnitligt sket en reduktion i deltagerne indbyrdes konfliktniveau på 8 point fra deltagerne opstart i parrådgivningen til deres afslutning. Forskellen i konfliktniveauet til disse to tider er endvidere signifikant. Undersøgelsens resultater viser altså, at der er sket en gennemsnitlig reduktion i deltagerne konfliktniveau fra start til afslutning af rådgivningsforløbet. Tabellen viser herudover, at udviklingen i indekset kan tilskrives et generelt gennemsnitligt reduceret konfliktniveau på alle fem spørgsmål, som udgør indekset. For fire af disse spørgsmål er der samtidig tale om, at denne udvikling er signifikant.

Deltagerne gennemsnitligt reducerede konfliktniveau kan sammenholdt med deltagerne gennemsnitlige uændrede score på konsensusdimensionen tyde på, at deltagerne stadigvæk har uenigheder og konfliktpotentiale i deres relation til personen, som de deltog i parrådgivningen med, men at de gennem parrådgivningen har fået øgede handlemuligheder, som gør, at disse potentielle konflikter i signifikant mindre grad rent faktisk også udmønter sig i konflikter.

Evalueringens foreløbige resultater viser imidlertid også, at udviklingen i deltagerne indbyrdes konfliktniveau afhænger af deltagerne parforholdsstatus, således der for

de deltagere, som er gift/kærestere, er sket en signifikant reducereing af konfliktniveauet, mens de deltagere, som er gået fra hinanden, ikke har oplevet en signifikant forandring i det indbyrdes konfliktniveau, jf. Tabel 5-37. Disse resultater er dog relativt usikre, da der hidtil kun er otte deltagere, som er gået fra hinanden og har svaret på både baseline- og resultatmålingen.

Tabel 5-37: Deltagernes gennemsnitlige konfliktniveau set i forhold til deltagernes parforholdsstatus

	Baselinemåling – alle deltagere	Baselinemåling – deltagere som har svaret på begge målinger	Resultatmåling – deltagere som har svaret på begge målinger
Deltagere som er gift/kærestere	54,3 (411)	50,6 (31)	41,6* (31)
Deltagere som er gået fra hinanden/separeret/skilt	56,5 (65)	53,8 (8)	50,0 (8)

* Forskellen er signifikant ved et alpha-niveau på 0,05 ved en T-test.

5.7 Rådgivningens betydning i forhold til børnene

Evalueringen indeholder som tidligere nævnt ikke en tilbundsgående og særskilt effektmåling i forhold til børnenes trivsel, da sammenhængen mellem styrket indbyrdes relation mellem forældrene og børnenes trivsel som nævnt er veldokumenteret inden for udviklingspsykologien.

Forskningen inden for udviklingspsykologien viser således to ting:

1. at skilsmisse ikke i sig selv har langsigtede konsekvenser for børnene, men at konfliktniveauet mellem forældrene før og efter en skilsmisse har langsigtede konsekvenser for børnene³¹.
2. at det indbyrdes samarbejde om børnene efter skilsmisse er af afgørende betydning for børnenes håndtering af skilsmissen og for følgerne af skilsmissen³².

Evalueringen har dog i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen blandt deltagerne i parrådgivningen, dels (i) afdækket deltagernes enighed og konkrete varetagelse af forælderrollen, dels (ii) afdækket deltagernes vurdering af deres børns trivsel samt (iii) afdækket, i hvilken grad forældrene vurderer, at deres indbyrdes konflikter påvirker deres børn. Disse forhold er afdækket både i forbindelse med baseline-, resultat- og virkningsmåling.

³¹ Se fx: Ottesen, M.H. (2004): *Samvær og børns trivsel*, SFI og Schaffer, H.R. (2000): *Beslutninger om børn. Psykologiske spørgsmål og svar*. Hans Rietzels Forlag.

³² Se fx: Ottesen, M.H. (2004): *Samvær og børns trivsel*, SFI og Carr, A. (2006): *The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology. A contextual Approach*, Routledge.

5.7.1 Deltagernes varetagelse af forælderrollen

Evalueringen afdækker i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen forældrenes varetagelse af forælderrollen i forhold til deres børn. Konkret afdækkes dette ved dels at undersøge en række forhold vedrørende forældrenes enighed omkring opdragelsen og omsorgen for deres børn, dels ved at undersøge en række forhold vedrørende forældrenes konkrete varetagelse af omsorgsopgaver for deres børn.

På baggrund af disse forhold er der opstillet to indekser, som beskæftiger sig med deltagernes varetagelse af deres forælderrolle. Det ene vedrører enigheden om opdragelsen af og omsorgen for deltagernes børn³³, og det andet vedrører deltagernes faktiske varetagelse af forælderrollen³⁴.

Med baggrund i de to indekser er det muligt at afdække om deltagelsen i parrådgivningen har påvirket dels deltagernes enighed om opdragelsen og omsorgen for deres børn, dels deltagernes konkrete varetagelse af forælderrollen, jf. nedenstående tabel, som angiver deltagernes score på de to indekser i forbindelse med hhv. baseline- og resultatmålingen. I tabellen er der både angivet alle deltagere, som har svaret på baseline, samt udelukkende den gruppe af deltagere, som både har svaret på baseline- og resultatmålingen.

³³ Indekset er udarbejdet på baggrund af to spørgsmål. De to spørgsmål måler begge på en firepunktskala, hvor 1 er altid enige, 2 er oftest enige, 3 er oftest uenige og 4 er altid uenige, i hvilket omfang deltagerne oplever, at de er enige med personen, som de deltog i parrådgivningen med, om (i) opdragelsen af deres børn og (ii) omsorgen for deres børn. Indekset måler forældrenes enighed om opdragelse og omsorg på en skala fra 0-100, hvor 100 svarer til at forældrene altid er enige, mens 0 svarer til, at forældrene altid er uenige. For en nærmere gennemgang af indekstrukturen, jf. afsnit 7.3.2.

³⁴ Indekset er udarbejdet på baggrund af fire spørgsmål, som alle omhandler forældrenes deltagelse i omsorgsrelaterede aktiviteter for deres børn. De fire spørgsmål måler på en fempunktskala, hvor 1 er hver dag og 5 er aldrig, hvor ofte følgende begivenheder forekommer: (i) Du deltager i omsorgsopgaver for børnene, fx godnatlæsning, lektiehjælp o.lign., (ii) du snakker med børnene om oplevelser fra børnenes hverdag, (iii) du støtter børnene i forhold til problemer og (iv) du snakker med personen, som du deltog i parrådgivningen med, om børnenes generelle trivsel. Indekset måler deltagernes varetagelse af forælderrollen på en skala fra 0-100, hvor 100 svarer til at deltagerne aldrig deltager i omsorgsopgaverne, mens 0 svarer til, at deltagerne altid deltager. For en nærmere gennemgang af indekstrukturen, jf. afsnit 7.3.2.

Tabel 5-38: Deltagernes varetagelse af forælderrollen

	Baselinemåling – alle deltagere	Baselinemåling – deltagere som har svaret på begge målinger	Resultatmåling – deltagere som har svaret på begge målinger
Indeks for enighed om opdragelse af og omsorg for deltagernes børn	82 (464)	77,6 (38)	78,1 (38)
Indeks for deltagernes konkrete varetagelse af forælderrollen	19 (463)	17,3 (30)	16,1 (38)

Som der fremgår af tabellen, er der sket en svagt positiv udvikling i forældrenes varetagelse af forælderrollen fra deltagernes opstart til afslutning i forløbet. Udviklingen er dog ikke signifikant. Tabellen viser dermed, at forælderrollen for deltagerne samlet set ved afslutningen af rådgivningsforløbet ikke er påvirket nævneværdigt. Som det fremgår af tabellen, er der relativt stor uenighed mellem deltagerne i parrådgivningen om opdragelsen og omsorgen for barnet, mens deltagerne relativt ofte deltager i omsorgsopgaver for deres børn.

En nærmere undersøgelse af varetagelse af forælderrollen viser, at når der tages højde for deltagernes køn, så kan der ses enkelte interessante udviklingstendenser blandt deltagerne, jf. Tabel 5-39. Tabellen viser således for det første, at kvinder generelt oplever et højere konfliktniveau omkring opdragelsen af og omsorgen for deres børn end mændene gør, samt at kvinderne oftere end mændene deltager i omsorgsopgaver for deres børn. I forhold til deltagernes udvikling fra opstarten til afslutningen af rådgivningsforløbet viser tabellen imidlertid, at mændene i signifikant højere grad end ved opstarten i parrådgivningen deltager i omsorgsopgaver for børnene, mens kvindernes indsats stort set er status quo. Disse resultater indikerer, at mændenes deltagelse i rådgivningen kan medføre et større fokus på varetagelsen af forælderrollen over for deres børn. Resultaterne skal dog tages med det store forbehold, at de kun hviler på besvarelserne fra otte mænd.

Tabel 5-39: Deltagernes gennemsnitlige konfliktniveau set i forhold til deltagernes parforholdsstatus

	Baselinemåling – alle deltagere	Baselinemåling – deltagere som har svaret på begge målinger	Resultatmåling – deltagere som har svaret på begge målinger
Deltagere som er gift/kærester	54,3 (411)	50,6 (31)	41,6* (31)
Deltagere som er gået fra hinanden/separeret/skilt	56,5 (65)	53,8 (8)	50,0 (8)

* Forskellen er signifikant ved et alpha-niveau på 0,05 ved en T-test.

Den kvalitative dataindsamling peger imidlertid i højere grad på, at deltagernes deltagelse i parrådgivningen har haft betydning for varetagelse af deres forælderrolle.

Flere af de interviewede giver således udtryk for, at de oplever, at de er i stand til at udvise mere forståelse, fleksibilitet og afslappethed i forhold til deres børn efter deres deltagelse i parrådgivningen. Dette tilskrives i flere tilfælde de redskaber, værktøjer og handlemuligheder, som deltagerne har fået i forhold til kommunikation gennem parrådgivningen. I forhold til familier, hvor der er et eller flere sammenbragte børn, er denne tendens særlig tydelig, da der her ofte peges på, at deltagelsen i parrådgivningen har givet deltagerne en større forståelse, accept og derigennem et generelt bedre forhold til de børn i forholdet, som ikke er deltagernes egne biologiske børn.

5.7.2 Forældrenes vurdering af børnenes trivsel

Evalueringen har afdækket deltagernes vurdering af deres børns trivsel, samt i hvilken grad deltagerne vurderer, at problemerne i deres indbyrdes relation påvirker deres børns trivsel.

Disse forhold undersøges både i forbindelse med baseline-, resultat- og virkningsmålingen, og det er derfor i forbindelse med midtvejsrapporten muligt foreløbigt at undersøge, om der er sket en udvikling i deltagernes vurdering af barnets trivsel og deres indbyrdes problemers betydning for børnenes trivsel fra deres start i projektet til deres afslutning af forløbet, jf. nedenstående tabeller.

Tabel 5-40: Deltagernes vurdering af i hvilken grad deltagernes problemer påvirker deres fælles børns trivsel på en skala fra 0-10, hvor 0 svarer til slet ikke og 10 svarer til i meget høj grad*

	Baselinemåling – alle deltagere	Baselinemåling – deltagere som har svaret på begge målinger	Resultatmåling – deltagere som har svaret på begge målinger
Påvirkningen af deltagernes fælles børn	4,8 (783)	4,6 (75)	4,5 (70)

*Resultaterne i tabellen er udregnet på baggrund af det samlede antal af fælles børn, som deltagerne har foretaget deres vurderinger i forhold til.

Ovenstående tabel viser, at deltagerne vurderer af, i hvilken grad deres børn påvirkes af deltagernes indbyrdes problemer ligger omkring 5 på en skala fra 0-10 ved både baseline- og resultatmålingen. Dette viser for det første, at deltagere vurderer, at børnene kun i middel grad påvirkes af deltagernes indbyrdes problemer, og for det andet at denne vurderede påvirkning ikke er ændret signifikant fra baseline- til resultatmålingen.

Disse resultater er overraskende, når de ses i forhold til det forskningsmæssige belæg for, at forældrenes indbyrdes problemer kan have en negativ indflydelse på deres børns trivsel. Midtvejsrapporten har således vist, at der særligt ved baselinemålingen er indbyrdes problemer mellem deltagerne, som kommer til udtryk ved deltagernes gennemsnitlige parforholdskvalitet samt deres indbyrdes konfliktniveau, og i forlængelse af forskningen kunne man derfor formode at børnenes trivsel vil være påvirket af problemerne, og at disse vil aftage med en styrkelse af deltagernes indbyrdes relationer.

Der kan være flere årsager til at forældrene ikke vurderer, at deres indbyrdes problemer påvirker deres børn.

Af den kvalitative dataindsamling fremgår det at række af de interviewede vurderer, at børnene kun i begrænset omfang har været påvirket af forældrenes indbyrdes problemer. Dette skyldes ifølge de interviewede deltagere, at de dels har bestræbt sig på at undgå konflikter i børnenes nærvær, dels at en række deltagere vurderer, at børnene er for små til at forstå og dermed også blive påvirket af forældrenes konflikter. Omvendt påpeger flere af deltagerne, at de gennem rådgivningen er blevet mere opmærksomme på, hvordan deres indbyrdes relationer har påvirket deres egen relation til børnene samt hvordan deres børn har været påvirket af forældrenes indbyrdes relationer.

Den forskningsmæssige viden står imidlertid her i kontrast til forældrenes vurderinger i spørgeskemaundersøgelsen og i den kvalitative dataindsamling. Således viser tidligere forskning, at børn generelt set belastes mere af forældrenes konflikter, end forældrene selv vurderer, at disse konflikter belaster børnenes trivsel³⁵.

Når der videre ses på deltageres vurdering af deres børns trivsel, er der her heller ikke en tydelig tendens, jf. nedenstående tabel. Deltageres vurdering i forbindelse med de to målinger er således næsten den samme, og generelt vurderer deltagerne deres børns trivsel højt. Dette kan ses som endnu en illustration af, at forældrene ikke vurderer, at deres indbyrdes problemer påvirker børnenes trivsel i nævneværdig grad.

Tabel 5-41: Deltageres vurdering af trivslen hos deres fælles børn på en skala fra 0-10, hvor 0 svarer til barnet trives meget dårligt og 10 svarer til at barnet trives meget godt*

	Baselinemåling – alle deltagere	Baselinemåling – deltagere som har svaret på begge målinger	Resultatmåling – deltagere som har svaret på begge målinger
Trivslen hos deltageres fælles børn	7,9 (785)	8,3 (75)	8,1 (70)

*Resultaterne i tabellen er udregnet på baggrund af det samlede antal af fælles børn, som deltagerne har foretaget deres vurderinger i forhold til.

Den kvalitative dataindsamling støtter imidlertid kun i ringe grad disse resultater.

På den ene side fremhæver en række deltagere som nævnt, at de har været meget opmærksomme på ikke at lade deres konflikter påvirke deres børn. Men omvendt udtrykker klart størstedelen, at deltagerne imidlertid også, at børnenes trivsel er blevet forbedret som følge af forældrenes deltagelse i parrådgivningen. Deltagerne peger især på, at forbedringen af den indbyrdes kommunikation mellem de to deltagere i parrådgivningen påvirker stemningen i hjemmet positivt, i og med at der ikke

³⁵ Trillingsgaard, T. (2007) Parforholdet ikke kun en privat sag, *Psykolog Nyt*, nr. 2 2007, p. 6-9

længere er så mange skænderier, længerevarende tavshed og lignende. Denne forbedrede stemning vurderes at smitte positivt af på børnene, og flere af de interviewede deltagere fremhæver, at de i løbet af og efter deres deltagelse i parrådgivningen har samlet sig mere sammen som en familie, hvor der er fokus på fælles aktiviteter, hygge osv.

Når det kommer til forældrenes konkrete vurdering af udbyttet i forhold til deres børn, ser deltagerne altså i forbindelse med den kvalitative dataindsamling en klar sammenhæng mellem et positivt udbytte af parrådgivningen og forbedret trivsel for børnene. At disse resultater ikke fremgår af spørgeskemaundersøgelserne kan i forbindelse af den kvalitative dataindsamling formentlig tilskrives, at forældrene i forbindelse med resultatmålingen har fået en større indsigt, hvilken betydning deres indbyrdes relationer har for deres familie, og dermed hvordan disse påvirker børnene. Dette forhold vil blive yderligere afdækket i den endelige evaluering, hvor der vil blive sat yderligere fokus på effekten for børnenes trivsel i forbindelse med den kvalitative dataindsamling.

6. Konklusion

Det centrale spørgsmål i forbindelse med en evaluering af et forsøgsprojekt som tilbuddet om parrådgivning er naturligvis at undersøge, hvorvidt formålet med forsøgsprojektet er indfriet. Det overordnede formål med forsøgsprojektet er at forebygge, at forældres indbyrdes problemer får følgevirkninger for børnenes trivsel og udvikling. Dette skal ske ved at etablere et åbent, anonymt rådgivningstilbud til forældre, hvor de kan få hjælp til at håndtere de indbyrdes problemer, som skaber ubalance og mistrivsel for forældrene, således at man undgår, at problemerne udvikler sig til egentlige konflikter.

Midtvejsevalueringen af forsøgsprojektet viser, at tilbuddet om parrådgivning umiddelbart giver positive resultater i forhold til deltagerne, mens det endnu ikke er muligt at belyse langtidseffekterne af rådgivningen. De positive resultater kan ses i to perspektiver, nemlig dels om deltagernes egne mål for rådgivningen er nået, dels om der kan ses en positiv udvikling på de centrale effektmål, som anvendes i evalueringens effektmåling.

I vurderingen af om deltagernes egne mål for rådgivningen er nået, er der en række positive indikationer i evalueringen.

For det første viser midtvejsevalueringen, at deltagernes målsætninger for at deltage i rådgivningen i vid udstrækning er realiseret, idet 28 ud af 31 deltagere, som ønskede at bruge rådgivningen til at få hjælp til at bevare forholdet, fortsat har bevaret forholdet ved afslutningen af rådgivningsforløbet. Tilsvarende har 6 ud af 7, der ønskede at bruge rådgivningen til afklaring om, hvorvidt de skulle blive sammen med deres partner, fået afklaring om dette og er blevet sammen.

For det andet viser midtvejsevalueringen, at deltagerne i vid udstrækning udtrykker tilfredshed med tilbuddet, idet 31,1 % af deltagerne vurderer, at tilbuddet har oversteget deres forventninger, mens 51,1 % har fået deres forventninger indfriet. Tilsvarende vurderer 66,7 % af deltagerne, at tilbuddet i meget høj grad eller i høj grad har dækket deres behov for hjælp. Og endelig vurderer 50 % af deltagerne, at de er meget tilfredse med det samlede udbytte, mens 37,8 % er tilfredse med det samlede udbytte. Dog viser midtvejsevalueringen også, at det eksisterende tilbud ikke altid opleves som et tilstrækkeligt tilbud, idet 28,7 % af deltagerne oplever, at de fortsat har behov for rådgivning efter afslutningen af forløbet.

For det tredje viser midtvejsevalueringen, at deltagerne i vid udstrækning vurderer, at de på konkrete områder har styrket relationen til deres partner eller ekspartner. Således vurderer 68,9 % af deltagerne, at de er blevet mere opmærksomme på, hvordan de kan håndtere konflikter med deres partner eller ekspartner, mens 66,7 % giver udtryk for, at de er blevet mere opmærksomme, hvordan de bliver bedre til hhv. at lytte til og at kommunikere med deres partner eller ekspartner. Evalueringen viser dog også, at rådgivningen endnu ikke i samme grad har skabt grundlag for at

udvise større tillid eller engagement i relationen til partnere eller eks partnere, idet disse forhold kun er styrket for hhv. 40 % og 42 % af deltagerne. Her er der dog en markant forskel på udbyttet for hhv. deltagere, som fortsat er sammen og deltagere, som er gået fra hinanden, og det er således også forventeligt, at udbyttet i forhold til tillid og engagement vil være lavere for deltagere, som er gået fra hinanden.

Også hvad angår udviklingen på de centrale effektmål, viser evalueringen, at de umiddelbare resultater af parrådgivningen er positive.

For det første viser en sammenligning af DAS-resultaterne i hhv. baseline- og resultatmålingen, at der er en signifikant positiv udvikling både på den samlede DAS-score og på subscoredimensionerne vedr. sammenhold og tilfredshed i parforholdet. Blandt de deltagere, der har besvaret både baseline- og resultatmålingen, er der således en højere grad af oplevet kvalitet i parforholdet efter endt rådgivningsforløb, som skyldes en oplevelse af hhv. større sammenhold og større tilfredshed i parforholdet. Derimod er der ingen signifikant udvikling, hvad angår konsensus i parforholdet, og andre undersøgelser af parrådgivning viser da også, at deltagere i umiddelbart forlængelse af et rådgivningsforløb kan opleve, at de i højere grad end tidligere bliver opmærksomme på konflikterne i parforholdet³⁶.

For det andet viser en sammenligning af deltagernes oplevede konfliktniveau hhv. før og efter rådgivningsforløbet, at der også her kan ses i positiv udvikling, hvor konfliktniveauet er reduceret med 8 point på en skala fra 0-100 fra opstarten til afslutningen af forløbet. Samlet set viser de to effektmål således, at deltagernes oplevelse af kvaliteten i parforholdet er steget, til trods for at der ikke er sket en reduktion i mængden af uoverensstemmelser, men at den positive udvikling kan tilskrives tre forhold, nemlig hhv. større indbyrdes sammenhold, større tilfredshed og en bedre håndtering af indbyrdes uoverensstemmelser.

Spørgsmålet om, hvorvidt tilbuddet om parrådgivning fører til målsætningen om at styrke de indbyrdes relationer mellem forældrene, udgør imidlertid kun én dimension i forsøgets målopfyldelse. Den anden dimension består i, hvorvidt målsætningen er realiseret i forhold til den oprindelige målgruppe for forsøget.

Forsøgets målgruppe er oprindeligt bredt defineret som forældre til børn under 18 år, hvor der indbyrdes mellem forældrene er problemer, som skaber ubalance og mistrivsel i parforholdet. Samtidig er det oprindeligt tanken, at tilbuddet primært, men ikke udelukkende, er et tilbud til forældre, som endnu ikke har effektueret en skilsmisse, således at rådgivningsforløbet netop enten kan hjælpe deltagerne til at blive sammen, eller hjælpe dem til at gå fra hinanden på en skånsom måde i forhold til hinanden og børnene.

Forsøgets målgruppe var oprindeligt bredt defineret som forældre til børn under 18 år, hvor der indbyrdes mellem forældrene var problemer, som skabte ubalance og

³⁶ Trillingsgaard, T., Edelslund, S & Agerkvist, H. (2006): *Parrådgivning i Vejle Amt. Erfaringer og resultater*, Vejle Amt.

mistrivsel i parforholdet. Samtidig var det tanken, at tilbuddet primært, men ikke udelukkende, skulle være et tilbud til forældre, som endnu ikke havde effektueret en skilsmisse, således at rådgivningsforløbet netop enten kunne hjælpe deltagerne til at blive sammen, eller hjælpe dem til at gå fra hinanden på en skånsom måde i forhold til hinanden og børnene.

Midtvejsevalueringen tegner her et billede af, at deltagerne i rådgivningen er i overensstemmelse med den oprindelige definition af målgruppen.

For det første viser den familiemæssige status ved opstarten af forløbet, at størstedelen af deltagerne i rådgivningen er sammen ved opstarten af forløbet (86,5 %) og har børn sammen (92 %), mens en mindre del af deltagerne (19,2 %) har børn fra tidligere forhold. Dette betyder, at deltagerne rent familiemæssigt matcher den oprindelige målgruppe for forsøgsprojektet.

For det andet viser DAS-resultaterne på baselinemålingen, at deltagernes score ved opstarten af forløbet i gennemsnit ligger på 91,3, hvilket er under den grænse, som er fastsat for, hvornår deltagere tilhører gruppen af kriseramte med behandlingsbehov. Samtidig viser deltagernes oplevelse af deres indbyrdes konfliktniveau ved opstarten af forløbet, at deltagernes konfliktniveau ligger på 55 point på en skala fra 0-100, og at der derfor er tale om deltagere med et relativt højt konfliktniveau. Dette betyder samlet set, at deltagerne også, hvad angår problemstillinger, falder inden for den oprindelige definition af målgruppen for forsøgsprojektet.

Ser man på de øvrige forhold, der karakteriserer deltagerne i rådgivningstilbuddet, viser midtvejsevalueringen, at tilbuddet i langt overvejende grad anvendes af personer med dansk oprindelse, om end der er en overrepræsentation af efterkommere set i forhold til efterkommernes andel af den samme aldersgruppe i den samlede befolkning. Tilsvarende viser midtvejsevalueringen, at tilbuddet primært benyttes af personer med en mellemlang eller lang videregående uddannelse, og som er beskæftiget som enten funktionærer eller tjenestemænd med en årsindkomst på 200.000-400.000.

Den sidste målsætning for forsøget var, at en lavere egenfinansiering på tilbud om parrådgivning skulle bidrage til at tiltrække deltagere, som ellers ikke ville opsøge rådgivning i forhold til problemer i parforholdet. Her viser midtvejsevalueringen, at økonomien spiller en væsentlig rolle i forbindelse med opsøgningen og valget af rådgivningstilbud – enten fordi det forhold, at der var tale om et næsten omkostningsfrit tilbud, var medvirkende til at nedbryde modstanden mod at indgå i rådgivningsforløb, eller fordi deltagerne vil have haft vanskeligt ved at finde økonomiske midler til at gennemføre et forløb af tilsvarende omfang, hvis de skulle have finansieret hele forløbet.

Endelig viser evalueringen, at der er tale om et populært tilbud sammenholdt med kapaciteten i projekterne, idet flere af projekterne har forholdsvis lange ventelister, og enkelte projekter i perioder lukker deres venteliste for at modvirke for lange ventelister. Dette betyder også, at 42 % af deltagerne har stået på venteliste forud for

opstarten af forløbet, og at der heriblandt er en tredjedel, som har stået på venteliste i mere end fire måneder.

7. Evalueringens metodiske grundlag

I dette kapitel beskrives den evalueringstilgang og metode, som ligger til grund for midtvejsrapporten.

Evalueringen af forsøgsprojektet med parrådgivning gennemføres som en kombineret målopfyldelsesevaluering, effektevaluering og virkningsevaluering.

Målopfyldelsesevalueringen afdækker, i hvilken grad de 12 projekter opnår de opstillede mål og på baggrund heraf, hvorvidt man med det samlede forsøgsprojekt opnår de opstillede mål. Derfor skal både projekternes egne mål og de overordnede mål indgå i evalueringen. Evalueringen af målopfyldelsen vil først blive foretaget i forbindelse med den afsluttende evaluering og omtales derfor ikke i dette kapitel.

Effektevalueringen afdækker, i hvilken grad de forventede kortsigtede og langsigtede effekter er realiseret, og om der er uintenderede effekter af indsatsen. Effektevalueringen er primært baseret på en spørgeskemaundersøgelse, som beskrives i afsnit 7.1.

Virkningsevaluering belyser sammenhænge mellem indsats og resultater. Virkningsevalueringen skal med andre ord skabe viden om, *hvorfor* de opnåede resultater er nået, *hvordan* det er sket og gennem *hvilke* processer, metoder, samarbejds- og organisationsformer. Virkningsevalueringen er baseret på kvalitative interview med hhv. projektledere, rådgivere og deltagere i rådgivningsforløbene, jf. afsnit 7.2.

De følgende afsnit beskriver de gennemførte dataindsamlingsaktiviteter, som ligger til grund for midtvejsrapporten samt de analytiske tilgange, der er anvendt i forhold til analyser af datamaterialet.

7.1 Spørgeskemaundersøgelser blandt deltagere

Som den primære kilde til effektevalueringen gennemføres løbende i evalueringsperioden en spørgeskemaundersøgelse blandt deltagerne i parrådgivningen.

7.1.1 Spørgeskemaundersøgelsens gennemførelse

Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført som en totalundersøgelse blandt alle deltagere i parrådgivningen fra medio oktober 2007 og vil fortsætte indtil evalueringens afslutning ultimo 2008.

Spørgeskemaundersøgelse er konkret gennemført ved, at rådgiverne i de enkelte forløb har informeret deltagerne om spørgeskemaundersøgelsen i forbindelse med samtalen med deltagerne. Rådgiverne har i den forbindelse indhentet deltagerens samtykke til at deltage i undersøgelsen. Herefter har rådgiverne oprettet deltagerne

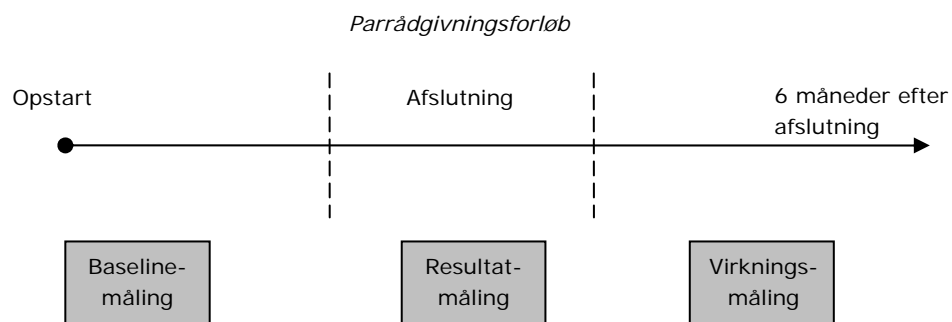
med deltageres e-mail-adresser i monitorerings- og evalueringssystemet Rambøll Results®.

Dette system har herefter udsendt webbaserede spørgeskemaer til deltagerne i forbindelse med opstarten af forløbet, umiddelbart efter afslutningen af forløbet og et halvt år efter afslutningen af forløbet. I de enkelte tilfælde, hvor deltagerne ikke har haft en e-mail-adresse, er der udleveret papirspørgeskemaer til deltagerne sammen med en frankeret svarkuvert.

7.1.2 Spørgeskemaundersøgelsens fokus

Selve spørgeskemaundersøgelsen består af tre spørgeskemaer til hver af deltagerne, hhv. en baselinemåling ved opstart af forløbet, en resultatmåling ved afslutningen af forløbet og en virkningsmåling et halvt år efter forløbets afslutning. Dette er illustreret i nedenstående figur:

Figur 7-1: Spørgeskemaundersøgelse blandt deltagerne i parrådgivningen

De tre spørgeskemaer består af hhv. en specifik del, som tager afsæt i det aktuelle stadie i forløbet, og en tværgående del, som består af en række effektmål, som giver mulighed for at undersøge udviklingen i deltageres vurdering af deres relation til vedkommende, de deltog i parrådgivningen med, samt rådgivningens betydning i forhold deres børns trivsel.

De specifikke elementer i spørgeskemaundersøgelsen er:

- Baggrundskarakteristika og henvendelsesårsag (baselinemåling)
- Umiddelbart udbytte af parrådgivningen (resultatmålingen)
- Parrådgivningens betydning for deltagerne (virkningsmålingen).

De gennemgående effektmål i spørgeskemaundersøgelsen er.

- *Deltagernes vurdering af parforholdskvalitet:* Til dette formål anvendes Dyadic Adjustment Scale, som besvares af alle deltagere som er gift/kærester³⁷.
- *Deltagernes vurdering af samarbejdet om samvær med fælles børn:* Til dette formål er konstrueret et indeks af spørgsmål vedrørende deltagernes holdninger og konkrete adfærd i forbindelse med samarbejdet om samvær om børnene. Disse spørgsmål besvares af alle deltagere, som er gået fra hinanden/separeret/skilt³⁸.
- *Deltagernes vurdering af deres indbyrdes konfliktniveau:* Til dette formål er konstrueret et indeks af spørgsmål vedrørende omfanget og hyppigheden af deltagernes konflikter. Disse spørgsmål besvares af alle deltagere i spørgeskemaundersøgelsen. For en nærmere præsentation af konstruktionen af dette indeks, jf. afsnit 7.3.2.

Evalueringen indeholder som sådan ikke en særskilt effektmåling i forhold til børnenes trivsel, idet sammenhængen mellem styrket indbyrdes relation mellem forældrene og børnenes trivsel er veldokumenteret i psykologisk forskning, og man kan derfor med stor sikkerhed antage, at en positiv effekt blandt forældrene medfører en positiv effekt blandt børnene³⁹. Imidlertid er spørgsmålet om børnenes trivsel belyst i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen blandt forældrene. Her er der således i alle tre spørgeskemaer fokus på:

- *Deltagernes vurdering af deres varetagelse af forældrerollen:* Til dette formål er der konstrueret et indeks bestående af spørgsmål, som vedrører karakteren af og omfanget af de omsorgsopgaver, som deltagerne varetager i forhold til deres børn. Disse spørgsmål besvares af alle deltagere i spørgeskemaundersøgelsen. For en nærmere præsentation af konstruktionen af dette indeks, jf. afsnit 7.3.2.
- *Deltagernes vurdering af deres børns trivsel:* Alle deltagere er blevet bedt om at vurdere deres børns trivsel, samt i hvilken grad de vurderer, at deltagernes indbyrdes problemer påvirker deres børn.

7.1.3 Svarprocent og repræsentativitet

I midtvejsmålingen er der anvendt resultater fra spørgeskemaundersøgelsens baseline- og resultatmåling. Svarprocenter for de to målinger fremgår af nedenstående tabel. Årsagen til, at der ikke indgår resultater fra virkningsmålingen, er, at denne først foretages et halvt år efter afslutningen af deltagernes rådgivningsforløb, og da

³⁷ For en nærmere præsentation af spørgsmålene i Dyadic Adjustment Scale, jf. Spanier, G. B. (1976): Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads, *Journal of Marriage and the Family*, 38 (1), pp. 15-28. I undersøgelsen er der benyttet en oversat udgave udleveret af Center for Familieudvikling.

³⁸ Dette indeks belyses først i forbindelse med den afsluttende evaluering, da den hidtidige dataindsamling ikke har tilvejebragt tilstrækkeligt mange respondenter, som har svaret på både baseline- og resultatmålingen.

³⁹ Schaffer, R. (1999): "Beslutninger om børn. Psykologiske spørgsmål og svar".

spørgeskemaundersøgelsen blev startet i medio oktober 2007 for nye deltagere i parrådgivningen, har der endnu ikke været udsendt nogen spørgeskemaer for virkningsmålingen.

Tabel 7-1: Svarprocenter

	Antal udsendte spørgeskemaer	Antal besvarelser	Svarprocent
Baselinemålingen	600	488	81,3 %
Resultatmålingen	154	46	29,9 %

Som det fremgår af tabellen, er der ved tidspunktet for midtvejsrapporten udsendt 600 spørgeskemaer til baselinemålingen og indhentet 488 besvarelser på baselinemålingen, hvilket giver en svarprocent på 81,3 %. I forhold de deltagere, som har afsluttet parrådgivningen, er der udsendt 154 spørgeskemaer, hvoraf 46 er blevet besvaret. Dette giver en svarprocent på 29,8 %.

Det er klart at den relativt lille gruppe, som har haft mulighed for at svare på resultatmålingen sammenholdt med den lave svarprocent, giver anledning til at vurdere denne målings repræsentativitet.

Det lave antal udsendte spørgeskemaer skyldes grundlæggende, at deltagerne skal have afsluttet deres rådgivningsforløb, før de får tilsendt spørgeskemaet, og da dataindsamlingen udelukkende er forløbet siden oktober 2007, er der endnu ikke flere deltagere, som har afsluttet spørgeskemaundersøgelse. Den relativt lave svarprocent blandt denne gruppe kan delvist forklares med, at mange deltagere først for relativt nylig afsluttede forløbet, og derfor kun har haft begrænset tid til at svare på spørgeskemaundersøgelsen. Svarprocenten kan derfor forventes at vokse, i takt med at deltagerne får lejlighed til at svare på undersøgelsen.

En anden forklaring på den mindre opmærksom er formentlig, at deltageres svarprocent må forventes at falde over tid, som følge af deres mindskede opmærksomhed på evalueringen. Således er det forventeligt, at den største svarprocent vil kunne opnås i forbindelse med baselinemålingen, hvor deltagerne netop er blevet informeret om undersøgelsen, mens svarprocenten må forventes at falde i forbindelse med resultat- og virkningsmålingen. Den lave svarprocent betyder dog, at konklusioner baseret på resultatmålingen skal tages med forbehold, da det giver mulighed for selektionsskævhed, dvs. at det primært er deltagere med særligt stærke holdninger omkring parrådgivningen, som har svaret på spørgeskemaundersøgelsen.

7.2 Den kvalitative dataindsamling

Som grundlag for virkningsevalueringen er der i hvert af de 12 forsøgsprojekter gennemført interview med op til tre par per rådgivningsforløb.

Interviewene er gennemført med henblik på at give en nuanceret viden om, hvordan deltagerne i parrådgivningen vurderer selve rådgivningsforløbet og udbyttet af dette.

Interviewene er gennemført ved hjælp af en semistruktureret interviewguide, som overordnet set har haft fokus på følgende forhold:

- Deltagerens henvendelse til parrådgivning
- Deltagerens overvejelser om valg af rådgivningstilbud
- Deltagerens vurdering af rådgivningens tilrettelæggelse og gennemførelse
- Deltagerens vurdering af de anvendte metoder
- Deltagerens umiddelbare vurdering af deres udbytte
- Deltagerens vurdering af effekten for forholdet til partneren/ekspartneren og for forholdet til børnene.

7.2.1 **Gennemførelse af kvalitative interviews med deltagerne**

De kvalitative interviews er konkret gennemført ved, at rådgiverne på hvert af de 12 projekter er blevet bedt om at identificere 3 gange 2 deltagere, som har deltaget i rådgivningsforløbet sammen. Hvert af projekterne er altså blevet bedt om at identificere 6 deltagere til interviewene, hvilket samlet set for alle projekterne giver 72 interviews.

Rådgiverne er blevet bedt om at foretage denne identificering ud fra tre kriterier:

- Deltagerne skal have afsluttet deres forløb i januar-marts 2008 eller stå umiddelbart over for at afslutte forløbet.
- Så vidt muligt skal der udvælges par, som har deltaget i parrådgivningen med forskellige formål (blive samme, afklaring om at blive sammen eller sikre skånsomt brud).
- Variation i rådgivernes profil, dvs. om rådgivningen varetages af en eller flere rådgivere, og rådgivernes køn og uddannelse.

Parrene er herefter blevet kontaktet telefonisk med henblik på at træffe aftale om gennemførelse af interview i perioden primo februar til primo marts. Længden af interviewene har været på omtrent en time, og interviewene er enten gennemført i Rambøll Management lokaler i Århus og København, i deltagerens egne hjem eller i lokaler hos rådgiverne.

Ud af de 72 planlagte interviews er der gennemført 54 interviews, hvilket giver en gennemførelsesprocent på 75 %. Årsagen til, at 18 interviews ikke er blevet gennemført, er, at

- Ikke alle projekter har kunnet identificere de ønskede antal deltagere.
- Enkelte projekter oplyste trods gentagne rykkere først kontaktoplysninger på deltagerne så sent i forløbet, at det ikke var muligt at nå at træffe aftaler med deltagerne inden for tidsrammen for interviewenes gennemførelse.

- En række deltagere har gentagne gange aflyst interviewaftaler, hvorfor det ikke var muligt at gennemføre interviewene inden for tidsrammen.

Da udvælgelsen dels er baseret på, at projekter selv identificerer deltagerne, dels at interviewene afhænger af deltagernes accept, er det klart, at dataindsamlingen herfra ikke giver et repræsentativt billede af oplevelsen hos alle deltagerne i parrådgivningen. De identificerede deltagere er således alle kendetegnet ved, at de har gennemført deres rådgivningsforløb som planlagt og er derfor at opfatte som eksemplariske cases⁴⁰. Hermed har det ikke været muligt gennem disse interviews at belyse årsagerne til, at rådgivningsforløb afsluttes før tid.

7.2.2 **Kvalitative interview med rådgivere og projektledere**

Som grundlag for virkningsevalueringen er der ud over deltagerinterviewene også gennemført interview med projektlederne for de 12 projekter samt gruppeinterviews med samtlige rådgiverne i hvert af projekterne.

Formålet med interviewene har været, at indsamle viden om betydningen af formidlingen, tilrettelæggelsen og organiseringen af parrådgivningen, og dermed nuancere det billede, der skabes gennem den løbende spørgeskemaundersøgelse.

Interviewene er gennemført ved hjælp af en semistruktureret interviewguide, som overordnet set har haft fokus på følgende forhold.

- De organisatoriske rammer for parrådgivningen
- Den praktiske tilrettelæggelse af rådgivningsforløbet
- Projektledernes funktion
- Den leverede rådgivningsindsats
- Fremadrettede anbefalinger.

De planlagte interviews er gennemført i alle 12 projekter, om end interviewet med projektlederen og rådgiverne i enkelte projekter er gennemført som fællesinterviews.

7.3 **Analyse af datamaterialet**

Med henblik på at sikre en solid og robust analyse af hhv. det kvalitative og kvantitative datamateriale hviler midtvejsrapporten på en række forskellige analytiske tilgang:

- Kvalitative analysetilgange: systematisk kodning og systematisering af de gennemførte interviews ved hjælp af databehandlingsværktøjet Nvivo.
- Kvantitative analysetilgange: deskriptiv og infererende statistik ved hjælp af databehandlingsværktøjet SPSS.

⁴⁰ Flyvbjerg, B. (1991): *Rationalitet og magt: Det konkrete videnskab*. Bind 1. Århus: Akademisk Forlag.

7.3.1 **Analysetilgang til det kvalitative datamateriale**

For at sikre en systematisk og brugbar viden fra det kvalitative datamateriale har der været anvendt en deduktiv tilgang til den kvalitative dataindsamling. De opstillede interviewguides har således været struktureret omkring på forhånd opstillede hypoteser om de relevante aspekter vedrørende rådgivningsindsatsen. Hypotese-genereringen er foretaget på baggrund af den opstillede forandringsteori for rådgivningsindsatsen, som er opstillet i samarbejde med Familiestyrelsen og valideret af de enkelte projekter.

De gennemførte interviews er efterfølgende bliver systematisk kodet i databehandlingsprogrammet NVIVO efter et fast kodetræ, som er opstillet med baggrund i de genererede hypoteser. Selve kodningen er foretaget af to kodere, og der er som kvalitetssikringsprocedure indledningsvis gennemført kodninger af de samme to interviews af begge kodere for at sikre ens praksis.

Den systematiske kodning af interviewene sikrer en robust og solid analyse, i og med at det bliver muligt at systematisere og identificere resultater på tværs af de gennemførte interviews.

7.3.2 **Analysetilgang til det kvantitative datamateriale**

Med henblik på at sikre en solid analyse af det indsamlede datamateriale er der i midtvejsrapporten benyttet en række deskriptive statistiske metoder og tests.

Konkret er data blevet analyseret i databehandlingsprogrammet SPSS, hvorigennem det har været muligt at rense, analysere og præsentere data. Midtvejsrapporten indeholder i den forbindelse følgende typer af:

- Frekvenstabeller, som viser deltagernes fordelinger på udvalgte spørgsmål
- Angivelserne af deltagernes gennemsnitlige besvarelser på udvalgte spørgsmål
- Krydstabuleringer af udvalgte spørgsmål.

Med henblik på at sikre belysningen af diverse effektmål indeholder midtvejsrapporten også en række refleksive indekskonstruktioner. Et refleksivt indeks består grundlæggende af en række beslægtede spørgsmål, som søger at måle den samme dimension. Fordelen ved at benytte et indeks er i den forbindelse en øget reliabilitet og validitet, da evt. tilfældige fejl i forhold til deltagernes besvarelser på de enkelte spørgsmål for det første ophæver hinanden, hvormed reliabiliteten forbedres, og for det andet at brugen af flere forhold til at måle en mere kompleks dimension eller et underliggende forhold forbedrer validiteten, da målet så at sige bliver mere robust. Konstruktionen af et refleksivt indeks indebærer udover den teoretiske begrundelse gennemførelsen af en række statistiske tests for at sikre, at de spørgsmål, som indgår i indekset, dels er statistisk korrelerede, dels at der ikke indgår overflødige spørgsmål i indekset⁴¹. De konstruerede indeks i denne rapport har alle gennemført og bestået disse test.

⁴¹ Konkret er der gennemført faktoranalyser og reliabilitetsanalyser af de opstillede indekser.

Endelig er der flere steder i datamaterialet gennemført statistiske analyser af forskellen på tværs af deltagernes besvarelser i forhold til fx baselinemålingen og resultatmålingen. Hermed bliver det muligt at undersøge, om deltagernes besvarelser adskiller sig statistisk signifikant på tværs af fx baseline- og resultatmålingen, og dermed er ikke-tilfældige. Som mål for dette benyttes såkaldte signifikansniveauer, som udtrykker sandsynligheden for, at den identificerede forskel rent faktisk er tilfældig, og dermed ikke troværdig. I undersøgelsen er anvendt signifikansniveauer på hhv. 0,05 og 0,1, hvilket indebærer, at der kun er enten 5 % eller 10 % sandsynlig for, at en observeret forskel er tilfældig.